

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**SAMANTA URBONĖ
EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS**

**MOKYKLOS VADOVŲ NUOSTATOS Į ŽMOGAUS TEISIŲ
ĮGYVENDINIMĄ MOKYKLOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė – doc. dr. Rita Dukynaitė

Vilnius,
2015

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNAS	3
ĮVADAS.....	4
1. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI.....	8
1.1. Vaiko teisių užtikrinimas valstybiniu ir mokyklos lygmeniu	8
1.2. Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės ugdymo procese	18
2. MOKYKLOS VADOVO VEIKLA ĮGYVENDINANT VAIKO TEISES MOKYKLOJE .	29
2.1. Mokyklos vadovo nuostatas ir veiklą Lietuvoje reglamentuojantys dokumentai	29
2.2. Mokyklos vadovo funkcijos ir vertybinės nuostatos	31
3. MOKYKLOS VADOVO NUOSTATŲ ĮGYVENDINANT VAIKO TEISES MOKYKLOJE TYRIMAS.....	39
3.1. Empirinio tyrimo metodologija	39
3.2. Kokybinių tyrimų rezultatų analizė	45
3.3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė	62
IŠVADOS	67
SANTRAUKA.....	69
SUMMARY.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Mokyklos vadovas – „žmogus, atsakingas už mokyklos narių gerus ir kolegiškus tarpusavio santykius, bendravimo normų laikymąsi, skaidriai priimamus sprendimus, nuolatinį bendruomenės narių informavimą, pedagoginio ir nepedagoginio personalo profesinį tobulėjimą ir kvalifikacijos kėlimą, sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms bei žalingiems įpročiams mokymo ir mokymosi aplinką“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003).

Nuostata – tai pastovi subjektyviai suvokiama vertybė, ypatingas žmogaus psichikos fenomenas, dėl kurio integruojami jo jausmai ir mąstymo procesai, skatinantys reaguoti ir vertinti visus bent kiek reikšmingus socialinės-kultūrinės aplinkos pokyčius, susijusi su jo siekiamu idealu (Kuzmickas, Astra, 1996).

Ugdymas – „mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003).

Vaiko dalyvavimas – teisė laisvai reikšti nuomonę, kuri apima ieškojimo laisvę (Vaiko teisių konvencija, 1989).

Žmogaus teisės – prigimtinės, universalios ir neatimamos teisės, priklausančios be išimties ir vienodai kiekvienam žmogui, nepriklausančios nuo jų pilietybės, gyvenamosios vietos, lyties, etninės kilmės, odos spalvos, religijos, kalbos ar kitų aspektų (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950).

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Vaiko teisių sklaida ir jų įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokyklose priklauso nuo mokyklos vadovų bei pedagogų savybių ir vadybos pagrindų. Avramidis, Norwich (2002) pabrėžia, kad pažangių švietimo idėjų įgyvendinimo sėkmė daugiausia priklauso nuo tiesioginį darbą su vaikais dirbančių pedagogų, jų nuostatų, kurios ir nulemia sėkmingą rezultatą. 2014 m. Australijos žmogaus teisių apdovanojimas įteiktas mokyklos vadovei Dorothy Hoddinott, kuri 19 metų vadovauja Holroyd High mokyklai ir padeda joje besimokantiems pabėgelių bei prieglobsčio ieškantiems vaikams tapti pavyzdiniais piliečiais, siekdama užtikrinti jiems pagrindines žmogaus teises ir laisves.¹ Tokio apdovanojimo įteikimas mokyklos vadovui, kuris siekia tinkamai įgyvendinti žmogaus teisės mokykloje rodo, kad mokyklos vadovo veikla ne tik daro tiesioginę įtaką mokymosi proceso kokybei ir pavyzdinių piliečių ugdymui, bet ir sulaukia visuomenės pripažinimo. Tad jau čia galima išvelgti, jog mokyklos vadovo nuostatos ir žmogaus teisių įgyvendinimas, nėra nauja sritis. Tai veikia praktikoje. Aptariant žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje, pirmiausia aktualu aptarti, kitą svarbią sąvoką – vadovo nuostatas.

Mokyklos vadovo vertybinės nuostatos aktualizuojamos Mokyklos vadovo kompetencijos apraše, kuris patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-55 (Žin., 2007, Nr. 9-362), čia mokyklos vadovo kompetencija apibūdinama kaip vadovo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios profesinę veiklą ir turinčios įtakos mokyklos sėkmingos veiklos rezultatams. Vadovas, vykdydamas savo tiesiogines funkcijas, vadovaujasi mokykloje galiojančiais nuostatais. Dažnu atveju bendrojo ugdymo mokyklos nuostatuose tik deklaratyviai formuluojama, jog mokykla savo veiklą grindžia Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir kitais teisės aktais, kurie nustato pagrindines žmogaus teises ir laisves.² Apie konkretų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą mokyklų nuostatuose nėra užsimenama. Manytina, kad žmogaus teisių įgyvendinimas tiesiogiai priklauso nuo mokyklos vadovo bei jo asmeninių savybių.

¹The Sydney Morning Herald. 2014 Australian Human Rights Medal winner: school principal Dorothy Hoddinott attacks treatment of asylum-seeking children [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-15 17:25] prieiga internetu: <<http://www.smh.com.au/nsw/2014-australian-human-rights-medal-winner-school-principal-dorothy-hoddinott-attacks-treatment-of-asylum-seeking-children-20141210-1247io.html>>

²Kauno Gedimino sporto ir sveikatingumo vidurinės mokyklos nuostatai [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-18 12:25] <<http://www.gediminas.kaunas.lm.lt/veikla/istaigos-nuostatai/>>; Neringos meno mokyklos nuostatai [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-18 13:01] <<http://www.nmm.lt/nuostata.pdf>>; Šiaulių Vinco Kudirkos progimnazijos nuostatai [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-18 13:21] <<http://vkudirka.lt/mokyklos-nuostatai>>

Lietuvoje vaiko teisių integravimą mokykloje plačiai nagrinėjo Jonynienė: mokslininkė tyrė mokinių, ugdymo veikėjų požiūrį į vaiko teises bei jų vykdymą šeimoje ir mokykloje (2000), vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemas (2001), vaiko teisių reikšmingumą ir įgyvendinimą ugdymo įstaigose (2006), vaiko teisių įgyvendinimą kaip mokyklos demokratėjimo rodiklį (2009), lygino Lietuvos ir Švedijos mokinių požiūrį į vaiko teises mokymosi procese (2002). Vaikystės sociologiją, vaikų teises ir vaikų politiką analizavo Kabašinskaitė (2002). Sagatys (2002) tyrė vaiko teisę į šeimos ryšius. Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginius pagrindus vidurinėje mokykloje nagrinėjo Bulotas (2003).

Temos iširtumas. Pedagogų bei mokinių požiūris į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje Lietuvoje nėra intensyviai iširtas. Glebuviene, Tarasonienė (2003) analizavo darželio auklėtojų požiūrį į vaiko teises. Nepilnamečių teisės pažeidėjų ir vidurinių mokyklų mokinių požiūrį į vaiko teises lygino Jonynienė, Černiauskiene (2004). Mokinių požiūrį į vaiko teises ir pareigas mokykloje tyrė Ponelienė (2010), Glebuviene (2010) nagrinėjo vaiko teises ir jų apsaugą šeimoje bei ugdymo įstaigoje. Pedagogų požiūrį į vaiko teises mokykloje tyrė Bubelienė, Sakalauskaitė (2007). Kairienė, Dzindzaliėtienė (2009) analizavo teisinį švietimą kaip vaiko teisių įgyvendinimo prielaidą. Ropė (2012) tyrė rizikos grupės jaunesniųjų paauglių ir socialinio pedagogo požiūrį į vaiko teisių pažeidimus vidurinėje mokykloje. Pastebėtina, kad vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje daugiausiai tirtas mokinių ar pedagogų požiūriu, tačiau neanalizuotas mokyklos vadovų požiūris ar jų vertybinės nuostatos į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje.

Aktualu darbo temai yra Reingardės, Vasiliauskaitės, Erentaitės (2010) atliktas tyrimas *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje*, kuriame detalai analizuojamos mokinių ir pedagogų nuostatos ir vadovėlių turinys, identifikuojamos ir galiausiai įvertinamos egzistuojančios socialinės, politinės ir kultūrinės normos, stereotipai, taipogi santykiai tarp įvairių socialinių, bei kultūrinių grupių bei jų užimamos pozicijos visuomenėje. Tačiau minėtas tyrimas žmogaus nuostatų įgyvendinimą apžvelgia iš pedagogų ir mokinių perspektyvos, nesigilinant konkrečiai į vadovo vaidmenį. Šiame tyrime buvo nustatyta, kad mokytojai palankiai vertina galimybę bendrauti su kitataučiais, kitatikiais, kitų rasių atstovais ir neįgaliais asmenimis mokyklos aplinkoje, tačiau jiems nepriimti homoseksualūs asmenys, tuo tarpu mokiniai palankiausi kitataučiams, kitatikiams, kitų rasių atstovams, mažiau palankūs neįgaliesiems asmenims ir nepalankūs homoseksualiems asmenims. Tyrimo rezultatai suteikia pagrindo manyti, kad žmogaus teisės, kurios remiasi laisvės, lygybės ir teisingumo principais, nėra visai tinkamai įgyvendinamos mokykloje.

Pasak Jonynienės (2009), Lietuvoje mokiniai nesijaučia esą lygiateisiai su mokytojais ir tai reiškia, kad nevienodai paskirstyta valdžia tarp mokinių ir mokytojų, jie turi daugiau valdžios. Dauguma mokinių mano, jog nevienodai paskirstyti valdžią tarp mokytojų ir mokinių yra naudinga ar netgi būtina. Mokslininkė daro prielaidą, jog Lietuvos mokyklose situacija, atsižvelgiant į teisingą, lygiateisišką, vaiko dalyvavimą, per pastarąjį dešimtmetį praktiškai nepakito, nors reforma yra vykdoma. Analogiškai pastebi ir Glebuviene, Tarasonienė (2003) – auklėtojų ir vaikų nuomonė apie vaiko teisių garantijas iš esmės skiriasi, kadangi auklėtojų nuomonė apie teisių palaikymą yra geresnė nei vaikų. Tai rodo, kad žmogaus teisės mokykloje nėra visapusiškai įgyvendinamos ir mokyklos vadovai turi į tai atsižvelgti, formuodami savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą.

Įgyvendinant mokyklos vadovo nuostatas mokykloje, svarbu atkreipti dėmesį į teigiamas etikos ir elgesio normas, t.y. teisingumą, lygybę ir pagarbą žmogui bei jo asmeninei nuomonei. Svarbu pastebėti, kad mokykloje su mokiniu bei kitais mokyklos darbuotojais būtų elgiamasi teisingai ir pagarbiai bei tiek mokytojams, tiek mokiniams būtų suteiktos vienodos galimybės reikšti savo nuomonę ir būti išklaustytiems, nepaisant jų socialinio statuso, gyvenimo būdo, kilmės, rasės ar kitų faktorių (Jonynienė, 2009). Todėl svarbus tampa mokyklos vadovas ir jo vertybinės nuostatos, kurios turi tiesioginę įtaką mokyklos kultūrinei organizacijai ir jos vertybių formavimui, siekiant tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje. Konkretesnių ir išsamesnių tyrimų, analizuojančių konkrečiai mokyklos vadovo nuostatas įgyvendinant žmogaus teises, nebuvo vykdyta.

Anot Kairienės (2009), galimybių integruoti vaiko teisių švietimą į priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo turinį yra. Kadangi ugdymo turinį apibrėžiančios temos tiesiogiai nesusiję su vaiko teisėmis, tai integravimo galimybės priklauso nuo mokytojo teisinės kompetencijos. Tai reiškia, kad vaiko teisių integravimas tiesiogiai priklauso nuo mokyklos pedagogų bei vadovų kompetencijos bei asmeninių savybių.

Apibendrinant, tai kas buvo pasakyta, galima daryti išvadą, kad nepaisant atliktų tyrimų bei esamos mokslinės literatūros, analizuojančių vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje bei pedagogų ir mokinių požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą, nėra daug aktualių darbų (monografijų, disertacijų, publikacijų), kuriose būtų nagrinėjamos išskirtinai mokyklos vadovo nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje. Todėl šis magistro darbas laikytinas aktualiu ir mokliškai nauju.

Darbo problema. Nors bendrojo ugdymo mokyklų nuostatuose deklaruojama, jog mokykla ir jos administracija savo veiklą grindžia teisės aktais, nustatančiais pagrindines žmogaus teises ir laisves bei mokyklų vadovai neretai teigia, jog siekia įgyvendinti daugelį žmogaus teisių puoselėdami demokratinius mokyklos bendruomenės narių santykius, tačiau, galima daryti prielaidą, jog dažnai mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje yra deklaratyvios ir įgyvendinamos nepakankamai.

Formuluojami tokie *probleminiai klausimai*:

1. Kokios yra tikrosios ir deklaruojamos mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje?
2. Kaip mokyklos vadovų nuostatos veikia žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje?

Darbo objektas – mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Darbo tikslas – įvertinti mokyklos vadovų nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti žmogaus teisių įgyvendinimo ypatumus bendrojo ugdymo mokykloje.
2. Aptarti mokyklos vadovo veiklą ir nuostatas įgyvendinant žmogaus teises mokykloje.
3. Nustatyti mokyklos vadovų tikrąsias ir deklaruojamas nuostatas žmogaus teisių klausimu.
4. Pateikti rekomendacijų dėl mokyklos vadovų veiklos įgyvendinant žmogaus teises.

Darbo metodai: Teorinei daliai naudoti istorinis, aprašomasis ir palyginamosios analizės metodai. Empiriniam tyrimui buvo naudojamas pusiau struktūruoto interviu, kokybinės turinio (content) analizės, anketinės apklausos, statistinės analizės metodai.

Darbo struktūra: Darbas susideda iš įvado, trijų dalių, išvadų, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedų, literatūros sąrašo, susidedančio iš 93 šaltinių, iš kurių 8 anglų kalba. Pirmoje darbo dalyje analizuojami žmogaus teisių įgyvendinimo ypatumai bendrojo ugdymo mokykloje. Antroje darbo dalyje aptariama mokyklos vadovo veikla ir nuostatos įgyvendinant žmogaus teises mokykloje. Trečioje darbo dalyje yra atliekamas empirinis tyrimas – kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai, siekiant nustatyti kokios yra tikrosios ir deklaruojamosios mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje vadovų, pedagogų ir mokinių požiūriu.

1. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Vaiko teisių užtikrinimas valstybiniu ir mokyklos lygmeniu

Pareiga užtikrinti vaiko teises ir interesus išeina už šeimos ribų. Visų pirma, ši pareiga tenka valstybei, kurios pareiga – pasirūpinti vaikų gerove, kurią atspindi geriausių vaiko interesų užtikrinimas (Collins ir kt., 2000; Uzdila, 2001; Lindsey, Martin, Do, 2002). Galima teigti, kad vaiko teises turi užtikrinti ne tik šeima, bet ir kita, už vaiko apsaugą atsakinga aplinka.

Vaiko teisių įgyvendinimas Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje yra siejamas su socialinės apsaugos ir socialinės politikos sferomis. Socializacija – „visuomenės kultūros perteikimas vaikams, kad jie sėkmingai įsiliėtų į visuomenę; lėtas ir nuolatinis individualus įprasto visuomenės mąstymo, vertybių ir elgsenos priėmimas“ (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999). Neretai socializacijos procese žmogus yra veikiamas jį supančios aplinkos. Asmuo, dalyvaudamas įvairiose veiklose, perima tai visuomenei, kuriai pats priklauso, būdingas idėjas, skirtingo socialinio elgesio normas, materialųjį pasaulį, veiklos ir kontaktavimo su kitais metodus. Tai reiškia, kad vaikas, gyvendamas socialinėje aplinkoje, kuri formuojama teisės aktų, perima tos socialinės aplinkos vertybes ir nuostatas. Pamatinis teisės aktas, kuriuo formuojama socialinė aplinka ir kuriuo įgyvendinamos žmogaus teisės, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m. spalio 25 d.

Šis teisės aktas numato ir įtvirtina pagrindines žmogaus teises ir laisves. Konstitucijoje įtvirtinamos esminės vaiko teises formuojančios nuostatos:

- „Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“ (26 str.);
- „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.“ (38 str.);
- „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.“ (38 str.);
- „Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“ (38 str.);
- „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms pareigą.“ (39 str.);
- „Nepilnamečius vaikus gina įstatymas.“ (39 str.)

Kaip matyti, Konstitucija numato esmines vaiko teises ir pareigas, kuriomis vadovaujantis formuojama vaiko teisių samprata. Konstitucijoje akcentuojama, kad valstybė turi pareigą globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Taip pat vaikams Konstitucija numato pareigą gerbti ir

globoti savo tėvus. Konstitucijoje taip pat įtvirtinama nuostata, kad vaikus gina įstatymas – tuo įtvirtinama vaiko teisių apsauga. Pabrėžtina, kad Konstitucija numato tiek žmogaus, tiek vaiko teises ir pareigas, tačiau tai nėra tapatu. Žmogaus ir vaiko teisių santykis mokslinėje literatūroje aiškinamas taip (Sagatys, 2006):

- vaikai, kaip ir visi žmonės turi visas piliečio teises ir laisves, kuriomis naudojasi;
- atkreipiant dėmesį į vaiko pažeidžiamumą, jam labai svarbi priežiūra ir apsaugos užtikrinimas taip pat visapusiška teisinė apsauga iki vaiko gimimo ir po jo;
- atkreipiant dėmesį į vaiko socialinį ir fizinį nesubrendimą, aktualu jog institucijos užtikrintų vaiko teisių gynimo efektyvumą.

Šis vaiko ir žmogaus teisių teorinis atskyrimas yra svarbus tuo, kad vaikas, būdamas fiziškai ir socialiai nesubrendęs, galėtų naudotis savo teisėmis su suaugusio asmens pagalba. Todėl vaiko ir žmogaus teisių santykis akcentuotinas, kadangi mokyklos vadovas šiuo atveju turi reikšmingą vaidmenį. Vaikas dėl savo fizinio ir socialinio nesubrendimo negali tinkamai pasinaudoti teisėmis ir apginti savo interesų, todėl mokyklos bendruomenė, o ypač jos vadovas, privalo vadovautis nuostatomis, kurios skatintų bendruomenę padėti užtikrinti vaikui galimybes tinkamai savo teisėmis pasinaudoti.

Po Konstitucijos priėmimo 1994 m. Lietuvoje pradėta kurti vaiko teisių apsaugos teisinė bazė ir institucinė sistema, skirta užtikrinti vaiko teises valstybiniu lygmeniu, formuota vaiko teisių apsaugos politika. Lietuvos Respublikos atsakingai institucijai ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, kurioje atsispindi esminiai aspektai, kaip antai vaikų teisė į apsaugą, jų aprūpinimas ir dalyvavimas ginant vaikų teises. Atsakingos institucijos Lietuvoje sutinka su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir įsipareigoja užtikrinti vaikui visapusišką apsaugą ir globą (Sakalauskas, 1999). Tai labai svarbus teisinis aspektas, kuris turėtų atsispindėti realiame gyvenime, ugdymo institucijos veikloje. Ratifikuota Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija pirmoji teisiškai įtvirtino svarbiausius vaiko teisių aspektus, siekiant bendradarbiauti su vaikais kuriant jiems pasaulį. Priimta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija nusako įstatymu ir kitomis priemonėmis siekti pamatinių vertybių tokių kaip vaiko orumo lygių ir neatimamų teisių pripažinimo pilnaverčio vystymosi, nediskriminavimo, dalyvavimo sprendžiant jam aktualius klausimus (Jonynienė, 2009). Tos valstybės kurios ratifikavo Konvenciją yra įsipareigojusios užtikrinti dokumente išdėstytas vaiko teises pasitelkiant visas įmanomas priemones. Atskirų šalių tikslai ir principai turi atitikti Konvencijoje nurodytuosius principus. Tai reiškia, kad mokyklos

vadovas diegdamas savo vertybines nuostatas žmogaus teisių įgyvendinime turi atitikti numatytuosius principus Konvencijoje, naudojant atitinkamas priemones.

Vaiko teisių apsaugos situacija Lietuvoje teisiškai reglamentuota priėmus Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, su juo suderinus kitus įstatymus, parengus nacionalinę vaikų teisių apsaugos ir jų teisėtvarkos prevencijos programą, priėmus Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Nepaisant esamo teisinio reglamentavimo, Dromantienės (2006) teigimu, Lietuvos situacija rodo, jog yra didelis trūkumas atitinkamų paslaugų sudėtingoje situacijoje esančioms šeimoms, labai svarbus dalykas prasta tam tikrų paslaugų kokybė ir kad vaikų apsaugos srityje trūksta socialinės ir reabilitacijos infrastruktūros. Tai suponuoja nuomonę, jog, aiškiai matomi neigiami socialiniai pokyčiai, net ir esant teisiškai reglamentuotai vaikų teisių apsaugai, neišsisprendžia. Vaikai tiesiogiai yra priklausomi nuo daugybės veiksnių. Jie yra priklausomi nuo savo tėvų ar globėjų, ir yra silpnesnioji mūsų visuomenės dalis, kuriai reikia ypatingo valstybės dėmesio, jog vaikai taptų visaverte visuomenės dalimi (Margevičiūtė, 2008). Esant neigiamiems socialiniams veiksniams, svarbu siekti pagerinti vaiko teisių apsaugą visose srityse, užtikrinti vaiko gerovę ne tik jam artimiausioje aplinkoje, šeimoje, bet ir ugdymo įstaigoje, kur bene svarbiausią vaidmenį atlieka mokyklos vadovas su tam tikromis nuostatomis vaiko teisių įgyvendinimo ugdymo institucijoje klausimais.

Mūsų visuomenėje vis dar vykstant įvairiems neigiamiems socialiniams veiksniams, susijusiems su vaiko teisių užtikrinimu, 2012 m. gruodį Lietuvos Respublikos Vyriausybė sutiko su Vaiko gerovės valstybės politikos strategija ir pripažino jos įgyvendinimą, 2013–2018 metų priemonių planu. Čia išskiriamos svarbiausios tobulintinos kryptys: prevencinių paslaugų šeimai ir vaikui teikimas, vaiko teisių apsaugos skyrių infrastruktūros gerinimas, statistinių duomenų apie vaikus, vaiko gerovės tyrimų atlikimas, atitinkamų specialistų kvalifikacijos kėlimas. Vaiko gerovės valstybės politikos vienas iš strategijos siekių sukurti prielaidas visų Lietuvos Respublikoje gyvenančių vaikų gerovei. Šioje Strategijoje vaiko gerovė suprantama kaip reikalingų sąlygų jaunam piliečiui gyventi pilnavertį gyvenimą sudarymas, asmens teisė į aprūpinimą ir apsaugą, šių ir kitų aktualiausių vaiko teisių užtikrinimas. Vaiko gerovės valstybės politikos strategija siekia sukurti prielaidas visų Lietuvos Respublikoje gyvenančių nepilnamečių asmenų gerovės užtikrinimui.

Vaiko teisės užtikrinamos ne tik valstybiniu lygmeniu ar pačioje artimiausioje – šeimos aplinkoje. Ne ką mažiau svarbesnė socialinė aplinka yra bendrojo ugdymo mokykla, kurioje vaiko

teises užtikrinti įsipareigoja mokyklos vadovas ir kiti mokyklos bendruomenės nariai. Mokykla ir visa mokyklos aplinka, neretai įvardijama, kaip pradinis ėjimas į mūsų visuomenę, kur pamažu skleidžiasi visuomeninis mokinio vaidmuo, taip pat su to vaidmens įgyvendinimu susijusios pareigos, santykiai su kitais asmenimis (Jonynienė, 2000). Išskiriamas, labai aktualus mokyklos vadovo vaidmuo, kuris yra svarbiausias ugdymo institucijoje. Ugdymo institucijos vadovas aktyviai bendradarbiauja su vadovaujama institucija, visu kolektyvu ir bendrai yra kuriami įstaigos tikslai, vizija, taip pat misija, numatomos veiklos kryptys, taip pat, kokie planai bus įgyvendinami ugdymo eigoje. Pagrindinis mokyklos vadovo tikslas yra profesionaliai vadovauti mokyklai, užtikrinti sėkmingą jos veiklą, veiklos tobulinimą, demokratinį mokyklos valdymą bei svarbiausia – žmogaus teisių įgyvendinimą joje (Želvys, 2003). LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (Žin. 2003, Nr. 63-2853) teigiama, jog nuo mokyklos vadovo priklauso, kokia yra kuriama šiuolaikinė ir savitais bruožais pasižyminti mokykla, kuri užtikrina ugdymo kokybę, rūpinasi tautinio tapatumo išsaugojimu, tautos kultūra, jos istoriniu tęstinumu, skatina visapusišką vaiko asmenybės raidą, siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius dalyvauti bendruomenės, visuomenės gyvenime, telkia bendruomenės narių pastangas, kad būtų tobulinamas kokybiškas ugdymas. Tai reiškia, kad būtent mokyklos vadovas pirmiausia rūpinasi palankia mokyklos atmosfera, kuria draugiškus tarpusavio santykius tarp bendruomenės narių, siekia, kad mokykloje vyrautų teigiama nuostata į žmogaus teisių įgyvendinimą.

Pagrindiniuose žmogaus teisių dokumentuose nurodytos individo teisės šiuolaikinėje visuomenėje pratęsimos ir įtvirtinamos įvairiuose instituciniuose lygmenyse, tarp jų ir mokyklos aplinkoje, kurioje svarbu užtikrinti mokinio teises kiekvienoje ugdymo įstaigoje. Itin svarbus dokumentas, kuriame apibrėžtos mokinių, tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojų, auklėtojų teisės, pareigos bei atsakomybė yra mokyklos nuostatai. Šis dokumentas akcentuotinas, kai kalbama ir apie mokyklos vadovo vertybines nuostatas, kadangi jame formuojamos pamatinės mokyklos vertybės. Dažnu atveju mokyklos nuostatai gina šias mokinių teises:

- nemokamai gauti informaciją apie mokyklą;
- pagal gebėjimus mokytis mokykloje, įgyti išsilavinimą;
- savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo programą;
- pasirinkti pagrindinio ugdymo programas;
- dalyvauti mokyklos savivaldoje ir pan.

Nuostatuose taip pat įprastai nurodoma, kad mokyklos veikla remiasi esminiais teisiniais dokumentais, tokiais kaip: Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos švietimo ir

kitais atitinkamais įstatymais, taip pat Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais, savivaldybės teisės aktais ir savo nuostatais. Kaip matyti, mokykla jau savo veiklos nuostatais stengiasi, kad būtų įgyvendinami teisės aktai, reglamentuojantys žmogaus teises, nors dažnu atveju apsiribojama tik šia nuostata, nesileidžiant į detales kokios konkrečiai žmogaus teisės ir kaip yra įgyvendinamos.

Pradedant kalbėti apie vaiko teises, aktualu aptarti ir pareigų santykį. Atsakomybės faktas, už padarytus veiksmus, visada turi išlikti svarbus. Vaiko teisių mokymas, turi padėti suvokti vaikui, jog negalima pažeisti kitų asmenų teisių. Asmenys, kurie moko, dalyvauja vaiko teisių įgyvendinime, privalo nepamiršti vaiko dalyvavimo principo, vaiko įgalinimo aktyviai dalyvauti. Nepilnamečio asmens nuomonė yra tarsi priemonė, kuri gali padėti identifikuoti interesus ir vaiko teises (Sakalauskas, 2000). Būtent mokyklos vadovas turi pareigą užtikrinti, kad mokyklos bendruomenėje būtų skatinamas vaiko lavinimas: jis turi žinoti ne tik savo teises, bet ir pareigas, bei gebėti reikšti savo pažiūras ir dėl šių pažiūrų nebūti diskriminuojamas.

Svarbu pastebėti, jog, visų pirma, pats mokyklos vadovas turi gerbti vaikus, mokyklos darbuotojus ir būti pasirengęs supažindinti ugdytinius su jų teisėmis. Mokyklos vadovas turi sukurti palankų klasės, grupės ir visos mokyklos emocinį klimatą. Mokyklos organizacijoje turi matytis, jog mokyklos bendruomenės nariai laikosi lygiateisiškumo, pagarbos vienas kitam principų, mokykloje egzistuoja jauki bendravimo ir bendradarbiavimo atmosfera, kiekvienam suteikiama galimybė tobulėti ir aktyviai dalyvauti mokyklos organizacijos gyvenime (Jevsejevienė, 2003). Mokyklos vadovas turi suvokti žmogaus teisių įgyvendinimo esmę, organizuoti pedagoginį procesą grįstą pagarba jo teisėms. Mokyklos vadovas turi žinoti svarbiausius žmogaus teisių aspektus, suvokti, formavimosi ypatumus, išmanyti kokie dokumentai apibrėžia žmogaus teises, žinoti, kas gali suteikti pagalbą nukentėjusiam asmeniui, gebėti pagal galimybes padėti spręsti išskylančias problemas (Indrašienė, 2008).

Apibendrinant galima teigti, jog mokykloje svarbūs vaikų tarpusavio santykiai, suaugusiųjų, mokytojų bei kitų darbuotojų bendravimas su mokiniais, taip pat pedagogų, kito mokyklos personalo tarpusavio santykiai.

Mokykloje turi vyrauti bendra demokratinių, humaniškų vertybių sistema ir būti suteikta galimybė ne tik diskutuoti dėl vidaus normų ir taisyklių, bet ir turi būti siekiama, jog bendruomenės nariai jų laikytųsi, tobulintų ir stengtųsi perduoti kitiems (Ruibienė, 2011). Išskiriamas kaip labai svarbus vaiko teisių ir interesų įgyvendinimo principas yra pagarba vaiko pažiūroms. Tai pabrėžia vaiko, kaip aktyvaus teisės subjekto statusą, aktyviai dalyvauti priimant

sprendimus jį liečiančiais klausimais. Šioje nuostatoje atsispindi, vaiko pripažinimas, kaip lygiaverčio sąveikos dalyvio, vaikas ir jo nuomonė yra vertinama, taip pat, kaip ir suaugusio asmens (Jonynienė, 2005). Ir tik nuo mokyklos vadovo nuostatų, jo kompetencijos bei žinių priklauso, kaip įgyvendinamos žmogaus teisės mokykloje ir ar bus užtikrinama galimybė vaikui turėti savo pažiūras. Tik nuo mokyklos vadovo priklauso sėkminga mokyklos veikla bei veiklos tobulinimas, švietimo kokybė visiems jos mokiniams bei darbo sąlygos mokyklos darbuotojams bei mokinių gerovė.

Nepaisant to, kad Lietuvoje vaiko teisėms tiek valstybiniu, tiek mokyklos lygmeniu skiriama labai daug dėmesio, tačiau bendrojo ugdymo mokyklose vis dažniau susiduriama su vaiko teisių pažeidimais. Remiantis duomenimis pateiktais švietimo problemos analizėje „Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai“ (2009, Nr.11), galima teigti, kad nors patyčių paplitimas pagal 1994-2006 m. duomenis tarp Lietuvos mokinių reikšmingai sumažėjo, jo mastas vis tiek yra didžiausias tarp Europos šalių ir yra daug didesnis nei JAV ir Kanadoje. Patyčių mastas, nors ir sumažėjęs, rodo, kad žmogaus teisės mokykloje nėra iki galo užtikrinamos. Esant tokiam paplitimo mastui, vaiko teises tiek valstybiniu, ypač mokykliniu lygmeniu darosi vis sunkiau užtikrinti, kadangi tyčiojasi ne tik bendraamžiai mokiniai, bet ir suaugusieji, t.y. mokykloje dirbantys pedagogai. Remiantis PSO atliktu tyrimu, galima teigti, kad 63,3 proc. mokinių yra patyrę emocinį smurtą, kai (Karmaza, 2006):

- mokytojai ant jų rėkė,
- kai juos pravardžiavo,
- kai mokytojai juos ignoravo,
- kai atstūmė, ar iš jų tyčiojosi,
- kai mokytojas grasino trenkti.

To paties tyrimo dalyviai taip pat teigė, kad pedagogai, pažeisdami jų teises, naudoja tokį ir panašų fizinį smurtą:

- trenkimas per galvą,
- trenkimas per pirštus, veidą,
- galvos trenkimas į suolą,
- tempimas už ausies ar ausies užsukimas,
- papurtymas,
- įgnybimas,
- griebimas už kaklo,

- prismaugimas (ir tada rėkimas),
- tempimas už rūbų ir pan.

Jonynienės (2009) atliktas lyginamasis Švedijos ir Lietuvos mokinių nuomonės apie vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje parodė, kad Lietuvoje didesnė dalis tyrime dalyvavusių mokinių teigia stebį mokykloje neteisingo elgesio su kai kuriomis grupėmis atvejus (taip pasisakiusių 1998 m. - 78 proc., 2009 - 64 proc.). Ir Lietuvos, ir Švedijos mokiniams svarbiausia, kad mokykloje būtų gerbiamos jų teisės į teisingą - pagarbų elgesį su jais. Lietuvos mokiniams svarbiausia - švietimo kokybė, Švedijos - teisė dalyvauti mokyklos veiklos procese (turėti įtakos). Kaip matyti iš pateikto tyrimo rezultatų, su vaiko teisių pažeidimais ir neteisingu elgesiu susiduria gana didelis (64 proc.) procentas mokinių. Tai rodo, jog vaiko teisės mokykloje nėra visapusiškai užtikrinamos.

Ropė ir kt. (2012) tyrė rizikos grupės jaunesniųjų paauglių ir socialinio pedagogo požiūrį į vaiko teisių pažeidimus vidurinėje mokykloje. Iš atlikto tyrimo rezultatų paaiškėjo, jog rizikos grupių paaugliai, žmogaus teises suvokia labai paviršutiniškai, dažniausiai kalbama apie draudimą naudoti fizinį smurtą prieš kitus asmenis. Mokiniai dažniausiai nesupranta arba nežino savo teisių, dėl to jie gali nepastebėti įvairių žmogaus teisių pažeidimų, kaip antai: skirtingų diskriminavimo formų, žmogaus orumo pažeidimų ir k.t. Tuo tarpu socialiniai pedagogai mano, kad dažniausiai pasitaikantis vaiko teisių pažeidimas yra fizinis smurtas vaikų tarpe. Anot pedagogų taip pat, egzistuoja ir pedagogų emocinė prievarta prieš vaikus (vaiko neįvertinimas, nepagrįsta kritika, kaltinimai, šauksmai, jausmų nepaisymas). Tyrimo rezultatai, analogiškai Karmazos (2006) tyrimui, išskiria pedagogų emocinę prievartą prieš vaikus – riksmus, ignoravimą, šaukimą, nepagrįstą kritiką.

Remiantis Būdienės, Zabulionio, Želvio (2001) atliktais tyrimo duomenimis, matoma kad, 68 proc. tyrime dalyvavusių mokinių tėvų mano, jog mokykla tampa nesaugi vaikui ir 50 proc. tyrimo respondentų mano, jog patys mokydami mokykloje jautėsi laimingesni, nei šiuo metu jų vaikai.

Jonynienės, Juodaitytės (2006) tyrimo duomenimis, tik 30 proc. vaikų, mokykloje yra visiškai patenkinti savo teisėmis.

Remiantis atliktais tyrimais, darytina išvada, kad mokykloje mokiniai susiduria su nemažai pamatinių žmogaus teisių pažeidimų: patyčiomis tiek iš mokinių, tiek iš mokytojų, fiziniu ir psichologiniu smurtu bei pasyvia agresija, t.y. mokinio ignoravimu. Galima teigti, kad vaiko teisės nėra tinkamai užtikrinamos mokykliniu lygmeniu, nes ugdytiniai patiria psichologinį ir fizinį smurtą ne tik iš savo bendraamžių, bet ir iš mokytojų. Vadinasi, saugi ir tinkama mokymosi

aplinka mokykloje nėra užtikrinama. Tai reiškia, jog mokyklos vadovas, siekdamas tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo pirmiausiai turi tinkamai valdyti žmogiškuosius išteklius – kruopščiai atrinkti būsimus kolektyvo pedagogus bei intensyviai dirbti su jau seniau dirbančiais. Mokyklos vadovas savo vertybines nuostatas privalo perduoti mokyklos pedagogams, kad būtų kryptingai užtikrinamas žmogaus teisių įgyvendinimas ir užkertamas kelias galimiems žmogaus teisių pažeidimams.

Minėti žmogaus teisių pažeidimai mokykloje rodo, kad vaiko teisės mokykloje nėra pilnai užtikrinamos. Atliktuose tyrimuose moksleivių teiginiai, kuo gali skirtis mokinių ir mokytojų teisės, pateikia šias svarbiausias idėjas, jas galima suskirstyti į atskiras kategorijas (Jonynienė, 2009):

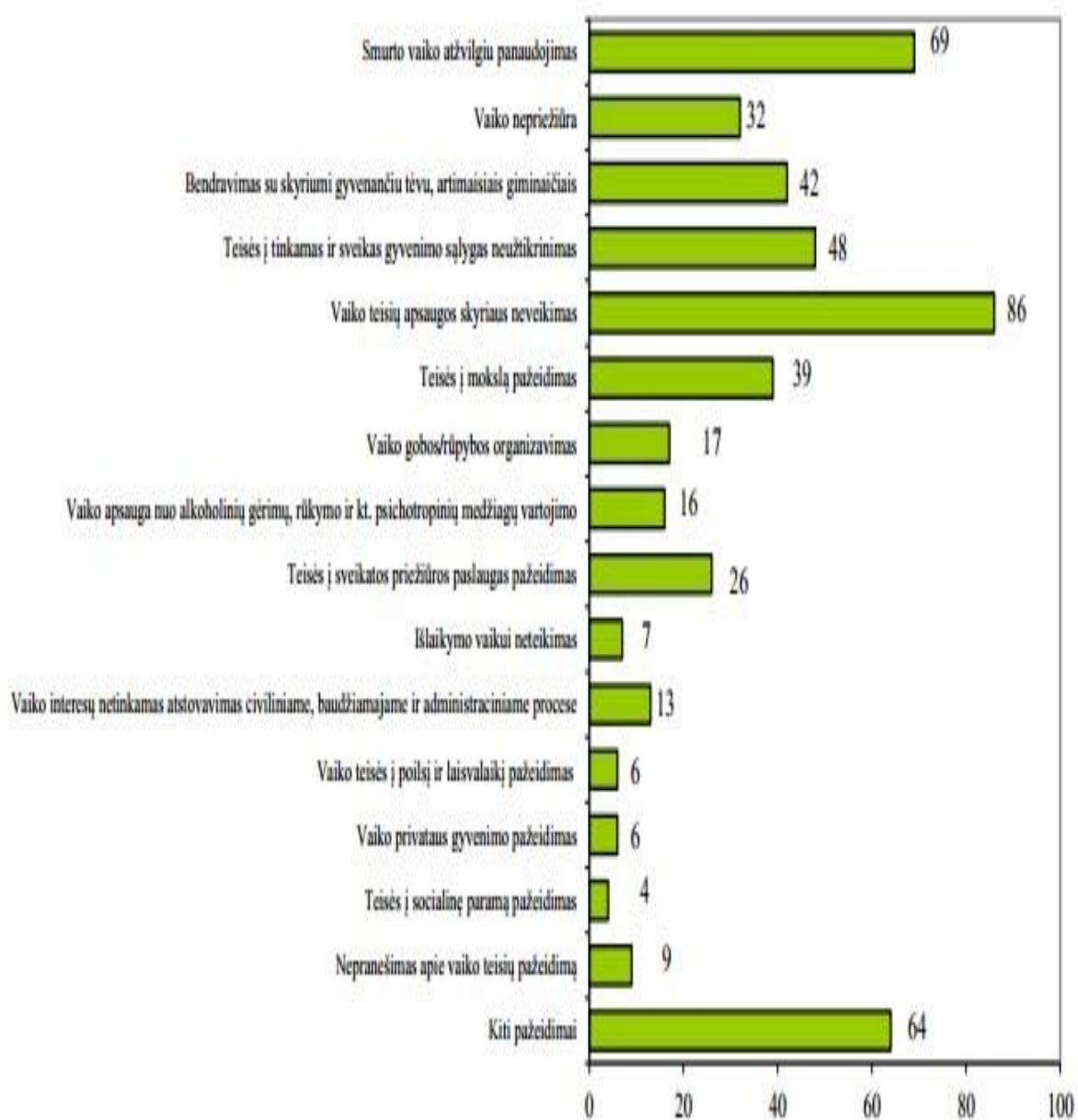
- (*Vadovavimo kategorija*). Valdžia sutelkiama tarp mokytojų, šie turi teisę skirti bausmes, nurodinėti, neatsižvelgti į kitų nuomones, vertinti mokinius ne tik atsižvelgiant į jų sugebėjimus, žinias bet ir į asmenybę;
- (*Tam tikrų taisyklių kategorija*). Nusprendimas dėl mokinių, remiantis tik subjektyviais kriterijais; skirtumai tarp mokytojų ir mokinių elgesio taisyklių – leidimų ir apribojimų.
- (*Tam tikrų pareigų kategorija*). Pareigų ir socialinių vaidmenų ir skirtingumai – pedagogai dirbdami ugdymo institucijoje užsidirba pragyvenimui, jiems priklauso koordinuoti ugdymo procesą, jie turi daugiau žinių.

Atsižvelgiant į minėto tyrimo duomenis, galima teigti, kad Lietuvoje pedagogai linkę nepaisyti žmogaus teisių, o mokiniai nesijaučia gerbiami ir nediskriminuojami. Pedagogai yra stipresnioji šalis mokyklos bendruomenėje.

Smurtas akcentuojamas ne tik aptartuose tyrimuose, bet ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. Pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaitą, nepaisant įstatyminės ir institucinės bazės atsiradimo dominuoja psichologinio ir fizinio smurto prieš vaikus naudojimo atvejai šeimoje, mokykloje, ir kitoje aplinkoje, tai parodo ir minėto tyrimo rezultatai. Ataskaitoje nurodoma, kad 2013 metais buvo gauta 290 skundų ir pradėti 83 tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva. Dažniau buvo skundžiamasi dėl švietimo įstaigų veiksmų/neveikimo (54 skundai) (2012 metais – 39, 2011 metais – 32), iš jų - 34 dėl bendrojo ugdymo mokyklų, 14 dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų, 4 dėl socializacijos centrų, 2 – dėl kitų švietimo paslaugas teikiančių įstaigų. 2013 metais nusiskundimų dėl švietimo įstaigų veiklos (neveikimo) skaičius padidėjo (dėl švietimo įstaigų buvo skųstasi 54

kartus, 2012 metais buvo gautas 41 nusiskundimas), pasitvirtinę atvejais 2013 metais sudarė 98 proc. (2012 – 53 proc.). Gauti nusiskundimai rodo, jog mokyklose vis dar pasitaiko vaiko teisių pažeidimų. Vaiko teisių pažeidimo pobūdis pateikiamas 1 paveiksle.

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2013 METAIS ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

1 pav. Vaiko teisių pažeidimų pasiskirstymas 2013 m. atliktuose tyrimuose

Šaltinis: Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. Vilnius, 2014.

Ataskaitoje atkreipiamas dėmesys, kad 2013 metais, lyginant su 2012 metais, padidėjo vaiko teisės į mokslą pažeidimų skaičius – iš viso 39 (trisdešimt devyni) atvejai. 2012 metų rodikliai nurodo nustatytus dvidešimt du pažeidimų atvejus.

Ataskaitoje taip pat akcentuojama smurto problema mokykloje. Bet koks smurtas, patyčių atvejais mokykloje nėra toleruotinas ir vertintinas kaip vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimas. Teigiama, kad ne visada pedagogai objektyviai gali pastebėti mokinių tarpusavio konfliktus, todėl ypač svarbu vaikams diegti nuostatą, jog apie patirtas patyčias, smurto atvejus būtina nedelsiant pranešti pedagogams, tėvams. Ypač svarbu, kad mokiniai žinotų, jog mokykla reaguos net į smulkiausias smurtinius įvykius mokykloje. Jeigu mokykla nereaguoja, mokiniai gali suprasti, kad netinkamas elgesys yra toleruojamas, už netinkamą elgesį nebus taikomos teisės aktuose numatytos drausminio poveikio priemonės.

Apibendrinant vaiko teisių užtikrinimą tiek mokykliniu, tiek valstybiniu lygmeniu, galima teigti jog, bendrojo ugdymo mokykloje ne visada užtikrinamos vaiko teisės. Lietuvoje veikiantis vaiko teisių apsaugos mechanizmas nėra pilnai veiksmingas. Tai rodo mokslininkų atlikti tyrimai, kuriuose teigiama, kad mokykloje mokiniai susiduria su nemažai pamatinių žmogaus teisių pažeidimų: patyčiomis tiek iš mokinių, tiek iš mokytojų, fiziniu ir psichologiniu smurtu bei pasyviais veiksmais, t.y. mokinio ignoravimu. Smurtas kaip vaiko teisių pažeidimas akcentuojamas ne tik aptartuose tyrimuose, bet ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 m. ataskaitoje. Kurioje pabrėžiama, kad ne visada pedagogai objektyviai pastebi mokinių tarpusavio konfliktus, todėl ypač svarbu vaikams diegti nuostatą, jog apie patirtas patyčias, smurto atvejus būtina nedelsiant pranešti pedagogams, tėvams. Ypač svarbu, kad mokiniai žinotų, jog mokykla reaguos net į smulkiausias smurtinius įvykius mokykloje.

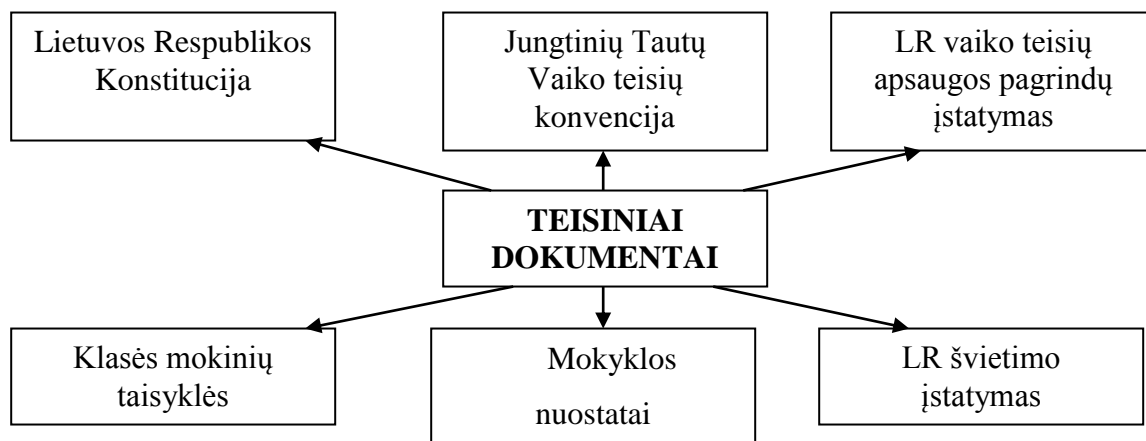
Atsižvelgiant į skyriuje analizuotą mokslinę literatūrą, teisės aktus bei mokslinius tyrimus, darytina išvada, kad tiek mokykliniu, tiek valstybiniu lygmeniu vaiko teisės nėra pilnai užtikrinamos. Žmogaus teisių pažeidimai nevienodai yra traktuojami vadovų, pedagogų ir mokinių, kadangi pastarųjų nuomone, vaiko teisių pažeidimų mokyklos aplinkoje yra daugiau negu teigia pedagogai ar vadovai. Todėl mokyklos vadovas vaiko teisių užtikrinimo mokykloje atveju turi reikšmingą vaidmenį - vaikas dėl savo fizinio ir socialinio nesubrendimo negali tinkamai pasinaudoti teisėmis ir apginti savo interesus, todėl mokyklos bendruomenė, o ypač jos vadovas, privalo vadovautis galiojančiais teisės aktais ir savo vertybinėmis nuostatomis, kurios skatintų bendruomenę padėti užtikrinti vaikui galimybes tinkamai savo teisėmis pasinaudoti.

1.2. Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės ugdymo procese

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo preambulėje teigiama, kad švietimas traktuojamas kaip veikla, kuria norima suteikti žmogui pilnaverčio nepriklausomo gyvenimo pamatus ir padėti jam sistemingai tobulėti. Kiekvienas žmogus, kaip yra numatoma, turi prigimtine teisę į mokymąsi. Švietimas aiškinamas kaip atskiro individo, socio ir šalies ateities kūrimo metodas. Tai reiškia, kad mokiniams turi būti užtikrinama prigimtine teisė mokytis, kurią nustato teisės aktai, o įgyvendina ugdymo įstaigos ir jų vadovai.

Kaip jau buvo minėta, vaiko teisių užtikrinimą mokyklos lygmeniu padeda įgyvendinti mokyklos vadovai. Pastarieji mokyklos vadovai, užtikrindami vaiko teises bendrojo ugdymo mokykloje, gali skirti daugiau dėmesio mokytojų ir mokinių santykiams, diskriminacinių situacijų mažinimui, darnios bei pagarbios mokyklos bendruomenės kūrimui, priimant sprendimus dėl mokyklos bendruomenės veiklose dalyvavimo lygybės.

Kiekvienas mokyklos vadovas, turintis tinkamas nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą ir siekiantis įgyvendinti vaiko teises ugdymo procese ir taip išugdyti savarankišką, savimi pasitikintį bei kritiškai mąstantį asmenį, turi akcentuoti teisinių dokumentų svarbą kiekvienose mokyklos veiklose (žr. 2 pav.).

2 pav. Teisiniai dokumentai, kurie užtikrina vaiko teises mokykloje

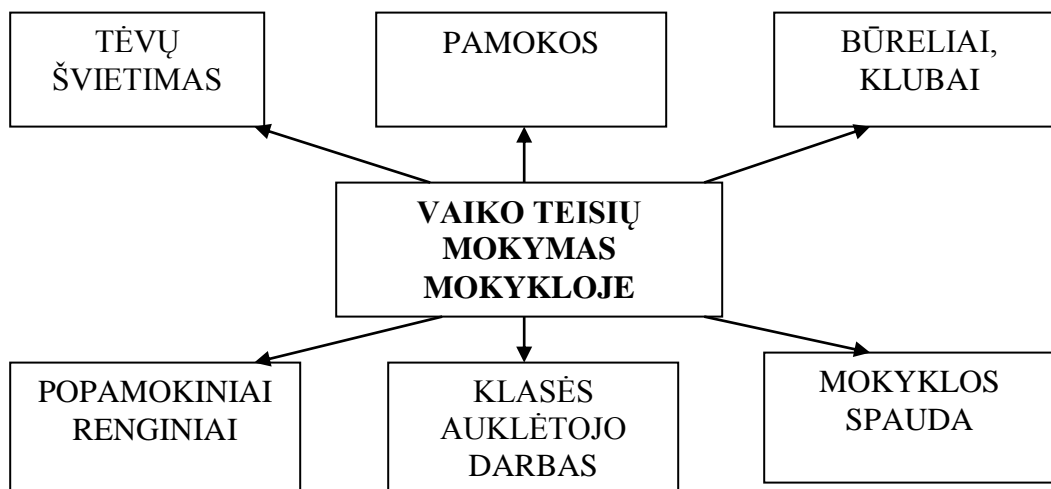
Šaltinis: M. Stankaitytė.,G. Klangauskas Pilietiškumo ugdymas mokykloje. Piliietinis ugdymas mokykloje. Vilnius: AB OVO, 1998.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, klasės mokinių taisyklės, mokyklos nuostatos, LR švietimo įstatymas

turi būti akcentuojami šiuolaikinėje ugdymo įstaigoje, kurioje svarbu ne tik mokinių rezultatai, pasiekimai, bet ir savarankiškos, kritiškai mąstančios ir savimi pasitikinčios asmenybės ugdymas, jos socializacija. Labai svarbu, kad minėtais dokumentais taip pat sėkmingai vadovautųsi ir mokyklos vadovas. Teisiniai aktai, pagrindžiantys vaiko teises, turėtų būti esminis šaltinis, kuriuo remiantis mokyklos vadovai formuotų savo vertybines nuostatas. Suformavęs tinkamas savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą, mokyklos vadovas gali sėkmingai ugdyti mokyklos bendruomenės narius.

Siekiant tinkamai įgyvendinti vaiko teises mokykloje, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr.ISAK-1015 (Žin., 2003, Nr. 77-3525) buvo patvirtintos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos bendrosios programos ir 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr.ISAK-1086 (Žin., 2004, Nr. 108-4058) patvirtinta Bendroji pilietinio ugdymo programa. Patvirtintos programos suteikia teises galimybes bendrojo ugdymo mokykloms teisinių žinių kursą dėstyti kaip pilietiškumo pagrindų dalį arba mokyklos nuožiūra kaip atskirą dalyką. Be abejonės ugdymo procesas ir įgyvendinimas priklauso nuo mokyklos vadovo kaip asmens, gebančio organizuoti mokyklos darbą. Taigi kiekvienas mokyklos vadovas, siekdamas ugdyti sąmoningus piliečius, kurie supranta savo teises ir pareigas, turi galimybes, kaip mokyklos darbą organizuojantis vadovas, supažindinti vaikus su vaiko teisėmis tiek ikimokykliniame ugdyme, tiek pradiniam, pagrindiniam, tiek viduriniame. Toks supažindinimas galimas tuomet, kai mokyklos vadovas turi tinkamai susiformavęs savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje. Mokyklos vadovas, įgyvendindamas vaiko teises, turi galimybes įgyvendinti vaiko teises tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje, žinias apie vaiko teises integruodamas į pamokas ir ne į pamokas.

Vaiko teisių integravimas į ugdymo procesą vyksta įvairiomis priemonėmis: tėvų švietimo, pamokų metu, būrelių, klubų veikloje, popamokinių renginių metu, klasės auklėtojo darbe ar pasitelkiant mokyklos spaudą. Kadangi visos šios veiklos vykdomos mokyklos bendruomenėje, o jai vadovauja mokyklos vadovas, jis tampa vienu pagrindinių vaiko teisių įgyvendinimo iniciatorių bendrojo ugdymo mokykloje. Jis turi esminės įtakos mokykloje vykstančiam tėvų švietimui, jo organizavimui, pamokoms ir popamokiniams renginiams, būreliams, klubams, kurie vyksta mokykloje. Mokyklos vadovas, siekdamas įgyvendinti vaiko teises mokykloje, gali teikti pasiūlymus klasės auklėtojams, mokyklos spaudos atstovams ir kitiems, t.y. visai mokyklos bendruomenei (žr. 3 pav.).

3 pav. Vaiko teisių integravimas mokykloje

Šaltinis: M. Stankaitytė., G. Klangauskas Pilietiškumo ugdymas mokykloje. Piliietinis ugdymas mokykloje. Vilnius: AB OVO, 1998.

Mokyklos vadovai turi visas galimybes formuoti mokinių teisinę sąmonę, apibrėžti aktyvų jų santykį su savo teisėmis ir pan. Pažymėtina, kad tokiu atveju labai aktuali pedagogo asmenybė ir kompetencija, kadangi supažindinimo su piliečio teisėmis proceso sėkmė priklauso nuo mokymosi metodikos. Tad didelę reikšmę turi pedagogo teisinis kompetetingumas, ir sudominantis svarbiausių žinių perteikimas (Jonynienė, 2009). Tai reiškia, kad itin aktualus yra klasės auklėtojo darbas. Tačiau įgyvendinant vaiko teises mokykloje, turi įtakos ne tik mokytojo teisinė kompetencija, bet ir vadovo teisinė kompetencija, jo pasirengimas vadovauti ir priimti sprendimus, kuriant į ugdomąjį procesą integruotų vaiko teisių planus. Tai reiškia, kad mokyklos vadovo vertybinės nuostatos turi būti paremtos ir teisinėmis žiniomis – mokyklos vadovas turi išmanyti teisės aktus, reglamentuojančius žmogaus ir vaiko teises. Tik išmanantis teisės aktus mokyklos vadovas gali formuoti tinkamas vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Mokyklos vadovas savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą gali perteikti mokiniams įgyvendinant mokymo programas, padedant pedagogams bei atskleidžiant vaiko teises pamokų metu. Tačiau susiduriama su tam tikromis problemomis. Vaiko teisių įgyvendinimo problemų sintezė mokyklose atsiskleidžia per mokymo disciplinų, kuriose būtų išdėstomos pagrindinės žmogaus ir vaiko teisės, stygių, mokytojų nekompetentingumą dėstant dalykus ar integruojant vaiko teises į kitus mokomuosius dalykus. Išskirtina ir trečioji teisinio švietimo ugdymo bendrojo ugdymo mokyklose problema - tai nevisapusiškas bendradarbiavimas su teisininkais praktikantais, dėstytojais, studentais, studijuojančiais teisę, kurie galėtų dalyvauti pokalbiuose,

diskusijose ir kituose renginiuose kartu su mokiniais, juos informuojant apie teises normas. Norint, kad mokyklos vadovo vertybinės nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą būtų perduodamos ir mokiniams, kurie žinotų savo teises ir mokėtų jas ginti, jau mokykloje mokiniai turi būti supažindinami su pagrindinėmis vaiko teisėmis ir pareigomis, remiantis teisiniais dokumentais (žr. 2 pav.).

Kiekvienas mokinys turėtų būti supažindinamas su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, o bendrojo ugdymo mokyklose mokyklos vadovų vienu svarbiausių siekiu turėtų tapti ugdytinių supažindinimas su vaiko teisėmis. Mokyklos vadovas, kaip mokyklos bendruomenės tradicijas puoselėjantis ir kuriantis asmuo, yra centrinė figūra, asmeniškai užtikrinanti vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje.

Mokyklos vadovas, siekiantis perteikti savo vertybines nuostatas bei įgyvendindamas vaiko teises ugdymo procese, gali teikti pasiūlymus mokytojams, pasirenkantiems mokymo temas, kuriose atsispindi vaiko teisės. Dvi pagrindinės sritys, kuriose galima integruoti mokymą apie vaikų teises, yra dorinis ugdymas ir socialinis ugdymas (struktūravimas, adaptavimas pamokose ir galimi pasirinkimo variantai nurodyti žemiau).

1 lentelė. Vaiko teisių integravimo į 5-10 klasių dorinio ugdymo turinį galimybės

Vaiko teisės	5-6 klasė	7-8 klasė	9-10 klasė
Teisė į identiškumą	Aš tobulėju: patiriu, klystu, taisyti; būdo brandinimas; mano siekiamos dorybės	Pamatinės žmogaus ypatybės ir svarbiausi poreikiai	Mano tapatumas; būti panašiu į patinkančius asmenis ir būti išskirtiniam
Teisė į privatumą ir asmens neliečiamumą	Mano siekiai, kaip juos įgyvendinti	Laikas ir aš: lūkesčiai, svajonės ir jų pildymasis	Realybė ir mano idealas
Teisė į mokslą, religijos laisvę, teisė veikti visuomenėje, jos susirinkimuose, ir laisvai reikšti savo nuomonę	Žmogaus teisės ir demokratinė visuomenė. gyvenu aplinkoje: tarp suaugusių ir bendraamžių	Savo nuomonės turėjimas ir mąstymo stereotipų įveikimas; žmonių laisvės ir pareigos; mano darbai; pagarba darbui	Pašaukimas ir profesijos orientyrai
Teisė gyventi su tėvais, teisė į šeimos ryšius	Bendravimas šeimoje Ir bendruomenėje: skirtumai ir tapatumai	Šeima ir jos santykiai su tėvais, tarpusavio konfliktai ir supratimas, panašumas ir paveldėjimas.	
Negalios vaiko teisės gyventi visavertį gyvenimą	Bendrauju su Kitu ir Kitokiu	Mano ir kitų principų derinimas ir bendravimas	Prašneškinti ir įsiklausyti į kitą; suprasti ir pateisinti kitą

Šaltinis: B. Kairienė., G. Dzindzaliėtienė, 2009.

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, dorinio ugdymo pamokos orientuotos į visų asmenų bendrųjų gebėjimų ugdymą, tai savo vertės suvokimas, tolerancija kitiems ir kitokiems, atsakomybė už savo sprendimus ir veiksmus, gebėjimas kritiškai vertinti savo elgesį, mokėjimas reikšti savo mintis ir savo emocijas, neišskaudinant kitaip manančiųjų, sugebėjimas išgirsti ir suprasti kitų nuomones, sugebėjimas apsvarstyti dorovės problemas, bendradarbiavimas išsprendžiant jas, sugebėjimas dalyvauti dialoge, susitarimo paieškose, taikus ir pagarbus konfliktų sprendimas, įsijautimas ir pagalba kitiems. (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Dorinio ugdymo metu turėtų būti itin pabrėžiamas tolerantiškumas religijų įvairovei ir mokiniai supažindami su teise išpažinti jam priimtina religiją. Etika, įgyvendindama ugdymo tikslus, siekia, kad mokiniai dėmesingai stebėtų save ir supančią aplinką, įžvelgiant siejimąsi tarp asmenų elgsenos metodų ir jų padarinių, (pasi)tikėtų savim ir kitais asmenimis, gebėtų juos gerbti, jiems suteiktų pagalbą ir sugebėtų atsispirti neigiamai įtakai, sugebėtų atitinkamai komunikuoti su kitais (būti sąžiningais reikšti savo nuomonę, atsakingais, rodyti pagarbą vyresniems), suprastų savo ir priimtų kito asmens savitumą, demonstruotų toleranciją, sugebėtų konstruktyviai įveikti konfliktus, bandytų skirti blogį nuo gėrio ir ieškotų būdų šiems reiškiniams paaiškinti, gerbtų praeities kultūrinį palikimą (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Galima teigti, kad doriniame ugdyme, tiksliau etikos programoje, išskiriamos pagrindinės vaiko teisės: teisė į laisvę, teisė į minties, sąžinės laisvę, išreiškiant kitokias religines pažiūras nei kitų, teisė neįgaliam arba kitaip kitokiam asmeniui būti, bendrauti ir gyventi pilnavertį gyvenimą su kitais bendruomenės nariais. *Apibendrinant teigtina, kad doriniame ugdyme sudarytos galimybės integruoti mokymą apie pagrindines vaiko teises: teisė į laisvę, teisė į minties, sąžinės laisvę, išreiškiant kitokias religines pažiūras nei kitų, teisė neįgaliam arba kitaip kitokiam asmeniui būti, bendrauti ir gyventi pilnavertį gyvenimą su kitais bendruomenės nariais.*

Mokymas apie vaiko teises gali būti integruojamas ne tik į dorinį ugdymą, bet ir į socialinio ugdymo turinį, atsižvelgiant į mokinių amžių. Socialinis ugdymas, yra grindžiamas geografinės aplinkos bei istorijos pažinimo, ekologinio, ekonominio, tautinio, bei pilietinio ugdymo tematika, tikslas – suteikti tinkamas sąlygas moksleiviams sugebėti suprasti save ir kitus, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti iškilusias problemas, išmokti prasmingai ir atsakingai veikti. (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003). Socialiniame ugdyme, įgyjant bendruosius gebėjimus (asmens brandumą liudijančius gebėjimus, komunikacinius, pažintinius, darbo ir veiklos gebėjimus), suformuojamos vertybinės nuostatos, kurios pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė. Vaiko teisių integravimo į 5-10 klasių socialinio ugdymo turinį galimybės

Vaiko teisės	Dalykas	5-6 klasė	7-8 klasė	9-10 klasė
Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	Istorija	Kasdienis žmonių gyvenimas XIX a. Lietuvoje; kasdienis žmonių gyvenimas tarpukario Lietuvoje; kasdienis žmonių gyvenimas sovietinėje Lietuvoje	Kasdienis priešistorės žmonių gyvenimas pasaulyje ir Lietuvoje; gamtinės sąlygos ir jų įtaka senovės civilizacijoms	Žmogaus teisių padėtis demokratinėje ir totalitarinėje valstybėje; svarbiausios šiuolaikinės visuomenės gyvenimo problemos; žmogaus ir piliečio teisių deklaracija
Teisė mokytis	Istorija	Šviečiamoji epocha; technikos ir mokslo laimėjimai	Seniausioji nerašytinė teisė; abėcėlės ir rašto atsiradimas; mokslo kūrimasis; knygų spausdinimas	Pokyčiai moksle, technikoje, švietime ir mene.
	Geografija		Mokslinės ekspedicijos samprata	Lietuvos geografijos mokslo raida
Teisė augti ir sveikai vystytis	Istorija	Okupacijų laikotarpis: trėmimai; svarbiausios dabartinio pasaulio problemos		Masinės žydų žudynės

Saltinis: B. Kairienė., G. Dzindzaličienė, 2009.

Kaip galima pastebėti iš pateiktos lentelės, socialiniame ugdyme akcentuojamos trys vaiko teisės: teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, teisė mokytis ir teisė gyventi bei sveikai vystytis. Šios teisės integruojamos į bendruosius dalykus: istoriją ir geografiją. Bet teisiniai aspektai, taip pat gali būti sėkmingai įtraukiami ir į kitus ugdymo dalykus. Siekiant išaiškinti teisių pobūdį bei reikšmę, pateikiami konkretūs pavyzdžiai iš istorinės ar geografinės reikšmės įvykių, pavyzdžiui, žmogaus teisių užtikrinimas, mokslo ir technikos laimėjimai, mokslinių ekspedicijų reikšmė, pasauliniai karai ir žmogaus teisių pažeidimai jų metu. Remiantis pateikiama 2 lentele, galima pastebėti, jog labai svarbu pasirinkti įtraukiančias, sudominančias mokinius ugdymo dalykų temas, be abejo labai svarbus metodikos nusistatymas, kuris padės mokinius labiau aktyvinti į sėkmingą ugdymo procesą, taip pat, įdomios ir aktualios temos, padės lengviau įsiminti, tam tikrus svarbius aspektus, susijusius su labai svarbiomis ir aktualiomis vaiko teisėmis. Be abejo, pažymėtina, jog vaiko teisės turi būti integruojamos laipsniškai, atsižvelgiant į mokinių amžių.

3 lentelė. Vaiko teisių integravimo į 11-12 klasių socialinio ugdymo turinį galimybės

Vaiko teisės	Dalykai	Turinys
Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	Istorija	„Priešistorės žmonių gyvenimo ypatybės“;
	Geografija	„Gyvenimo būdas; gamtinių, socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka gyvenimo būdui.“
Teisė mokytis	Istorija	Kultūros, mokslo ir technikos laimėjimai, jų reikšmė žmogaus pasaulėžiūros ir gyvenimo kaitai; švietimo idėjos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje.“
Teisė į religiją ir jos laisvę	Istorija	„Krikščionybės atsiradimas; krikščionybės kaip religijos paplitimas ir tapimas valstybine ; bažnyčios kultūrinis ir politinis vaidmuo viduramžiais; krikščioniškoji visuomenė“
	Geografija	Tikėjimas ir religija; etninės ir pasaulinės religijos, geografinis jų paplitimas; religijų įtakojimas tautų kultūrai, gyvenimo būdui.
Socialinės ir pilietinės teisės	Istorija	„Viduramžių kultūros bruožai: menas, filosofija, švietimas ir mokslas; Lietuvos visuomenės tautinės sudėties ir socialinės struktūros kaita; pilietybė; pagrindinės piliečių teisės ir laisvės; Pilietybė Lietuvoje“
	Geografija	„Gyventojų amžiaus struktūra, darbo ištekčiai, socialinė ir profesinė sudėtis“
Vaikų pabėgėlių teisės	Geografija	„Gyventojų skaičius, keitimosi tendencijos; natūralus gyventojų judėjimas; migracija, jos rūšys.“

Šaltinis: B. Kairienė., G. Dzindzaliėtienė, 2009.

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, vyresniame amžiuje akcentuojamos ir papildomos vaiko teisės: teisė į religijos laisvę, socialinės ir pilietinės teisės, vaiko pabėgėlio teisės. Vėl gi, mokymas vykdomas laipsniškai ir teisės integruojamos į bendruosius dalykus: istoriją ir geografiją, pasitelkiant konkrečius įvykius kaip pavyzdžius.

Pateiktose lentelėse atsispindi kaip konkrečiai vaiko teisės gali būti adaptuojamos atskirų dalykų pamokose, t.y. integruojant jas į formalųjį ugdymo turinį. Mokyklos vadovas, siekdamas tinkamai įgyvendinti savo vertybines nuostatas, siekiant tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo, teikia pasiūlymus mokyklos bendruomenės pedagogams dėl žmogaus teisių integravimo jų dėstomuose dalykuose. Anot Kairienės, Dzindzaliėtienės (2009), išanalizavus Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinį galima teigti, kad yra nemažai galimybių integruoti

švietimą apie vaiko teises į priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo turinį. Kadangi ugdymo turinį apibrėžiančios temos tiesiogiai nesusiję su vaiko teisėmis, tai integravimo galimybės priklauso nuo mokytojo teisinės kompetencijos. Mokyklos vadovas, siekiantis tinkamo žmogaus teisių užtikrinimo mokykloje, privalo užtikrinti, jog mokyklos bendruomenės pedagogai būtų kvalifikuoti ir gebėtų savo dėstomuose dalykuose integruoti žmogaus teisių aspektus.

Vaiko teisės įgyvendinamos ne tik integruojant jas į ugdomąjį turinį. Mūsų ugdymo įstaigose taip pat taikomos įvairiausios teisinės švietimo programos. Labiausiai žinoma teisinio švietimo programa „Street Law“ (www.nplc.lt/sena/pr10.html) bei programos projektas „Teisė“ (Ažubalytė, Sinkevičienė, 2010). Ugdymo programose (2003) taip pat yra numatytas teisės dalykas, kuris traktuojamas, kaip socialinio ugdymo dalis.

Projekto „Teisė“ tikslas pagelbėti siekiant gauti reikalingų teisinių žinių sugebėti jomis naudotis siekiant apginti savo, kaip asmens teises. Programos metu moksleiviai ugdomi socialinius, kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kitus gebėjimus, reikalingus visuomeniniame gyvenime. Moksleiviai pradeda suprasti, jog įstatymai būtini šiandieninėje visuomenėje, taip pat svarbūs kritiškai mąstantys ir aktyvūs mūsų visuomenės piliečiai, įsitraukiantys į visuomenės gyvenimą, taip pat priimančios demokratiją, kaip pagalbą įgyvendinant savo ir visuomenės siekius. Aptarta programa teisė suteikia moksleiviams reikalingų žinių apie teises, pareigas, valstybinių institucijų kompetetingumą, bei sugebėjimą daryti įtaką jų sprendimams. Taipogi minėta programa padėtų komunikuoti, kritiškai mąstyti, spręsti problemas ir ugdyti kitus praktinius gebėjimus praverčiančius gyvenime, bei vertybines nuostatas, kurios susistiprins siekį veikti laikantis teisės nuostatų ir gerbiant teisę (Bedrosios programos projektas „Teisė“, 2010). Kaip matyti, programa „Teisė“ skirta mokiniams, kad suteiktų gyvenime svarbių susistemintų žinių apie teisę, asmenų pareigas ir teises, valstybės valdymo ir teisėtvarkos institucijų kompetenciją, bei galimybes įtakoti jų sprendimus; taip pat ugdytų socialinius, komunikavimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kitus praktinius gebėjimus, kurie pravers gyvenime, bei vertybines nuostatas, kurios sustiprins siekį veikti paisant teisės nuostatų ir gerbiant teisę.

Kita teisinio švietimo programa yra „StreetLaw“, kuri skirta vienuoliktoms ir dvyliktoms klasėms. „StreetLaw“ programa – tai mokymo programa ne teisininkams apie teisę, teisės sistemą, pagrindinius principus ir vertybes, kuriomis paremta konstitucinė demokratija. „StreetLaw“ programa, kuri yra skirta jauniems žmonėms, kurie turi galimybę gilinti savo teises žinias apie skirtingas teises procedūras ir visuomeninės politikos aspektus. Programa taip pat skatina jų bendravimo įgūdžius ir kritinį mąstymą. Pažymėtina, kad remiantis „StreetLaw“ programos

metodika parengti ir išleisti vadovėliai: „Teisės pagrindų“ ir „Teisės pagrindų mokymo“ vadovėlis. Tačiau vaiko teisių mokymas vyksta ne organizuojant specialių programų vykdymą ar skaitant teisinės teorines žinias perteikiančius vadovėlius. Ugdymo įstaigoje vaiko teisės įgyvendinamos per keletą būdų, prie kurių prisideda klasės auklėtojų darbas, mokyklos spauda, popamokiniai renginiai, klubai, būreliai, pamokos, tėvų švietimas (Stankaitytė, Klangauskas, 1998). Lietuvoje su šia programa įgyvendinti trys projektai:

- *Street Law tinklo (Street Law Network)* programa (1998-2003) kurios metu kartu su Lietuvos Respublikos švietimo ministerija išleido praktinį vadovą „Teisė kiekvienam“;
- *Demokratinio lavinimo mainų (Democracy Education Exchange)* programa (DEEP) (2001-2003), kurios metu lyderių grupės dirbo su mokiniais, aiškindami kodėl reikalinga demokratija ir kaip ji turi būti užtikrinama;
- *Demokratijos svarstymo (Deliberating in a Democracy)* programa (2004 – 2010), kurios metu mokiniai buvo mokomi kaip interpretuoti ir diskutuoti apie valstybėje esančias problemas.

Vaiko teisių įgyvendinimas vyksta ne tik remiantis konkrečiomis teisinės žinias perteikiančiomis programomis, vadovėliais, vykstančiais būreliais, kita popamokine veikla, bet ir integruojant teisinį švietimą į bendrojo ugdymo programų turinį, atskirus mokomuosius dalykus. Taigi teigtina, kad vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje vyksta tiek formaliuoju, tiek neformaliuoju būdu. Formaliuoju būdu mokiniai su žmogaus, o taip pat ir vaiko teisėmis susipažįsta per įvairių mokymo dalykų turinį, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne visada užtenka laiko išaiškinti visus rūpimus ugdytiniams klausimus per atskirus mokomuosius dalykus. Vaiko teisių mokymas, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ugdymo programose atsispindi pilietiniame, socialiniame bei doriniame ugdyme. *Apibendrinant dvi nagrinėtas programas, galima teigti, kad alternatyvių programų parinkimas ir diegimas mokykloje neabejotinai susijęs su mokyklos vadovu. Kadangi mokyklos vadovas yra atsakingas už mokyklos bendruomenės veiklą, diegdamas savo vertybines nuostatas jis gali plėsti vaiko teisių integravimą ne tik į ugdomąjį turinį, bet ir pasinaudojant papildomomis programomis ir projektais.*

Nepaisant to, kad galimybių integruoti vaiko teises į ugdomąjį turinį yra nemažai, taip pat yra specialios mokymo programos ar projektai, kurie vykdo teisinį švietimą, atlikti tyrimai rodo, kad mokinių ir pedagogų nuomonė dėl vaiko teisių integravimo mokykloje skiriasi. Mokslininkai pastebi, kad reikšmingiausiomis teisinėmis temomis mokiniai ir pedagogai laiko temas: „Žmogaus teisės ir laisvės“, „Žmogaus pareigos“ tai yra temos, kurios siejamos su teisinės kultūros

formavimu asmens teisių pagrindu (Jonynienė, Petrauskienė, 2013). Minėtų mokslininkų tyrime nustatyta, kad pedagogai ir mokiniai skirtingai supranta, kokių teisinių žinių mokiniams labiausiai trūksta. Mokinių teigimu, jiems mažiausiai trūksta žinių apie „Žmogaus pareigas“, bet labiausiai stokojama praktinio pobūdžio žinių – „Tarptautinės teisės“, „Darbo teisės“, kurios būtinos sąmoningiems jų gyvenimo apsisprendimams. Mokytojai dažniausiai mano, kad moksleiviams daugiausiai trūksta žinių apie „Žmogaus pareigas“, „Įstatymus ir jų paskirtį visuomenėje“ bei „Moralės ir teisės santykių“ (Jonynienė, Petrauskienė, 2013). Todėl darytina išvada, kad yra komunikacijos stoka tarp mokinių ir pedagogų, identifikuojant ir nustatant, kokie yra mokinių teisinių žinių poreikiai. Vėl gi, pastebėtina, kad analogiškai anksčiau darbe analizuotiems tyrimams, pedagogų ir mokinių supratimas apie vaiko teisių integravimą į ugdomąjį turinį yra skirtingas. Anot Jonynienės, Petrauskienės (2013) aptariant tyrimo rezultatus pastebėta, jog teisinis išprusimas siejamas su bendruomeniškumu, jo plėtra ir stiprinimu, bei atkreipiamas dėmesys, jog teisinis švietimas gali būti socialinės bei švietimo politikų, naujausių, bendruomeniškumo reikšmę akcentuojančių, strategijų įgyvendinimo stiprus veiksnys. Siekiant išvengti skirtingo pedagogų bei mokinių požiūrio į esminius teisinio švietimo aspektus, reikalingas mokyklos vadovas, išmanantis teisės aktus bei jais grindžiantis savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje. Perteikdamas savo vertybines nuostatas mokyklos bendruomenės nariams, jis gali užtikrinti, kad žmogaus teisės mokykloje bus tinkamai įgyvendinamos tiek formaliuoju, tiek neformaliuoju ugdymo būdu. Taip pat mokyklos vadovas turi siekti, kad jo nuostatos būtų perteikiamos pirmiausiai mokyklos bendruomenės pedagogams, o tuomet – ir mokiniams, kad būtų išvengta skirtingo požiūrio į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklos vadovas privalo užtikrinti, jog žmogaus teisės mokykloje būtų įgyvendinamos pagal teisės aktų reikalavimus ir todėl jam pirmiausia būtina diegti savo vertybines nuostatas mokyklos bendruomenei. Vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje vyksta tiek formaliuoju, tiek neformaliuoju būdu. Tiek formalus ugdymo turinio įgyvendinimas, tiek alternatyvių programų parinkimas ir diegimas mokykloje neabejotinai susijęs su mokyklos vadovu. Kadangi mokyklos vadovas yra atsakingas už mokyklos bendruomenės veiklą, diegdamas savo vertybines nuostatas jis gali plėsti vaiko teisių integravimą ne tik į ugdomąjį turinį, bet ir pasinaudojant papildomomis programomis ir projektais. Siekiant išvengti skirtingo pedagogų bei mokinių požiūrio į esminius teisinio švietimo aspektus, reikalingas mokyklos vadovas, išmanantis teisės aktus bei jais grindžiantis savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje. Perteikdamas savo vertybines nuostatas mokyklos bendruomenės nariams, jis gali

užtikrinti, kad žmogaus teisės mokykloje bus tinkamai įgyvendinamos tiek formaliu, tiek neformaliu ugdymo būdu. Taip pat mokyklos vadovas turi siekti, kad jo nuostatos būtų perteikiamos pirmiausiai mokyklos bendruomenės pedagogams, o tuomet – ir mokiniams, kad būtų išvengta skirtingo požiūrio į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

2. MOKYKLOS VADOVO VEIKLA ĮGYVENDINANT VAIKO TEISES MOKYKLOJE

2.1. Mokyklos vadovo nuostatas ir veiklą Lietuvoje reglamentuojantys dokumentai

Pradedant aptarti mokyklos vadovo veiklą Lietuvoje, pirmiausia aktualu kalbėti apie pagrindinius veiklą reglamentuojančius teisinius dokumentus. Vienas svarbiausių teisinių dokumentų yra Valstybės švietimo strategija 2013 – 2022 metų, kurios vienas iš svarbiausių tikslų yra paversti Lietuvos švietimo sistemą, tvirtu pamatu valstybės gerovės kėlimui, aktyviam ir savarankiškam žmogui, atsakingai ir solidariai gebančiam kurti savo, Lietuvos ir viso pasaulio ateitį. Strategijoje formuluojami svarbiausi tikslai labai glaudžiai siejasi su mokyklos vadovo veikla. Vienas iš strategijoje pateikiamų tikslų gebantys reflektuoti, nuolat tobulėti ir rezultatyviai dirbti profesionalūs pedagogai taip pat ir vadovai; dar vienas svarbus aspektas diegti duomenų analize ir įsivertinimu grindžiamą švietimo kokybės kultūrą, taip pat pabrėžiamas itin svarbus bendradarbiavimo ir vadovų lyderystės darnos aspektas (Valstybės švietimo strategijos 2013 – 2022 metų nuostatos, 2013). Strategijoje aktualizuojami bendro darbo taip pat įvairių visuomenės grupių nuolatinis nuomonių keitimasis, indėlis į bendrus tikslus. Remiantis minėta strategija vadovui galime priskirti kelis strategijoje minimus principus:

- Bendradarbiavimą, kaip labai svarbų bruožą, siekiant sėkmingo darbo su kolektyvo nariais;
- Nuolatinį nuomonių keitimąsi, indėlį į bendrus tikslus;
- Kūrybiškumą, išradingumą, saviraišką, savo ir visuomenės sėkmės kūrimą generuojant idėjas ir jas įgyvendinant, kontekstualų atvirumą naujovėms ir geriausiai pasaulio praktikai (Valstybės švietimo strategijos 2013 – 2022 metų nuostatos, 2013).

Švietimo įstatymo 61 straipsnyje nustatyta, kad mokyklos vadovas yra atsakingas už demokratinį mokyklos valdymą bei mokyklos bendruomenėje turi užtikrinti bendradarbiavimu pagrįstus santykius, mokytojo etikos normų laikymąsi, skaidriai priimamus sprendimus, bei tinkamą bendruomenės narių informavimą (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003).

Mokyklos vadovui pareigą ugdyti savo ir mokinių vertybines nuostatas apibrėžia ir Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2003). Juose numatyta, kad kiekvieno pedagogo bei vadovo pareiga ugdyti šias vertybes:

- Konstruktyvų konfliktų sprendimą, savitarpio santykius su žmonėmis grįsti supratingumu, gerbti save ir kitus;

- tolerancija religiniams, fiziniams, socialiniams, kultūriniais žmonių skirtumams;
- pagarbą demokratiškoms vertybėms;
- tausoti gamtinę ir kultūrinę aplinką, jos įvairovę;
- atsakomybė už save ir kitą žmogų;
- atsakomybė už žodį, poelgį, veiksma (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Reikalavimai mokyklos vadovui nustatyti ir Valstybinių (išskyrus aukštųjų ir aukštesniųjų) ir savivaldybių mokyklų vadovų ir jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų atestacijos nuostatuose (2005). Juose įvardijama, kad mokyklos vadovas turi:

- gebėti apibrėžti demokratinio gyvenimo vertybes ir normas;
- įgyvendinti šias vertybes drauge su mokytojų taryba bei puoselėti mokyklos kultūrą;
- užtikrinti, kad mokykloje būtų pastebimi išoriniai kultūros požymiai, atspindintys mokyklos gyvenimo vertybes ir normas;
- pasiekti, kad mokyklos bendruomenės nariai vadovautųsi bendra vertybine sistema (Valstybinių (išskyrus aukštųjų ir aukštesniųjų) ir savivaldybių mokyklų vadovų ir jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų atestacijos nuostatai, 2005).

Taip pat nuostatuose reikalaujama, kad mokyklos vadovas pasižymėtų ir tam tikromis asmeninėmis savybėmis, reikalingomis tinkamai atlikti pavestas funkcijas: pasitikėjimas savimi, punctualumas, sąžiningumas, tolerancija, savitvarda, darbštumas, humoro jausmas, iniciatyvumas, lankstumas, komunikabilumas, konfidencialumas, savikritiškumas, įžvalgumas, iniciatyvumas, ryžtingumas, prieinamumas ir mokėjimas išklaudyti, lankstumas (Valstybinių (išskyrus aukštųjų ir aukštesniųjų) ir savivaldybių mokyklų vadovų ir jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų atestacijos nuostatai, 2005).

Kaip matyti iš pateiktų teisės aktų nuostatų analizės, mokyklos vadovas yra įpareigojamas diegti tokias vertybines nuostatas, kuriomis vadovaujantis būtų tinkamai įgyvendinamos vaiko teisės mokykloje, kuriama darni mokyklos bendruomenė ir palaikomi pagarbūs mokyklos bendruomenės narių tarpusavio santykiai.

2.2. Mokyklos vadovo funkcijos ir vertybinės nuostatos

Mokyklos vadovas ir jo vertybinės nuostatos neabejotinai yra centrinė figūra, susijusi su žmogaus teisių įgyvendinimu bendrojo ugdymo mokykloje. Savo vertybines nuostatas mokyklos vadovas gali perteikti mokyklos bendruomenės nariams per vadovavimo mokyklai procesą. Siekiant nustatyti kaip mokyklos vadovas gali perteikti savo nuostatas į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje, aptartina vadovavimo sampratą. Mokslinėje literatūroje pateikiama nemažai požiūrių į vadovavimą kaip procesą.

Pasak Jucevičienės (1996), vadovavimas – tai procesas, telkiantis žmones ir padedantis jiems ryžtingai siekti tikslų. Vadovavimas, kaip mano Želvys (2003), Targamadžė (2001), yra administravimo (valdymo) ir lyderystės derinys. Kai kurie autoriai vadovavimą, aiškina kaip vieno asmens įtaką kitam asmeniui arba asmenų grupei, kai siekiama įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, bei uždavinius. Galima pastebėti tendenciją, jog skirtingų autorių apibrėžimuose išryškėja svarbiausi vadovavimo aspektai. Tokie kaip: tikslo siekimas ir asmenų poveikio darymas kitiems asmenims. Autorius Sergiovanni (1996), išskiria efektyvų vadovavimą švietimo institucijai, kaip vieną iš pagrindinių sėkmės faktorių. Šis aspektas išryškėjo atliekant mokyklų veiklos analizę; vadovo vadovavimo kokybė, turi daug įtakos bendram mokyklų veiklos sėkmingumui. Daugelis autorių išskiria veiklos efektyvumą, kaip esminį vadovavimo kriterijų. Anot Želvio (1999) ugdymo institucijose, galima naudoti skirtingas vadybos koncepcijas, priklausomai nuo to, kokia yra susiformavusi vidinė kultūra ir išorinė aplinka. Tai reiškia, jog taikydamos minėtas koncepcijas, vadovas gali siekti efektyvesnio ir sėkmingesnio mokyklos valdymo.

Vadovavimas yra viena svarbiausių vadovo vykdomų veiklų, susijusių su tarpasmeniniais valdymo aspektais, padedantis pavaldiniams suprasti įstaigos tikslus ir efektyviai jų siekti. Vadovavimo dėka formuojamas teigiamas mokyklos darbo klimatas, vertybinės nuostatos, siekiama, kad mokyklos veikla būtų grindžiama visų bendruomenės narių bendravimu ir bendradarbiavimu, mokyklos ugdymo procesas ir papildomi socialiniai ir kultūriniai renginiai vyktų saugioje ir jaukioje mokyklos aplinkoje ir patalpose, siekiama, kad mokykloje egzistuotų teigiamos mokyklos vadovo nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą ir pan. (Indrašienė ir kt., 2008). Darytina išvada, kad mokyklos vadovas yra asmeniškai atsakingas už mokyklos bendruomenės narių bendradarbiavimą, kad mokykloje egzistuotų teigiamos mokyklos vadovo nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą.

Mokyklos vadovas asmeninę atsakomybę už žmogaus teisių įgyvendinimą prisiima todėl, kad savo nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą jis vykdo per savo tiesiogines funkcijas bei teisės

aktų priskirtas kompetencijas. Anot Budreckienės, Janiūnienės (2010) mokyklos vadovo veiklos apima švietimo politikos vykdymą, vadovavimą ugdymo(si) procesui, vadovavimą žmonėms, išteklių valdymą, vadovavimo kaitą. Kiekviena mokyklos vadovo atliekama veikla remiasi vadovo nuostatomis, požiūriu į tam tikrus dalykus atliekant veiklas. Visos šios veiklos, padeda visapusiškai įgyvendinti vaiko teises mokykloje. Tai reiškia, kad mokyklos vadovas įgyvendina savo vertybines nuostatas vykdydamas savo tiesiogines funkcijas pagal jam teisės aktų priskirtas kompetencijas. Būtent vadovo tiesioginėje veikloje atsiskleidžia jo vertybinės nuostatos ir kaip tas nuostatas jis įgyvendina, siekdamas žmogaus teisių užtikrinimo mokykloje.

Mokyklos vadovas atlieka atitinkamas jam pavestas funkcijas. Viena iš tų funkcijų yra santykių su mokyklos bendruomene kūrimas ir palaikymas. Kaip jau buvo minėta, vadovavimas yra vadovo ir pavaldinių santykių visuma. Mokyklos vadovas kuria santykius su kitais mokyklos bendruomenės nariais: pedagogais ir mokiniais, siekdamas tinkamai įgyvendinti vaiko teises mokykloje. Tik puoselėdamas pagarbius mokyklos bendruomenės narių santykius, mokyklos vadovas gali perteikti savo vertybines nuostatas į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje kitiems bendruomenės nariams. Santykių įvairumas ir sudėtingumas tarp vadovo ir pavaldinių gali nulemti valdymo metodų įvairovę, bet joje galima išskirti tam tikrus kriterijus ar parametrus, kuriais rementis galima pastebėti vadovui būdingus bruožus, kurie yra analizuojami ir grupuojami (Ražanauskas, 1996). Geras mokyklos vadovas skirtingose situacijose derina sąlygas, formuojančias vadovavimą, tuomet pasirenka vadovavimo būdus, pritaiko juos konkrečiai situacijai spręsti. Vienas mokyklos vadovas toje mokyklos bendruomenėje geriausių rezultatų pasieks dirbdamas vienokiu, kitas – kitokiu būdu. Dažniausiai vienas ir tas pats mokyklos vadovas praktikuoja ne vienintelį valdymo būdą, bet varijuoja, atsižvelgdamas į situaciją ir pavaldinius (Sakalas, 2001). Tai reiškia, jog nėra ir negali būti vieno teisingo mokyklai vadovavimo būdo, kuris tiktų bet kokiame kolektyve ar bet kokioje konkrečioje situacijoje. Vėl gi, mokyklos vadovo gebėjimas parinkti vadovavimo būdą lemia efektyvius rezultatus, t.y. ar bus tinkamai įgyvendintos vaiko teisės mokykloje. Ar vadovavimo būdo parinkimas bus efektyvus, priklauso nuo paties mokyklos vadovo ir mokyklos bendruomenės, kuriai jis vadovauja.

Siekdamas palaikyti darnius mokyklos bendruomenės santykius ir taip atlikdamas jam priskirtą funkciją, mokyklos vadovas turi pasirinkti atitinkamus vadovavimo mokyklai būdus ir priemones. Vadovavimo būdą mokyklos vadovas taip pat gali pasirinkti pagal sritis. Tai reiškia, kad skirtingoje vadovavimo srityje mokyklos vadovas gali pasirinkti skirtingus vadovavimo įrankius. Sergiovanni (1996) nurodo penkias vadovavimo sritis:

1. simbolinė – kokią mokyklos veiklos strategiją kuria vadovas, kokius iškelia tikslus;
2. edukacinė – ar vadovas kompetetingas ugdymo proceso klausimuose;
3. humaniškoji – kokie santykiai yra tarp vadovo ir pavaldinių;
4. techninė – kai vadovas paveikia savo pavaldinius;
5. kultūrinė – kai vadovas stiprina savo organizacijos kultūrą, puoselėja vertybes, palaiko tradicijas (Sergiovanni, 1996).

Libiausiai akcentuojamos mokyklos vadovo vadovavimo sritys parodo ne tik jo požiūrį į bendrą veiklą ar prioritetines veiklas, bet ir suformuoja jo nuostatas, požiūrį į mokyklos bendruomenės narius, į santykius tarp mokyklos vadovo ir pedagogų bei mokinių, požiūrį į turimas kompetencijas, išsikeltus tikslus, strategiją, organizacijos kultūros svarbą, puoselėjamas vertybes ir palaikomas tradicijas mokykloje. Todėl įgyvendinant vaiko teises mokykloje labai svarbus mokyklos vadovo santykis su mokyklos bendruomenės nariais ir įtaka jiems, galimybės juos paveikti priimant sprendimus ne tik dėl mokinių teisių, bet ir pareigų įgyvendinimo. Tas santykis gali būti pasiekiamas, kuomet mokyklos vadovas turi susiformavęs atitinkamas nuostatas, kurių tikslas, visų pirma, yra tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokyklos bendruomenėje.

Mokyklos vadovas ne tik kuria ir palaiko santykius su mokyklos bendruomenės nariais, bet ir įgyvendina dar vieną funkciją: kuria mokyklos bendruomenės strategiją, tuo formuodamas mokyklos bendruomenės kultūrą. Mokyklos vadovas, turintis suformuotas nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą, pasirenka mokyklos veiklos strategiją, kuria vadovaudamasis įgyvendina savo vertybines nuostatas ir tikslus. Kurdamas mokyklos veiklos strategiją, palaikydamas santykius su pedagogais ir mokiniais, vadovas formuoja mokyklos kultūrą, kuri gali tapti sektinu pavyzdžiu. Mokyklos kultūra labai svarbi vaiko teisių įgyvendinime, nes joje atsispindi požiūris į asmens teises ir pareigų laikymąsi, t.y. į žmogaus teisių įgyvendinimą. Anot Sergiovani (2001) mokyklos kultūra užtikrina kūrybiškumo sklaidą, padeda ugdytiniams pasitikėti savimi, jaustis saugiai, laisvai. Kultūringa mokykla pasižymi tokiais bruožais bei normomis: kolegialumas, eksperimentavimas, dideli lūkesčiai, pasitikėjimas ir konfidencialumas, parama, pasirėmimas žiniomis, dėkingumas ir pripažinimas, šventimas ir humoras, pagarbus komunikavimas. Kūltūringos mokyklos formavimas yra glaudžiai susijęs su mokyklos vadovo nuostatomis į žmogaus teisių įgyvendinimą – jeigu vadovas teises įgyvendina tinkamai, tuomet formuojama kultūringa mokykla, kurioje žmogaus teisėms skiriamas atitinkamas dėmesys.

Mokyklos kultūros organizacija yra ne tik sudėtingas reiškiny, bet ir nuolat besimokanti organizacija. Galime išskirti tokius mokyklos besimokančios organizacijos bruožus (Simonaitienė, 2003):

- Tikslų ir uždavinių formulavimas (procese aktyviai veikiant visiems institucijos nariams), strategijos ir vizijos sukūrimas;
- atskirų asmenų, padalinių mokymasis ir bendradarbiavimas;
- besimokančios institucijos atvirumas ir lankstumas;
- informacijos rinkimas, įvertinimas ir sklaida;
- palankaus institucijos klimato sukūrimas, galimybės lavintis visiems organizacijos nariams.

Besimokanti organizacija, kaip jau buvo minėta, yra lanksti ir atvira ir joje gali tobulėti kiekvienas mokyklos narys. Jos nariai glaudžiai bendradarbiauja. Tai reiškia, kad mokyklos vadovas turi galimybę savo nuostatomis, orientuotomis į tinkamą žmogaus teisių įgyvendinimą, ne tik užtikrinti jų įgyvendinimą, bet ir suteikti galimybę visai mokyklai kartu tobulėti bei būti visapusiškai atvira bendruomene, kuri yra pagarbi ir tolerantiška savo nariams.

Norėdamas sėkmingai daryti įtaką mokyklos kultūrai, vadovas ne tik turi rodyti pavyzdį, bet ir suderinti skirtingas vadovavimo sritis, siekiant efektyvaus valdymo ir tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo. Pasak Sergiovanni (1996), jei vadovas, vadovavimo procese susies humaniškąją, techninę ir edukacinę sritis, mokykla pasieks gerų veiklos rezultatų. Bet, visiškas sėkmingumas mokykloje gali būti pasiekiamas, tada kai vadovavimas bus efektyvus visose šiose sferose: ne tik techninėje, humaniškoje ir edukacinėje, bet ir simbolinėje bei kultūrinėje (Sergiovanni, 1996). Todėl siekdamas efektyvaus vadovavimo, mokyklos vadovas turi formuoti tokias savo nuostatas, kurios per efektyvų vadovavimą užtikrintų žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Dar viena aktuali mokyklos vadovo funkcija yra inovacijų diegimas ir plėtotė bei kokybiško vadovavimo užtikrinimas. Kaip jau minėta, inovacijų diegimas ir plėtojimas, taip pat bendrai švietimo įstaigos vystymosi procesas ir jo sėkmingumas priklauso nuo vadovo ir jo vadovaujamų darbuotojų kompetencijos ribų, skirtingų ugdymo sričių gebėjimų. Dažniausiai inovacijų diegimo tikimasi būtent iš institucijos vadovo (Mikoliūnienė, 2002). Teigtina, kad nuo sąmoningos vadovo veiksmų plėtotės, t.y. jo nuostatų perdavimo ir plėtojimo mokyklos bendruomenėje, priklauso žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje užtikrinimas. Ugdymo institucija turėtų ugdyti ne vien tik kolektyvą, bet ir asmenybę, kad ji būtų suprantama demokratinėje ir humanistinėje visuomenėje. Svarbu suvokti, jog vadovavimas ugdymo institucijai reikalauja daug ryžto, atsakomybės ir

ištvermės. Aktualu, jog į šią veiklą įsitrauktų didesnė mūsų visuomenės dalis (Dobranskienė, 2002). Kaip jau minėta anksčiau, siekiant visapusiško vaiko teisių užtikrinimo mokyklos bendruomenėje, pirmiausia mokyklos vadovas turi turėti vertybines nuostatas, kurių įgyvendinimas būtų pavyzdys visai mokyklos bendruomenei. Siekdamas kokybiško vadovavimo ir diegdamas savo vertybines nuostatas į ugdymo procesą, mokyklos vadovas turi suderinti visas penkias vadovavimo sritis.

Aktuali ir mokyklos vadovo personalo valdymo funkcija, nes be darnaus bei kompetetingo mokyklos kolektyvo vadovas neturėtų galimybių diegti savo vertybinių nuostatų į žmogaus teisių įgyvendinimą. Mokyklos vadovui reikia tinkamai valdyti žmogiškuosius išteklius - gebėti planuoti, organizuoti ir kontroliuoti visus išteklius. Bet visų svarbiausia yra mokyklos vadovo mokėjimas plėtoti žmonių išteklius (Everard, Morris, 1997). Kalbant apie žmogiškuosius išteklius ir jų svarbą institucijos veikloje, labai aktualu aptarti žmogiškųjų išteklių kryptingą nukreipimą, taip pat mobilizavimą ir darbo koordinavimą (Everard, Morris, 1997). Visi institucijų vadovai dažniausiai siekia geriausios situacijos. Todėl vadovaujant institucijai labai aktualu:

- tinkamas laiko planavimas,
- suplanuota individuali veikla,
- prioritetų nustatymas,
- savos kompetencijos plėtojimas,
- mokymo organizavimas (kvalifikacijų kėlimas, savišvieta),
- savo elgesio kontroliavimas,
- stresinių situacijų įveikimas (Everard, Morris, 1997).

Žmogiškųjų išteklių valdymas mokykloje svarbus tuo, kad mokyklos vadovas, formuodamas ar jau turėdamas pedagogų kolektyvą, puoselėjantį tas pačias vertybines nuostatas arba kolektyvą, kuris savo vadovą mato kaip sektiną pavyzdį, gali daryti teigiamą įtaką, siekdamas užtikrinti efektyvų vaiko teisių įgyvendinimą. Be abejo, visų pirma, pats mokyklos vadovas turi nusistatyti prioritetus, kuriais remiantis vykdys savo darbinę veiklą – vadovaus mokyklos bendruomenei ir ugdymo procesui bei formuos mokyklos kultūrą. Tai reiškia, jog vaiko teisių visapusiškas užtikrinimas turi būti vienas iš svarbiausių mokyklos vadovų prioritetų.

Aptarus mokyklos vadovo funkcijas formuojant mokyklos bendruomenę ir vadovaujant jai, reikėtų sugrįžti prie mokyklos vadovo nuostatų dėl žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje. Pirmiausia, žmogaus teisės yra viena pagrindinių civilizuotos visuomenės kūriniių, atliekančių svarbų vaidmenį žmonijos raidoje. Ne veltui, šiandienai nerasis aktualesnės ir mūsų gyvenime

labiau veikiančios idėjos, kaip asmens teisės (Pumputis, 2003). Tai reiškia, kad žmogaus teisių įgyvendinimas mokykloje yra svarbi ir prioritetinga mokyklos vadovo veikla. Asmens teisių suvokimas ir įtvirtinimas yra labai aktualus elementas, ruošiant jaunąją kartą gyvenimui demokratinėje visuomenėje. Tai – sudėtinė politinio ir socialinio švietimo dalis, apimanti tarptautinį savitarpio suvokimą (Pumputis, 2003). Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus teisių supratimas ir įdiegimas yra labai svarbi jaunimo paruošimo gyvenimui dalis, žmogaus teisių nuostatų įgyvendinimas turi būti pradedamas jau ugdymo įstaigoje, kuriai turi vadovauti mokyklos vadovas su atitinkamomis vertybinėmis nuostatos.

Kaip jau buvo minėta, mokyklos vadovas turi būti sektinu pavyzdžiu mokyklos bendruomenėje, todėl jam reikalinga formuoti vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą, kuriomis vadovautųsi likę bendruomenės nariai. Jo nuostatos, visų pirma, glaudžiai susijusios su jo turima kompetencija. Pagal Lietuvos Respublikos Valstybinių ir savivaldybių mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų atestacijos nuostatus, patvirtintus LR švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 21 d. įsakymu Nr. ISAK-1521 (Žin., 2005, Nr. 108-3974) vadovo kompetencija – tai gebėjimų, žinių, vertybių, požiūrių, asmenybės savybių kompleksas išraiška, atsiskleidžianti jo veiksmingose veiklose ir turinti įtakos sėkmingos veiklos rezultatams ugdymo institucijoje. Analogiškai mokyklos vadovo kompetenciją apibrėžia ir mokyklos vadovo kompetencijos aprašas patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-55 (Žin., 2007, Nr. 9-362). Kompetencija, pagal aprašą, yra aiškinama kaip žinios, taip pat tam tikri įgūdžiai, vertybinės nuostatos, gebėjimai, asmeninės savybės, turinčios įtakos profesinei veiklai ir darančios įtaką sėkmingiems veiklos rezultatams ugdymo įstaigose. Šiame apraše reglamentuojamos mokyklos vadovo veiklos kompetencijos:

- “teisinis švietimo politikos išmanymas, strateginio plano ruošimo ir įgyvendinimo;
- ugdymo proceso valdymo;
- žmogiškųjų išteklių valdymo;
- mokyklos turto ir lėšų valdymo“ (Mokyklos vadovo kompetencijos aprašas, 2007).

Tai reiškia, kad mokyklos vadovas gali savo nuostatas į žmogaus teises įgyvendinti dvejose valdymo procesuose: tiek ugdymo valdymo procese, kuriame jis yra centrinė figūra mokiniams bei formuoja jų nuostatas žmogaus teisių atveju, tiek žmogiškųjų išteklių valdymo procese, kuomet vadovas formuoja mokyklos pedagogų kolektyvą, kurie vadovautųsi jo formuojamomis vertybinėmis nuostatomis žmogaus teisių įgyvendinimo link.

Dar vienas aktualus aspektas yra tas, kad mokyklos vadovas ne tik formuoja savo bei mokyklos bendruomenės nuostatas į žmogaus teises bei įgyvendina jas ugdymo procese, bet ir yra atsakingas už jų įgyvendinimą. Šią atsakomybę reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2003, Nr. 63-2853), kuriame apibrėžtos mokyklos vadovo atsakomybės sritys:

- atsakomybė už demokratinį ugdymo institucijos valdymą;
- atsakomybė už mokyklos strateginio plano ir metinių veiklos programų parengimo organizavimą, jų tvirtinimą;
- atsakomybė už mokyklos veiklos ir valdymo išteklių būklę, mokyklos vidaus audito inicijavimo vykdymą ir atsakomybė už mokyklos sėkmingos veiklos rezultatus.

Labai svarbus aspektas kalbant apie mokyklos vadovus yra, jog vadovas gebėtų būti ne tik tarsi vadybininkas, bet ir administratorius, bei politikos formuotojas. Šiuolaikinio vadovo veikla yra sudaryta iš trijų dalių: politikos, vadybos ir administravimo.

Visose trijose srityse mokyklos vadovas gali imtis priemonių, kad būtų formuojamos vertybinės nuostatos siekiant tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje. Tai gali būti ir mokyklos politikos, pagrįstos demokratija, formavimas, mokyklos pedagogų kolektyvo, kuris pagarbą žmogaus teisėms diegia savo dalykų mokymo programose ir neformaliajame ugdyme, bei vadovavimas ugdymo procesui būnant pavyzdine figūra mokiniams.

Nepaisant mokyklos vadovo pastangų įtvirtinant savo nuostatas, orientuotas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje, pastebėtina, kad nuostatų įgyvendinimas negali būti vien deklaratyvus. Tai reiškia, kad mokyklos vadovo įtvirtinamos nuostatos turi realiai funkcionuoti mokyklos bendruomenėje. Mokyklos vadovo nuostatomis į žmogaus teises turi vadovautis ir pedagogai bei mokiniai, ir tai turi atsispindėti pedagogų bei mokinių požiūryje.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklos vadovo veiklos apima švietimo politikos vykdymą, vadovavimą ugdymo(si) procesui, vadovavimą žmonėms, išteklių valdymą, vadovavimo kaitą, santykių su mokyklos bendruomene kūrimą ir palaikymą, mokyklos bendruomenės strategijos kūrimą, tuo formuojant mokyklos bendruomenės kultūrą, inovacijų diegimą ir plėtotę bei kokybiško vadovavimo užtikrinimą. Pažymėtina, kad pats mokyklos vadovas turi nusistatyti prioritetus, kuriais remiantis vykdys savo darbinę veiklą – vadovaus mokyklos bendruomenei ir ugdymo procesui bei formuos mokyklos kultūrą. Tai reiškia, jog vaiko teisių visapusiškas užtikrinimas turi būti vienas iš svarbiausių mokyklos vadovų prioritetų. Tik puoselėdamas pagarbius mokyklos bendruomenės narių santykius, vadovaudamas kompetetingam mokyklos

bendruomenės personalui, diegdamas inovacijas mokyklos vadovas gali perteikti savo vertybines nuostatas į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje kitiems bendruomenės nariams. Mokyklos vadovas gali savo nuostatas į žmogaus teises įgyvendinti dvejuose valdymo procesuose: tiek ugdymo valdymo procese, kuriame jis yra centrinė figūra mokiniams bei formuoja jų nuostatas žmogaus teisių atveju, tiek žmogiškųjų išteklių valdymo procese, kuomet vadovas formuoja mokyklos pedagogų kolektyvą, kurie vadovautųsi jo formuojamoms vertybinėmis nuostatomis žmogus teisių įgyvendinimo link. Mokyklos vadovas asmeninę atsakomybę už žmogaus teisių įgyvendinimą prisiima todėl, kad savo nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą jis vykdo per savo tiesiogines funkcijas bei teisės aktų priskirtas kompetencijas.

3. MOKYKLOS VADOVO NUOSTATŲ ĮGYVENDINANT VAIKO TEISES MOKYKLOJE TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologija

Kaip teigia V. Žydžiūnaitė, suformavusi grindžiosios teorijos metodologiją, tyrėjui yra labai svarbu koncentruotis į keturis konceptus:

dermę, kai kokybinės kategorijos ar temos privalo išryškėti iš surinktų duomenų ir negali būti sukurtos iš anksto pasirinkus (ar suformavus) teorinę perspektyvą;

darbą, kai būtent tyrimo metu suformuotos teorijos, iškeltos prielaidos, paaiškinimai parodo tiriamojoje srityje vykstančias sąveikas, kitaip dar vadinamas interakcijomis (kaip antai darbe atskleistas glaudus asmeninio mokyklos vadovo autoriteto ir žmogaus teisių mokykloje įgyvendimo perspektyvos ryšys);

tinkamumą, kai sukurtos teorijos turi būti susiję ir svarbios veikloms, kurios yra tiriamos ar kurias siekiama paaiškinti, susikoncentruojant į pagrindines srities problemas, procesus, išskylančius spręstinus uždavinius;

pakeičiamumą/modifikavimą, kai grindžiamoji teorija gali kisti, kai gaunami tyrimo duomenys (nes ji yra formuojama tyrimo metu).

Šiuo atveju pagrindinis tikslas yra generuoti teoriją, remiantis abstrakčia tiriamo fenomeno sąsaja su konkrečia situacija. T.y., tyrėjas, taikydamas interviu metodą, renka duomenis, dažnai lankosi konkrečiame tyrimo „lauke“. Iš dalies dar ir dėl to, ne vien tik dėl regioninės, profilio, tarpkultūrinės, taigi potencialiai suponuojančios žmogaus teisių pažeidimus diskriminuojant etniniu pagrindu, aplinkos ir aktyvesnių nei kt. mokyklose iniciatyvų dalyvauti žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje procesuose, bet ir dėl būtinybės pakankamai dažnai jose lankytis, siekiant užtikrinti gerus, kuo patikimesnius tyrimo rezultatus, tyrimams atlikti buvo pasirinktos trys konkrečios mokyklos: 1 Kauno miesto bendrojo ugdymo mokykla, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių mokinių, 1 Kauno paprastoji bendrojo ugdymo mokykla su profesine pakraipa ir 1 Panevėžio progimnazija (mokiniai iki 9 klasės).

Žydžiūnaitė taip pat pažymi, kad tyrėjo užduotis yra plėtoti, vystyti ir tarpusavyje susieti iš duomenų išskirtas kategorijas, priklausomai nuo konkrečios situacijos nustato didesnę ar mažesnę kategorijų skaičių ir pan. Taip pat pažymėtina, kad, kaip akcentuoja V. Žydžiūnaitė, šiuo atveju tiriamųjų atranka yra tikslinė, kai nesiekama suformuoti reprezentatyvios imties vien tik dėl reprezentatyvumo parametro realizavimo, kai tai tipiška taikoma standartiniuose kiekybiniuose tyrimuose. Taip pat nesietina su įprastine atsitiktine atranka iš žinomos populiacijos, siekiant

statistinio duomenų patikimumo. Pati tiriamųjų atranka, interviu ir kt., atliekama taip, kad per kiekvieną naują atvejį taptų įmanoma gauti naujos informacijos, o per ją suformuoti vadinamas koncepcines kategorijas (vykdoma vadinama teorinė atranka). Būtent dėl šių priežasčių buvo tikslinga pasirinkti tris tam tikra prasme specifines mokyklas, iš anksto pasidomėjus žmogaus teisių įgyvendinimo situacija Lietuvos mokyklose skirtingų šalies regionų ir skirtingų tipų mokyklų atžvilgiu.

Siekiant įvertinti žmogaus teisių įgyvendinimo nuostatas bendrojo ugdymo mokykloje ir pateikti rekomendacijas dėl žmogaus teisių įgyvendinimo mokyklos vadovų lygmeniu, buvo atliekami tyrimai, taikant kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus. Magistro darbe kokybinis metodas pasirinktas, mėginant suprasti subjektyvų žmogiškosios patirties pasaulį bei tai, kaip atskiri asmenys interpretuoja aplink juos supantį pasaulį (Kardelis, 2002). Kiekybiniais tyrimais, skirtingai nei kokybiniais, siekiama kitokių tikslų – suprasti jau egzistuojančius reiškinius. Tai indukcinis tyrinėjimo kelias: nuo praktinio fenomeno analizės link teorijos konstravimo. Tuo tarpu darbe naudojamas kiekybinis tyrimas skirtas pamatuoti, pagrįsti, įrodyti ar patikrinti priežastingumo ryšius (Strauss ir Corbin, 1998).

Pasirinkti atlikti du kokybiniai ir vienas kiekybinis tyrimai: siekiant nustatyti, kokios yra tikrosios ir deklaruojamosios mokyklos vadovų žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje nuostatos vadovų, mokytojų ir mokinių požiūriu.

Atliekant tyrimą, laikytasi svarbiausių socialiniuose tyrimuose išskiriamų etinių principų: privatumo, geranoriškumo, informacijos tikslumo, anonimiškumo, pagarbos ir kt. (Kardelis, 2002). Prieš pradėdant tyrimus, respondentams buvo suteikta reikalinga informacija apie vykdomo tyrimo pobūdį, paaiškinta, kad anketa yra anoniminė, todėl jų privatumas yra visapusiškai užtikrinamas, o tyrimo metu gauta informacija naudojama baigiamajame magistro darbe. Įsipareigojama respondentams, kad nebus skelbiama informacija, susijusi su konkrečia įstaiga ar asmeniu. Tyrimas vyko sklandžiai, atsižvelgiant į su respondentais suderintą vietą, laiką ir kitus ekspertinio interviu niuansus.

Atliekant tyrimą, vadovams, dirbantiems ugdymo įstaigose, buvo suteiktas eksperto statusas, liudijantis tam tikros srities darbuotojo specialiąsias žinias. Ekspertų tyrimas padeda kitų dėka, t.y., tiriamos srities specialistų, ekspertų požiūriu, išsiaiškinti rūpimus klausimus. Pasak Walter, ekspertu gali tapti kiekvienas asmuo, turintis specialiųjų žinių (Walter, 1994).

Siekiant nustatyti, kokios yra tikrosios ir deklaruojamosios mokyklos vadovų nuostatos žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje atžvilgiu, kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodu

buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Tokio pobūdžio interviu remiasi planu, kuriame numatyti konkretūs klausimai, jų pateikimo seka. Tačiau tyrimo eigoje galima papildomai užduoti plane neįrašytų klausimų, esant skirtingoms situacijoms. Šis metodas yra lankstesnis, nei struktūruotas interviu, nes numatomas tik bendras apklausos planas. Pusiau struktūruoto interviu metu tyrėjui suteikiamos platesnės galimybės nuodugniau pažinti respondentą ir gauti tyrimui reikalingą informaciją. Apdorojant tyrimo metu gautus duomenis, taikyta kokybinė turinio (content) analizė. Kokybinė (content) analizė apima 4 etapus: daugkartinį teksto skaitymą; esminių kategorijų išskyrimą, remiantis „raktiniais“ žodžiais; kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas; kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą remiantis tekstiniais įrodymais (Žydžiūnaitė ir kt. 2005).

Pusiau struktūruoto interviu metu, apklausiant vadovus, dirbančius bendrojo ugdymo mokykloje, t.y., švietimo įstaigos specialistus ekspertus, bei mokytojus, norėta nustatyti kokios yra tikrosios ir deklaruojamos mokyklos vadovų žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje enuostatos bei pateikti rekomendacijas, padėsiančias nukreipti vadovus tinkama linkme vykdant konkrečias veiklas.

Instrumentas. Ekspertų interviu sudarė 11 klausimų vadovams ir 11 klausimų mokytojams (žr. 1 priedą), orientuotų į žmogaus teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokyklose vadovų požiūrį, veiklas. Klausimai buvo sudaryti remiantis tiriamojo objekto specifika, nagrinėjamų reiškinių daugialypiškumu ir iš dalies – atsižvelgiant į respondentų aplinką, socialinius ypatumus, socialinį statusą, sąsajas su analizuojamu tyrimų objektu ir kt.

Tyrėja respondentų atsakymus fiksavo raštu.

Pusiau struktūruoto interviu trukmė – nuo 15 min. iki 40 minučių.

Atskirai reikia aptarti, dėl ko pasirinktas būtent toks sprendimas: kokybinio ir kiekybinio tyrimų integracija. Paprastai atliekami kiekybiniai tyrimai yra paremti neopozityvistine koncepcija. Jų paskirtis – tiriamo edukologinio objekto paaiškinimas ir, daugeliu atvejų, tendencijų, perspektyvos, galimų edukologinių problemų sprendimas ir siekis, atliekant matavimus skalėmis, statistiniais metodais, pagrįsti svarbiausius tiramo objekto požymius, specifika, vykstančių reiškinių sąsajas bei priežastingumą, objekto funkcionavimą. Šiuo atveju rezultatai yra interpretuojami, taigi tam tikra prasme ir reglamentuojami, remiantis iš anksto keliamomis prielaidomis. Tuo tarpu kokybinio tyrimo duomenys dažniausiai renkami interviu (raštiška ar žodine forma), jie yra išreiškiami respondentų teiginiais arba kategorijomis ir juos būtina atidžiai įvertinti subjektyviai, atsižvelgiant tiek į respondentų mintis atsakymuose, tiek ir į galimas

interpretacijas ir semantiką. Šiuo atveju kokybinio tyrimo tikslas yra kuo išsamiau aprašyti ugdymo objektą, galimus jo raiškos atvejus ir variantus, suformuluoti atitinkamas hipotezes, o ne tik aiškinti objekto ypatumus ar tiesiog paprasčiausiai patikrinti iš anksto pažymėtas idėjas. Kokybiniams tyrimams atlikti dažniausiai naudojamos šios strategijos:

fenomenologija;

etnografija;

atvejo studijos;

grindžiamoji teorija.

(Žydžiūnaitė, 2006, 2007)

Kokybinio tyrimo metu respondentas, individas vertinamas kaip savita, unikali asmenybė, kuri aplink egzistuojančią socialinę tikrovę taip pat suvokia, perteikia, reaguoja savaip, kuri turi savimonę, padedančią reflektuoti tikrovę, suteikti jai prasmę ir išreikšti šią prasmę savo samprotavimais ar tam tikru elgesiu. Todėl kokybinis tyrimas yra skirtas būtent pastebėti ir kuo geriau išsiaiškinti minėtą prasmę, atidžiai stebint respondentų veiksmus, jų atsakymus, ir visa tai atitinkamai interpretuoti edukologinėmis sąvokomis ir terminais. Kaip teigia Bitinas (2006), sėkmingo edukologijos objekto pažinimo užtikrinimui, kaip esminė jo prielaida, reikalingas sumanus kokybinio ir kiekybinio tyrimo derinimas. Todėl kokybiniai tyrimai labai dažnai pasitelkiami papildyti kiekybinius tyrimus ir naudojami tyrimo rezultatams įprasminti, prieš arba po kiekybinio tyrimo. Tuo labiau, kad norint sudaryti patikimą kiekybinio tyrimo instrumentą, yra svarbu kuo išsamiau ištirti, išsiaiškinti tyrimą lėmusios problemos aspektus. Būtent kokybiniai tyrimai dėl savo specifikos šiuo atveju yra tiesiog nepakeičiami.

Kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai derinami tarpusavyje įvairiai: kokybinis tyrimas gali būti atliekamas ir po kiekybinio tyrimo, kai siekiama papildyti, įprasminti gautus iš respondentų atsakymus, nes kartais būna neišku, ką būtent turėjo galvoje respondantai, pasirinkdami atsakymų variantus. Tai lemia ir tam tikrą minusą: sunkoka iš anksto tiksliai prognozuoti, kokia bus tyrimo proceso trukmė. Be to, dėl minėtos specifikos gali kilti keblumų, kaip būtent pritaikyti galimus kokybinio tyrimo metodus, kad būtų pasiektas geriausias, efektyviausias rezultatas.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad ne visi tyrėjai yra kokybinio ir kiekybinio tyrimo derinimo tarpusavyje šalininkai. Kartais kokybiniai tyrimai sulaukia kritikos dėl to, kad juose neva trūksta patikimumo, vertingumo, kontrolės. Tačiau dauguma socialinių tyrimo srities metodologų pritaria vadinamajam sisteminiam požiūriui: kokybinių ir kiekybinių tyrimų integracijai. Tuo labiau, kad

kokybinių ir kiekybinių tyrimo metodų santykį moksliniame tyrime apibrėžia pats tyrimų tikslas ir tyrimų objektas (Neuman, 2003).

Atsižvelgiant į minėtą sisteminių požiūrį ir tikslingą, nulemtą tyrimo objekto ir tikslo, kokybinio ir kiekybinio tyrimo integraciją, darbo rengimo metu atliktas kokybinis tyrimas. Atviro tipo interviu klausimai, skirti sužinoti specialistų nuomonę apie vaiko teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokykloje, skiriamą dėmesį vaiko teisių įgyvendinimui, išsiaiškinti, kaip organizuojamos vaiko teisės konkrečioje mokykloje, kokios vadovo kompetencijos ir kaip jos padeda įgyvendinti vaiko teises mokykloje, kokios vadovo pareigybės funkcijos padeda įgyvendinti vaiko teises, kokie vadovų pasiūlymai teikiami bendrojo ugdymomokyklose dirbantiems asmenims, užimantiems vadovo poziciją, siekiant įgyvendinti vaiko teises mokykloje. Užtikrinant konfidencialumą, pateikiami atviro tipo klausimai, kurie leidžia nustatyti vadovų, dirbančių bendrojo ugdymo mokykloje, tikrąsias ir deklaruojamas nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Atliktas kiekybinis mokinių tyrimas. Tyrime dalyvavo trijų mokyklų mokiniai: 1 Kauno miesto bendrojo ugdymo mokyklos, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių mokinių, 1 Kauno paprastos bendrojo ugdymo mokyklos su profesine pakraipa ir 1 Panevėžio progimnazijos (mokiniai iki 9 klasės). Tyrimui atlikti buvo naudojama anketinės apklausos ir statistinės duomenų analizės metodas. Anketinėje apklausoje dalyvavo trijų bendrojo ugdymo mokyklų atsitiktinai parinkti vyresnio amžiaus mokiniai (nuo 15 metų). Vyresnio amžiaus specifinės amžiaus grupės mokiniai mokyklose pasirinkti ne atsitiktinai: dėl amžiaus grupei būdingos psichologinės emocinės specifikos, dėl, tikėtina, jau turimų žinių atsakingai stengtis suprasti ir savaip interpretuoti užduodamus klausimus ir dėl tam tikro respondentų savimonės lygmens, būtino užtikrinti pasirinkto išnagrinėti edukologijos objekto ištyrimo efektyvumą ir patikimumą.

Anketoje buvo panaudoti kelių tipų klausimai, t.y. atviri, uždari klausimai bei klausimai su Likerto skale. Anketoje (*3 priedas*) buvo pateikiami klausimai apie sąsają tarp mokyklos vadovų nuostatų ir žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje bei socialiniai klausimai (lytis, amžius, klasė). Pasirinkti mokiniai buvo 15 metų amžiaus, besimokantys Panevėžio progimnazijoje (visi vyriausi besimokantieji), 16-17 metų amžiaus, besimokantieji profesinės pakraipos Kauno mokykloje ir 18-19 metų mokiniai, besimokantieji multikultūrinėje Kauno mokykloje.

Pagal Kardelį (2002) paprastai dominančių požymių pasiskirstymas populiacijoje nėra žinomas, taigi, norint tai nustatyti, reikėtų iširti visus generalinės aibės elementus. Kadangi tai yra sudėtingas procesas, kartais netgi neįmanoma, empiriniuose tyrimuose beveik visada atliekama

išankstinė atranka, t.y. atrenkama atsitiktinė visumos elementų dalis, nustatomas nagrinėjamo požymio pasiskirstymas šioje dalyje ir iš jos nustatoma apie šio požymio pasiskirstymą visoje generalinėje aibėje. Ši pasirinktoji dalis vadinama imtimi.

Imties dydžio skaičiavimas:

$$n = \frac{1}{\left(\Delta^2 + \frac{1}{N}\right)},$$

Čia: n - reikiamų respondentų skaičius;

Δ - leidžiamas imties paklaidos dydis ($\Delta=0,05$);

N - tiriamos visumos skaičius.

$$n = \frac{1}{\left(0,05^2 + \frac{1}{152}\right)} = 152,321.$$

Paskaičiavus imtį, buvo nustatyta, kad turi būti apklausti bent 152 mokiniai.

Iš viso išdalinta 160 anketų. 3 anketos negrižo, 4 buvo sugadintos, tad tyrime dalyvavo 153 mokiniai. Imtis užtikrinta.

Viso tyrimo metu užtikrinamas anonimiškumas.

Tyrimo dalyvių imtis – 3 bendrojo ugdymo mokyklų vadovai ir 3 mokytojai. Respondentų charakteristikos pateiktos 4 priede.

Tyrimu siekiama nustatyti teorinėje dalyje aptartas tikrąsias bei deklaruojamas mokyklos vadovų žmogaus teisių įgyvendinimo nuostatas mokykloje vadovų, pedagogų bei mokinių požiūriu. Detalesnė tyrimo duomenų analizė, kartu su respondentų charakteristika, toliau pateikiama nuosekliai, aptariant respondentų atsakymus ir iš jų darytiną išvadą.

Tyrimo laikas. 2014 m. lapkričio mėnesį.

Tyrimo etika. Tyrime dalyvaujantys respondentai buvo supažindinti su atliekamu tyrimu, jo tikslu, buvo atsakyta į iškilusius klausimus (*informavimas*). Tyrimo dalyviai, sužinoję apie tyrimą, galėjo laisvai apsispręsti dėl dalyvavimo (jiems nebuvo daromas tiesioginis ar netiesioginis spaudimas). Gavome visų tyrimo dalyvių žodinius sutikimus dalyvauti tyrime ir tam, jog interviu būtų įrašinėjami. Interviu metu klausimai sudaryti taip, kad būtų atskleistas kuo išsamesnis tiriamųjų požiūris į tyrimo objektą. Pasak Žydžiūnaitės (2005), konfidencialumas yra vienas iš esminių tyrimo etikos principų: „konfidencialumas: gauta (neapdorota) informacija nebus prieinama kitiems, išskyrus tyrimo dalyvius.“ Todėl, dėl konfidencialumo, respondentų pavardės neviešinamos.

Tyrimas buvo atliekamas tokiomis etapais:

1. Klausimų ir anketos sudarymas;
2. Apklausos metodo parinkimas;
3. Duomenų analizė;
4. Rezultatų apibendrinimas ir išvados.

3.2. Kokybinių tyrimų rezultatų analizė

Tyrimo eiga. Kokybinis ekspertų tyrimas buvo atliekamas 2014 metų lapkričio mėnesį. Kokybinis tyrimas buvo vykdytas 1 Kauno miesto bendrojo ugdymo mokykloje, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių mokinių, 1 Kauno paprastoje bendrojo ugdymo mokykloje su profesine pakraipa ir 1 Panevėžio bendrojo ugdymo mokykloje. Buvo apklausiami 6 tiriamieji ekspertai, dirbantys bendrojo ugdymo mokyklose žr. 4 priedą. Respondentams buvo suformuotos interviu anketos su klausimais. Prieš atliekant tyrimą respondentai, buvo supažindinami su tyrimo tikslu bei paraginti rūpestingai atsakyti į interviu klausimus. Kokybinio ekspertų tyrimo metu buvo surinkti respondentų atsakymai apie mokyklos vadovų požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą mokyklose. Apklausti dviejų kokybinių tyrimų respondentai: Pirmojo kokybinio mokyklų vadovų tyrimo respondentai: 2 vadovai vyrai ir 1 vadovė moteris. Antrojo kokybinio ekspertų mokytojų kokybinio tyrimo tiriamieji: 3 mokytojos moterys. Ekspertai, turintys pedagoginius išsilavinimus, taip pat turintys darbo patirties. Tai leido kelti prielaidą, kad ekspertai gali analizuoti ir geba tiksliai atsakyti į interviu klausimus, susijusius su magistro darbo tema.

Ugdymo institucijų vadovų tyrimas.

Tyrimo respondentai: **1.** Kauno profesinio ugdymo mokyklos vadovė; **2.** Panevėžio progimnazijos vadovas; **3.** Kauno bendrojo ugdymo mokyklos, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių vaikų, vadovas.

Nors mokyklos vadovo funkcijos reikalauja tam tikrų standartinių savybių ir jau apibrėžto prognozuojamo veiklos modelio, kiekvienas, užimantis šią poziciją, susiduria ir su specifiniais iššūkiais, sprendžiant būtent jų mokykloms, jų aplinkos moksleiviams išylančias problemas žmogaus, vaiko teisių srityje. Vadovo dalyvavimas, mažesnis ar didesnis, prevencijos vykdymas, sprendimų priėmimas ir jų įgyvendinimas susijęs su jų turimais motyvacijos veiksniais, turima kompetencija, asmeniniu požiūriu ir pan. Mokslinėje literatūroje nurodoma įvairių nagrinėjamos problemos sprendimo būdų, tačiau, siekiant atskleisti subjektyvius vadovų požiūrius ir išskirti vyraujančias tendencijas, perspektyvas, išskirti jų žmogaus, vaiko teisių įgyvendinimo

vadovaujamoje mokykloje motyvus, svarbios ne tik teorijos, bet ir tyrime dalyvausių mokyklų vadovų patirtys, nuomonės. Taigi tyrimo metu buvo bandoma nustatyti, kokie yra vadovų vertinimai vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose atžvilgiu.

Pirmuoju interviu klausimu, pateiktu mokyklos vadovams: *(Kokia Jūsų nuomonė apie žmogaus teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokykloje? Ar skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui? Kaip organizuojamos, įgyvendinamos žmogaus teisės Jūsų mokykloje? Pateikite pavyzdžių.)* siekiama išsiaiškinti vadovų vertinimą ir kaip teisės organizuojamos ir įgyvendinamos jų vadovaujamoje ugdymo institucijoje.

Respondentai vadovai atsakė gana konkrečiai, kad vaiko teisių įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokykloje vyksta aktyviai ir sėkmingai <...žmogaus teisės įgyvendinamos pakankamai aktyviai...>, tam skiriamas pakankamas dėmesys ir jos yra visiškai užtikrinamos. Tad, remiantis vadovų atsakymais, galima daryti prielaidą, jog vadovų vertinimas dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose yra teigiamas. Vadovai pirmuoju klausimu taip pat išskyrė, pavyzdžius, kaip žmogaus teisės yra įgyvendinamos jų vadovaujamos mokyklose, kaip antai: <...mūsų mokykloje vedamos specialios paskaitos mokytojams, kaip elgtis su neįgaliais mokiniais...>, čia išskiriama mokytojų profesinis lavinimas, siekiant visapusiškai užtikrinti vaikų, su specialiaisiais poreikiais teises ugdymo institucijoje. Taip pat vadovai akcentuoja tam tikras ugdymo programas, kurios sutelktos į žmogaus teisių ugdymą ir jo svarbą mokykloje: <...mokykloje 1 – 4 klasėms yra amerikiečių programa „Antras žingsnis“, o 5 – 7 klasėms skirta programa „Paauglystės kryžkelės“. Šiose programose mokomi ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai. Taip pat mokykloje turime Tolerancijos centrą, kuris visai neseniai parengė naują mokinių etikos kodeksą – jame įtrauktos kai kurios žmogaus teisių nuostatos. Dar mokykloje veikia Pilietinės iniciatyvos centras, kuris prisideda prie pilietinių akcijų...>. Iš vadovų pateiktų atsakymų, galima pastebėti, jog dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje, tikrai yra skiriamas, tik galima daryti prielaidą, jog žmogaus teisių svarba priklauso nuo ugdymo institucijos vadovybės iniciatyvumo ir kūrybiškumo. Dar vienas išskiriamas aspektas iš atsakymų yra tai, jog anot vadovų, žmogaus teisės įgyvendinamos remiantis teisiniu reglamentavimu <... žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje vykdomė vadovaudamiesi visais reikiama teisės aktais...>. Toliau, 4 lentelėje, matoma, jog žmogaus teisės mokykloje įgyvendinamos formaliuopju ir neformaliuopju būdu.

4 lentelė. Vaiko teisių organizavimas, įgyvendinimas mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Vaiko teisių įgyvendinimo organizavimas	Neformalusis būdas	<...teisės organizuojamos neformaliojo ugdymo būdu: per renginius, užklasinę veiklą...> <... žmogaus teisės įgyvendinamos neformaliojo ugdymo metu....>
	Neformalusis ir formalusis būdai	<...žmogaus teisės įgyvendinamos tiek per formalųjį, tiek ir per neformalųjį ugdymą...>.
Vaiko teisių įgyvendinimo proceso formos	Neformaliosios formos	<... organizavimas turi būti vykdomas palaipsniui...>
	Neformaliosios ir formaliosios formos	<... manau, kad būtų naudinga „Paauglystės kryžkelės“ programą paversti mokomuoju dalyku ir jis būtų įtrauktas į formalųjį ugdymą....>
Diskriminacijos mažinimo formos	Bendruoju vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu	<... ugdymas turi būti vykdomas palaipsniui, bet labiau turėtų būti atkreipiamas dėmesys į 5-8 klasių mokinius, kadangi tuo metu prasideda paauglystė ir atsiranda naujų problemų...>
	Konkrečių diskriminavimo apraiškų ir / ar specifinių konkrečios mokyklos problemų požiūriu	<...Mūsų mokykloje vedamos specialios paskaitos mokytojams, kaip elgtis su neįgaliais mokiniais> <...mokykla, visų pirma, turėtų būti pritaikyta neįgaliesiems ir tam turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas...>

Mokslininkai pabrėžia, kad mokyklos organizacijoje turi būti matoma, kad mokyklos bendruomenės nariai laikosi lygių teisių, taip pat pagarbos vienas kitam principo, mokykloje egzistuoja palanki moksleiviams komunikavimo tarpusavyje atmosfera, visiems suteikiama individuali galimybė mokytis ir aktyviai dalyvauti mokyklos organizacijos gyvenime (Jevsejevienė, 2003). Todėl visiškai užtikrinamos žmogaus teisės ir tinkamos vadovo nuostatos garantuoja bendruomenės narių pagarbą ir toleranciją vienas kitam.

Antrojo klausimo (*Įvertinkite vaiko teisių įgyvendinimo galimybes šiuolaikinėje mokykloje. Kokie privalumai? Ko stinga?*) Pateikiamo klausimo tikslas – atskleisti vadovų vertinimą dėl vaiko teisių įgyvendinimo galimybių dabartinėje, šiuolaikinėje mokykloje. O taip pat, gauti vadovų atsakymus, kaip jie įvardija, kokie yra privalumai ir ko trūksta, kad galimybių būtų daugiau.

5 lentelė. Mokyklos vadovų vertinimas dėl vaiko teisių įgyvendinimo galimybių mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės	Vaiko teisių integravimas į ugdomąjį turinį	<... Manau, kad būtų naudinga „Paauglystės kryžkelės“ programą paversti mokomuoju dalyku ir jis būtų įtrauktas į formalųjį ugdymą...>
	Teisės į mokslą užtikrinimas siūlant skirtingus mokymosi būdus	<...mokykla, visų pirma, turėtų būti pritaikyta neįgaliesiems ir tam turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas...>
	Teisės į mokslą užtikrinimas neįgaliesiems	<...Kiekvienas asmuo turi teisę į nemokamą mokslą, nepaisant jo asmenybės ir galimybių. Tokia teisė jam suteikiama mūsų mokykloje. Mūsų mokykla siūlo daugybę galimybių užtikrinti jaunuolio teisę į mokslą: tiek mokymosi laiką, tiek grupę, kurioje jis gali mokytis...>

Atsižvelgiant į respondentų vertinimus galima teigti, kad vertinimai dėl vaiko teisių įgyvendinimo galimybių yra daromi, atsižvelgiant į konkrečius praktinius pavyzdžius. Respondentų nuomone, mokykla turi visapusiškai užtikrinti asmenų teisę į mokslą. Tai būtų mokyklos pritaikymas neįgaliesiems mokiniams, taip pat siūlymai, kokiais būdais ir priemonėmis mokinys gali mokytis – pritaikomas vakarinis mokymosi laikas, mažesnė grupė mokinių ar grupė, kurioje mokosi elgesio problemų turintys mokiniai ir jiems skiriamas padidintas dėmesys. Be to, respondentai paminėjo ir vaiko teisių integravimo į ugdomąjį turinį svarbą. Tai reiškia, kad mokyklos vadovai žmogaus teisių įgyvendinimą vertina daugiau per praktikos prizmę. Tokie siūlymai kaip <.. mokykla, visų pirma, turėtų būti pritaikyta neįgaliesiems ir tam turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas...> rodo, jog mokyklos vadovų nuostatos yra orientuotos į tinkamą žmogaus teisių įgyvendinimą. Be to, atsižvelgiama ir į žmogaus teisių integravimo į ugdomąjį turinį svarbą <... manau, kad būtų naudinga „Paauglystės kryžkelės“ programą paversti mokomuoju dalyku ir jis būtų įtrauktas į formalųjį ugdymą...>, taip paverčiant mokymą apie žmogaus teises privalomu, o ne papildomu mokymu. *Apibendrinant galima teigti, jog aptariant vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje galimybes, jų suvokimą pirmiausia suponuoja praktinė vadovų darbo patirtis ir galimybių aktualumas matomas ten, kur matoma praktinė prasmė.*

Trečiojo klausimo (*Kuriose, Jūsų manymu, klasėse, klasių centruose būtina aktyviau organizuoti vaiko teisių įgyvendinimą mokyklose?*) tikslas buvo išsiaiškinti ekspertų nuomonę dėl klasių centruose vykdomos vaiko teisių įgyvendinimo politikos.

Galima teigti, jog visi respondentai atsakė, kad jų mokykloje vykdomas sistemingas, palaipsninis vaiko teisių įgyvendinimas, <... organizavimas turi būti vykdomas palaipsniui...>, kaip antai pradedant pradinėmis klasėmis, baigiant aukštesnėmis. Tačiau vienas iš respondentų vadovų, teigė, jog labai svarbu, ugdymą vaiko teisių temomis pradėti kuo anksčiau, kadangi, pradėjus per vėlai, jau galimos neigiamos pasekmės, <... ugdymas šia tema turėtų būti pradedamas kuo anksčiau, siekiant išvengti galimų žmogaus teisių pažeidimų ateityje...>. Užsimenama ir apie sudėtingą paauglystės laikotarpį, tad vėl patvirtinantis teiginys, kad vaiko teisių ugdymą aktualu ugdyti, kuo mažesnėse klasėse <... ugdymas tui būti vykdomas palaipsniui, bet labiau turėtų būti atkreipiamas dėmesys į 5-8 klasių mokinius, kadangi tuo metu prasideda paauglystė ir atsiranda naujų problemų...>. Apibendrinant galima teigti, jog organizuoti vaiko teisių įgyvendinimą labai svarbu, kuo jaunesniame mokykliniame amžiuje, kada dar formuojasi vaiko nuostatų, vertybių sistema, kadangi paauglystės laikotarpyje, neretai atsiskleidžia nevykdyto arba vykdyto neteisingai ugdymo pasekmės.

Ketvirtuoju klausimu (*Kokią įtaką vaiko teisių įgyvendinimui turi vadovas, jo atliekamos funkcijos?*) siekta sužinoti, kokią įtaką vaiko teisių įgyvendinimui turi vadovas, dirbantis mokykloje, atliekantis jam priskirtinas funkcijas, vadovaudamasis pareigybės nuostatomis ir pritaikydamas savo darbe lyderiavimo aspektus.

6 lentelė. Mokyklos vadovo atliekamų funkcijų vaiko teisių įgyvendinimui įtaka.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Lyderiavimo aspektai	Pagarbos ir tolerancijos rodymas	<...vadovas turi rodyti pavyzdį ir būti absoliučiai tolerantiškas bei rodyti pagarbą visai mokyklos bendruomenei...>
	Atsakomybės prisiėmimas	<... vadovas yra asmeniškai atsakingas už žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje...> <... jaučiu dėl šių aspektų asmeninę atsakomybę...>
	Informavimas	<.. dedu kuo daugiau pastangų, kad mokyklos bendruomenė žinotų apie žmogaus teises..>
	Pareigų vykdymas	<... mano pareiga yra tą išsilavinimą užtikrinti.Todėl tėvams reikalaujant tam tikro specialisto, mano pareiga yra jį surasti, kad būtų užtikrinami vaikų mokslo poreikiai ar užklausinės veiklos poreikiai...>

Išsiaiškinta, kad, pasak respondentų, vadovo, dirbančio mokykloje, įtaka organizuojant vaiko teisių įgyvenimo politiką konkrečioje ugdymo įstaigoje, yra didelė. Jis, ne tik mokytojai, perteikdami mokiniams žinias apie vaiko teises konkrečiuose pamokose tiesiogiai, prisideda prie vaiko teisių integravimo mokykloje organizavimo, skatindamas informacijos sklaidą, įvairias neformaliojo ugdymo formas.

Vadovas, dirbantis bendrojo ugdymo mokykloje, organizuodamas savo veiksmus, juos apmąsto, savo pavyzdžiu formuoja vertybes, todėl kuriant bendravimo ryšiais susietą organizaciją, kurioje atsižvelgiama į kiekvieno žmogaus teises, vadovas savo pavyzdžiu turi skatinti verslumą, kūrybiškumą, suteikti galimybę veikti savarankiškai, akcentuoti rizikos toleranciją, skatinti bendradarbiauti tarpusavyje. Pasak respondentų, efektyvus vadovavimas darant įtaką vaiko teisių įgyvendinimui ugdymo įstaigoje yra labai svarbus, nes vadovas, arba kitaip lyderis, formuoja bendrą ugdymo institucijos veidą. Vadovai siekia tinkamai užtikrinti vykdomas pareigas ir jaučia asmeninę atskomybę. Kaip matoma, iš pateiktų respondentų atsakymų, vadovas turintis ne tik lyderiui būdingas savybes, bet ir bendražmogiškąsias vertybes, kurios atsiskleisdamos, per atliekamas funkcijas, įtakoja vaiko teisių įgyvendinimą, kaip antai remiantis teiginiu <...vadovas turi rodyti pavyzdį ir būti absoliučiai tolerantiškas bei rodyti pagarbą visai mokyklos bendruomenei...>. Taip pat labai akcentuojama atsakomybės prisiėmimo svarba: <... vadovas yra asmeniškai atsakingas už žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje...>, taip pat teiginys, akcentuojantis atsakomybės pabrėžimą: <... jaučiu dėl šių aspektų asmeninę atsakomybę...>. Aktualu aptarti ir kitas išskirtas subkategorijas, kaip antai informavimo ir pareigų vykdymo, čia išsiskiria vadovo pastangos, užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimo garantiją, tai pat, per atitinkamas funkcijas. Šie gauti iš respondentų duomenys patvirtina mokslininkų mintis, kad ypatinga misija tenka mokyklos vadovui, nes būtent jis turi būti tas asmuo, iš kurio tikimasi visuomenei svarbių švietimo inovacijų diegimo (Mikoliūnienė, 2002).

Penktojo klausimo (***Kokios vadovo kompetencijos ir kaip jos padeda įgyvendinti vaiko teises mokykloje? Įvardinkite pavyzdžių iš savo darbo praktikos dėl vaiko teisių įgyvendinimo ir užtikrinimo.***) tikslas – išsiaiškinti vadovo kompetencijas, jų panaudojimą įgyvendinant vaiko teises mokykloje. Visų pirma analizuojant kompetencijų aspektą, arba kitaip tariant tam tikrus specifinius įgytus gebėjimus, svarbu paminėti, kad kompetencijos yra vienas svarbiausių sėkmingo vadovo darbo garantų. Kompetencijos įgyjamos, nuolat tobulėjant ir siekiant veiksmingesnių veiklų rezultatų. Tad ir šiuo atveju, aktualu išsiaiškinti, kaip teigia patys vadovai, kokios jų nuomone svarbiausios kompetencijos, padedančios įgyvendinti vaiko teises mokykloje.

7 lentelė. Vadovo kompetencijos, padedančios įgyvendinti vaiko teises mokykloje, vertinimas.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Kompetencijos	Vadovavimas	<... vadovai pirma turi turėti vadovavimo patirties ir netgi tam tikrų bendražmogiškų savybių kaip gebėjimą sklandžiai spręsti konfliktus...> <... vadovavimas kolektyvui...>
	Informavimas	<... tinkamas kolektyvo informavimas..>
	Konfliktų sprendimas	<... vadovai turi turėti ir netgi tam tikrų bendražmogiškų savybių, kaip gebėjimą sklandžiai spręsti konfliktus..>

Remiantis respondentų atsakymais į klausimą galima teigti, kad išskirtinos šios vadovo kompetencijos, padedančios veiksmingiau vykdyti vaiko teisių įgyvendinimo, politikos procesą: tai yra vadovavimo, informavimo, bendradarbiavimo ir konfliktų sprendimo. Kaip svarbiausias, respondentai įvardina vadovavimo arba kitaip, lyderystės kompetencijas, kurios labai aktualios vadovaujant ugdymo institucijai, nes ji yra veikianti sistema, reikalaujanti sutelkto vadovavimo. Taip pat, kaip labai svarbius, respondentai išskyrė informavimo gebėjimus, nes, panaudojus šią kompetenciją, galima greitai organizuoti tam tikrus renginius, įsitraukti į naudingas visai mokyklai projektines veiklas.

Šeštojo klausimo (*Kokius galėtumėte pateikti pasiūlymus bendrojo ugdymo mokyklos vadovams ar švietimo skyriui dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje?*) tikslas – atskleisti, kokius pasiūlymus pateikia ekspertai vadovams, dirbantiems bendrojo ugdymo mokyklose, ar švietimo institucijoms.

8 lentelė. Pasiūlymai bendrojo ugdymo mokyklų vadovams ar švietimo institucijoms dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Pasiūlymai	Teisės aktų nuostatų keitimas	<... norėčiau, kad Lietuvoje būtų priimti teisės aktų pakeitimai, būtų galimybė turėti mokytojų padėjėjus, kad skirtingų gebėjimų vaikams vienoje klasėje būtų užtikrinamos vienodos galimybės mokytis..>
	Papildomas finansavimas	<... turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas, kad mokykla būtų pritaikyta neįgaliems asmenims...>
	Metodinės medžiagos padidinimas	<... reikėtų papildomos mokomosios metodinės medžiagos: plakatai, filmai ir panašiai. Jos niekada nebūna per daug..>

Remiantis respondentų atsakymais, galima teigti, kad švietimo institucijoms reikia atsižvelgti į teisės aktų nuostatų pakeitimų inicijavimą, kaip antai pasisako vienas iš respondentų: <... norėčiau, kad Lietuvoje būtų priimti teisės aktų pakeitimai, būtų galimybė turėti mokytojų padėjėjus, kad skirtingų gebėjimų vaikams vienoje klasėje būtų užtikrinamos vienodos galimybės mokytis...>, taigi čia atkreipiamas dėmesys į socialinės ir švietimo politikos gerinimo aspektus, kaip vienus iš svarbiausių. Taip pat respondentų išskiriama papildomo finansavimo svarba, <... turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas, kad mokykla būtų pritaikyta neįgaliems asmenims...> siekiant įgyvendinti teisės aktų pakeitimus bei siekiant užtikrinti neįgaliems mokiniams teisę į mokslą. Paminėtinas ir papildomos metodinės medžiagos skyrimas, kuris suteiktų platesnes žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje galimybes <... reikėtų papildomos mokomosios metodinės medžiagos: plakatai, filmai ir panašiai. Jos niekada nebūna per daug...>. Taigi, bene aktualiausi išskirti pasiūlymai, visų pirma siejami su tinkamos švietimo politikos formavimu, teisės aktų kūrimu, finansavimo didinimu, kas nulemtų, didesnę specialistų įsitraukimą į bendrojo ugdymo mokyklų darbą.

Septintuoju klausimu (***Kuo turėtų pasižymėti mokyklos vadovas, siekiantis tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?***) siekta išsiaiškinti, kokios mokyklos vadovo savybės reikalingos siekiant tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

9 lentelė. Mokyklų vadovų, siekiančių tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje, savybės.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Savybės	Iniciatyvumas	<... Vadovas turėtų būti iniciatyvus...>
	Pavyzdingumas	<... mokyklos vadovas turėtų būti pavyzdys visai mokyklai...> <...Vadovas turėtų būti pavyzdingas...>
	Novatoriškumas	<... turėtų turėti šiuolaikišką požiūrį, domėtis naujovėmis švietime ir nebijoti pokyčių...>
	Tolerantiškumas	<... turėtų pats vadovas būti labai tolerantiškas...>

Pasak respondentų, vadovas turi pasižymėti visa gausa savybių: būti, visų pirma, tolerantiškas kitų atžvilgiu <... turėtų pats vadovas būti labai tolerantiškas...>, <... turėtų turėti šiuolaikišką požiūrį, domėtis naujovėmis švietime ir nebijoti pokyčių...>. Pabrėžiamas gebėjimas rodyti teigiamą pavyzdį mokyklos bendruomenei, iniciatyvumas ir novatoriškumas, t.y., naujovių diegimas ir pokyčių siekimas. <... Vadovas turėtų būti iniciatyvus...> bei pasižymėti elementariausiu žmogišku gerumu. Kaip teigia Jevsejevienė (2003), mokyklos vadovas turi rūpintis, kad žmogaus teisių

idėja užvaldytų visų mokyklos bendruomenės narių sąmonę, vadovautų jų praktiniams veiksams, planams ir programoms. Tai reiškia, kad mokyklos vadovas, kaip teigia respondentai, visų pirma < turėtų būti pavyzdingas...>. Asmeniškai rodydamas pavyzdį visai mokyklos bendruomenei ir vadovaudamas jai, jis gali užtikrinti tinkamą žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Aštuntojo klausimo (*Ar Jūsų mokyklos mokytojai padeda Jums, kaip mokyklos vadovui, įgyvendinti žmogaus teises mokykloje? Jei taip, tai kaip? Pateikite pavyzdžių.*) tikslas – nustatyti ar mokyklos bendruomenės pedagogai yra geranoriški, padėdami mokyklos vadovui įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

10 lentelė. Mokytojų pagalba vadovui, siekiančiam įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Mokytojų pagalba vadovui	Demokratinis dalyvavimas	<...kuo daugiau skirtingų nuomonių padeda man priimti tinkamą sprendimą..>
	Kolektyvinis sprendimų priėmimas	<...mokykloje darome susirinkimus, kurių metu mokytojų kolektyve aptariamos iškilusios problemos ir mokytojai gali siūlyti man, kaip spręsti vienokią ar kitokią problemą...> <...iškilusias problemas sprendžiame bendrai su pedagogų kolektyvu>

Vadovai, atsakydami į klausimus, pabrėžė, kad jiems svarbi mokytojų kolektyvo nuomonių gausa. Taip pat buvo teigiama, kad problemos sprendžiamos kolektyviniu būdu susirinkimų metu. Be to, vadovai netgi teigė, kad jiems itin svarbus mokytojų palaikymas: <.. visos vykdomos akcijos yra aptariamos prieš vykstant, tad man reikalingas mokytojų palaikymas...>. Tačiau, anot vieno respondento, joks palaikymas negalimas be motyvuoto kolektyvo: <... vadovas motyvuoja kolektyvą. Jeigu vadovas sugeba įtikinti kolektyvą kas vadovui yra aktualu, tai kolektyvas neabejotinai jam padės...>. Taip pat vienas respondentas išskyrė, kad, siekdamas mokytojų pagalbos jam sprendžiant iškilusias problemas, garantavo kolektyvui nemokamą mobilųjį ryšį: <...visiems mokyklos pedagogams esu parūpinęs nemokamas mobilaus ryšio paslaugas, todėl tarpusavyje mes bendraujame nemokamai. Tai reiškia, kad iškilus problemoms dėl vaiko elgesio, mokytojas gali bendrauti telefonu su tėvais ir kitais reikalingais specialistais, siekdamas kuo greičiau ir efektyviau išspręsti problemą...>. Apibendrinant galima teigti, jog mokytojų pagalba vadovui yra svarbi formuojant savo nuostatas ir įgyvendinant žmogaus teises mokykloje.

Devintuoju klausimu (*Ar Jūsų mokykloje vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis? Jei taip, tai kaip jie prisideda prie įgyvendinimo?*) siekta nustatyti, ar mokyklose vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis ir ar jie prisideda prie žmogaus teisių įgyvendinimo.

Respondentų teigimu, mokyklose vyksta renginiai apie žmogaus teises. Visi be išimties išskyrė Tolerancijos dieną, kurios metu mokiniai gauna papildomos informacijos apie žmogaus teises. Taip pat buvo paminėta ir AIDS diena bei Konstitucijos diena. Respondentų nuomone, renginiai padeda puoselėti žmogaus teisių įgyvendinimo idėjas: *<... prisimenami visuomenės skauduliai ir mokykla skleidžia apie tai informaciją bei savotiškai palaiko iniciatyvas..>*. Renginių, susijusių su žmogaus teisėmis, organizavimas ir tarptautinių dienų minėjimas neabejotinai yra vienas iš efektyvesnių būdų mokyklos vadovui skleisti informaciją apie žmogaus teises. Imdamasis iniciatyvos organizuoti tokius renginius, mokyklos vadovas ne tik rodo pavyzdį, bet ir įtraukia visą mokyklos bendruomenę bei motyvuoja kolektyvą.

Dešimtuoju klausimu (*Kokių, Jūsų nuomone, mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų? Kaip į juos reaguojama?*) siekta nustatyti, ar mokyklose pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų ir kaip į juos reaguojama.

Visi vadovai išskyrė patyčias, kaip dažniausiai pasireiškiantį pažeidimą, tačiau pabrėžė, kad jų pasitaiko nedaug. Susidūrus su patyčių atveju respondentai teigė, kad reaguojama operatyviai: *<..mokykloje yra spec. pedagogas ir du psichologai bei mokykloje yra Vaiko gerovės komisija. Esant konfliktinei situacijai, pirmiausiai iniciatyvos imasi klasės auklėtojas. Esant nuolatinėms problemoms, mūsų mokyklose yra specialios klasės nemotyvuotiems ir elgesio problemų turintiems mokiniams. Tokį pasiūlymą pateikia mokinių tėvams, nes vaikų skaičius tose klasėse yra mažesnis ir tose klasėse dirba mokytojai vyrai...>*. Operatyvus ir objektyvus reagavimas į konfliktinę situaciją ar susidariusią problemą rodo, kad siekiama ne ignoruoti žmogaus teisių pažeidimus, bet juos spręsti. Vadovai pabrėžė problemos sprendimo svarbą *<... visų pirma, reikia neapsimesti, kad mokytojas nemato problemos ir jos neignoruoti...>*. Apibendrinant galima teigti, jog tik pastebint problemas, kaip antai, labai svarbią patyčių problemą, labai svarbu iš karto į tai sureaguoti ir tada problemos išsprendžiamos.

Vienuolikto klausimo (*Ar pats/pati asmeniškai esate savo mokykloje susidūręs su žmogaus teisių pažeidimais? Jei taip, kokiais? Kaip buvo sprendžiama?*) tikslas yra išsiaiškinti respondentų asmeninę patirtį, susidūrus su žmogaus teisių pažeidimais mokykloje.

Respondentai išskyrė kelis susidūrimus su patyčių atvejais: engimas žodžiais, muštynės. Visais atvejais buvo stengiamasi ramiai ir objektyviai reaguoti bei pasitelkiami specialistai: *<... tokį*

elgesį sustabdyti ramiu elgesiu, tačiau šitas kelias nelengvas..>; <turime dvi psichologes ir socialinį pedagogą bei mokykloje yra Vaiko gerovės komisija. Esant incidentui, pasitelkiamos visos pajėgos ir aiškinamasi situacija..>. Buvo pabrėžta, kad svarbu yra problemos konstatavimas: <... visų pirma, reikia neapsimesti, kad mokytojas nemato problemos ir jos neignoruoti...>.

Apibendrinant mokyklų vadovų išsakytą poziciją, atkreiptinas dėmesys, jog vadovai, ne itin noriai įvardina konkrečias problemas, kurios ryškesnės jų vadovaujamos mokyklos bendruomenėje, kalbant apie vaiko teisių įgyvendinimą. Akcentuoti aspektai, kurie daugiau ar mažiau ne visada siejasi su vadovo atsakomybe, kaip antai patyčios mokinių tarpe, tad galima teigti, jog vadovai, kalbėdami apie vaikų teisių įgyvendinimą jų vadovaujamoje mokykloje, situaciją pateikia geresnę, nei ji yra iš tiesų.

Mokytojų tyrimas.

Atliekant pedagogų kokybinį tyrimą, buvo sudaryta anketa iš 11 klausimų, kurie padėtų nustatyti pasirinktose mokyklose dirbančių mokytojų požiūrį į mokyklos vadovų nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Pirmuoju interviu **klausimu (Kokia jūsų nuomonė apie žmogaus teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokykloje? Ar skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui? Jei taip, tai ką duoda tas dėmesys?)** siekiama išsiaiškinti mokytojų nuomonę, dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose.

11 lentelė. Mokytojų vertinimas dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Teigiamai	<...žmogaus teisių įgyvendinimas yra užtikrintas ir dėmesys yra santykiškai patenkinamas...>	<... skiriamas dėmesys didina mokinių bendrą sąmoningumą, ypatingai patyčių klausimu..> <..diskriminacijos man netenka pastebėti mūsų mokykloje..>
Santykinai teigiamai	<.. žmogaus teisės įgyvendinamos santykiškai, tačiau dėmesys skiriamas pakankamas...>	<...nevisada galima visai užtikrinti žmogaus teisių įgyvendinimą, kadangi ne visi žmonės yra linkę keistis. Tačiau manau, kad viskas juda teigiama linkme...>

Respondentai žmogaus teisių įgyvendinimą vertina daugiau teigiamai ir mano, kad skiriamas pakankamas dėmesys. Tačiau vienas respondentas teigia, kad žmogaus teisių negalima užtikrinti visiškai, nes <.. ne visi žmonės yra linkę keistis...>. Šiuo atveju tikriausiai akcentuojama, jog

kiekvieno žmogaus požiūris ir noras keistis yra labai skirtingas. Kito respondento teiginys: <... Buvo pastebėta, kad, nepaisant susiklosčiusios situacijos, žmogaus teisių įgyvendinimas mokykloje juda teigiama linkme...>, nurodo, jog, vis dėl to žmogaus teisių įgyvendinimas vyksta sėkmingai.

Antrojo klausimo (*Įvertinkite vaiko teisių įgyvendinimo galimybes bendrojo ugdymo mokykloje*) tikslas – atskleisti mokytojų vaiko teisių įgyvendinimo galimybių bendrojo ugdymo mokykloje vertinimą.

12 lentelė. Mokytojų teisių įgyvendinimo galimybių bendrojo ugdymo mokykloje vertinimas.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Galimybių nepanaudojimas	Paskaitos ir renginiai apie žmogaus teises	<... turėtų būti galimybė asmenims, dirbantiems žmogaus teisių srityje, ateiti į mokyklą ir papasakoti mokiniams apie žmogaus teisių koncepciją ir kas apskritai žmogaus teisės yra...> <..mokykloje taip pat vykdomas neformalusis ugdymas, kuris padeda mokiniams labiau suvokti žmogaus teisių koncepciją. Taip pat mokykla išnaudoja galimybę rengti renginius, susijusius su žmogaus teisėmis..>
	Galimybė mokiniams su negalia pasinaudoti teise į mokslą	<..reikėtų skirti padidintą dėmesį mokiniams su negalia ir ši galimybė nėra išnaudojama tiek mūsų mokykloje, tiek kitose mokyklose. Manau, kad šios galimybės neišnaudojimo priežastis yra finansavimo trūkumas...> <...norėčiau atkreipti dėmesį į mokinius, turinčius negalią. Dauguma mokyklų jiems nepritaikytos, trūksta finansinės paramos šiam pritaikymui įgyvendinti ir taip užtikrinti šių asmenų teisę į mokslą..>

Respondetai pabrėžė, kad mokykloje yra išnaudojamos ne visos galimybės, siekiant tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo. Mokytojai išskyrė mokinius, turinčius fizinę negalią – anot jų, mokykla turėtų būti pritaikyta tokiems mokiniams, kad jie galėtų visiškai išnaudoti savo teisę į mokslą. Taip pat mokytojai pabrėžė, kad reikia labiau išnaudoti galimybę organizuoti mokykloje renginius ar paskaitas apie žmogaus teises. Visiškas galimybių išnaudojimas, jeigu būtų atsižvelgiama į mokytojų pastabas dėl žmogaus teisių įgyvendinimo, garantuotų pagarbią ir tolerantišką mokyklos bendruomenę, kurioje individualiam asmeniui suteikiama proga aktyviai dalyvauti organizacijos gyvenime ir tobulėti (Jevsejevienė, 2003).

Trečiojo klausimo (*Kuriose, Jūsų manymu, klasėse, klasių centruose būtina aktyviau organizuoti vaiko teisių įgyvendinimą mokyklose?*) tikslas yra išsiaiškinti ekspertų nuomonę dėl klasių centruose vykdomos vaiko teisių įgyvendinimo politikos.

Remiantis respondentų požiūriu, galima teigti, kad vaiko teisių įgyvendinimas skirtinguose centruose vyksta sistemingai, pradedant pradinėmis klasėmis, baigiant aukštesnėmis. Tai

reiškia, kad vadovų ir mokytojų požiūris dėl sistemingo žmogaus teisių įgyvendinimo sutampa. Tai patvirtina teiginiai:

- <... reikia pradėti nuo jaunesnių vaikų ir vykdyti palaipsniui..>
- <...reikia aktyviau vyresnėse klasėse, bet realiai reikėtų organizavimą vykdyti palaipsniui..>
- <... manau, kad žmogaus teisės turėtų būti organizuojamos palaipsniui..>

Ketvirtojo klausimo (***Kaip, Jūsų nuomone, mokyklos vadovas gali tiesiogiai prisidėti prie žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje? Jei prisidėjo, pateikite pavyzdžių.***) tikslas yra išsiaiškinti mokytojų nuomonę apie tiesiogines vadovo dalyvavimo formas, įgyvendinant žmogaus teises mokykloje.

13 lentelė. Mokytojų nuomonė apie tiesiogines vadovo dalyvavimo formas, įgyvendinant žmogaus teises mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Tiesioginės vadovo dalyvavimo įgyvendinant žmogaus teises formos ir būdai	Renginių organizavimas	<... vadovas turėtų užtikrinti, kad mokykloje vyktų renginiai. Ir ne tik kad jie vyktų, o kad mokiniai būtų suinteresuoti dalyvauti renginiuose, jeigu būtų įdomesni prizai...>
	Buvimas pavyzdžiu	<... vadovas turi būti pavyzdžiu, kad mokyklos bendruomenė gerbtų vieni kitus...>
	Bendravimo palaikymas	<... jis turėtų palaikyti bendravimą su pedagogų kolektyvu ir pačiais mokyklos mokiniais. Manau, kad mokiniams vadovas turėtų skirti daugiau dėmesio nei mokytojams..> <...vadovas kuria žmogišką santykį su mokiniais...>

Respondentų nuomonė dėl vadovo prisidėjimo prie žmogaus teisių įgyvendinimo išsiskyrė. Du respondentai sutarė, kad vadovas turi būti pavyzdžiu, intensyviai bendrauti su mokyklos bendruomene ir kurti su jais bendražmogiškus santykius. Vienas respondentas išsakė skeptišką nuomonę dėl vadovo pozicijos įgyvendinant žmogaus teises mokykloje: <...mano nuomonė vadovų atžvilgiu gana skeptiška, manau, kad jie nelabai tiesiogiai prisideda prie vaikų ugdymo. Manau, kad jų nuostatos mažai įtakoja žmogaus teisių įgyvendinimą, greičiau tik motyvuoja kolektyvą..>. Respondento nuomone, tiesioginį žmogaus teisių įgyvendinimą kuria mokytojai, todėl vadovo pagrindinis interesas yra motyvuoti kolektyvą, kad jis tinkamai įgyvendintų žmogaus teises mokykloje. Tai patvirtina ir mokslininkų nuostata, kad vadovas, kaip administratorius,

užtikrina dokumentais įteisintų tikslų įgyvendinimą, o kaip lyderis – savo pavaldinių motyvaciją (P. Zakarevičius, 2004).

Penktuoju klausimu (*Kaip mokyklos vadovo vertybinės nuostatos daro įtaką žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje? Pateikite pavyzdžių*) siekta išsiaiškinti, kokią įtaką vadovo vertybinės nuostatos daro žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje.

14 lentelė. Vadovo vertybinių nuostatų įtaka žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Vadovo vertybinių nuostatų įtaka	Gebėjimas motyvuoti	<... vadovas turi mokėti suburti kolektyvą problemų sprendimui. Vadovas, būdamas autoritetu, kolektyvą motyvuoja ir skatina sprendimus priimti kartu..> <.. vadovui reikėtų įkvėpti kolektyvą, kad jie siektų pokyčių..>
	Tolerantiškumas	<...vadovas turi turėti tvirtą poziciją ir būti pakantus. Jeigu vadovas netoleruoja net menkiausių žodinių įžeidimų ir į viską reaguoja operatyviai, tuomet tikrai galimas teigiamas pokytis..>

Respondentai išskyrė dvi vertybines nuostatas: vadovo gebėjimą motyvuoti kolektyvą bei jo tvirtumą ir pakantumą. Respondentų nuomone, vadovas negali tinkamai įgyvendinti žmogaus teisių, jeigu kartu su juo dirba nemotyvuotas kolektyvas: <.. mokinių sąmoningumo be mokytojų joks vadovas nepasieks..>. Tai reiškia, kad vėlgi vadovo vertybinės nuostatos žmogaus teisių įgyvendinimo atžvilgiu turi būti orientuotos ir į kolektyvą, analogiškai P. Zakarevičiaus (2004) nuomonei, kad vadovas yra lyderis, turintis užtikrinti savo pavaldinių motyvaciją.

Šeštuoju klausimu (*Kuo turėtų pasižymėti mokyklos vadovas, siekiantis tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?*) siekta išsiaiškinti, kokios mokyklos vadovo savybės reikalingos, norint tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

15 lentelė. Mokyklų vadovų, siekiančių tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje, savybės.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Vadovų savybės	Novatoriškumas	<.. tai turi būti imlumas naujovėms..> <..vadovas turi moderniai žiūrėti į mokyklos bendruomenę..>
	Tolerantiškumas	<..visų pirma, vadovas pats turėtų būti tolerantiškas..>
	Aktyvumas	<.. taip pat turėtų būti draugiškas, aktyvus, veiklus ir šiuolaikiškas..> <..iš tokių savybių išskirčiau reiklumą, iniciatyvumą ir novatoriškumą..>

Respondentai mokytojai konstatavo, kad mokyklos vadovas turi pasižymėti tokiomis savybėmis: novatoriškumu, tolerantiškumu ir aktyvumu. Taip pat vadovas turėtų būti modernus, geranoriškas, reiklus sau ir mokyklos bendruomenei. Visos šios vadovo savybės gali padėti jam efektyviau įgyvendinti žmogaus teisių užtikrinimą mokykloje. Anot Budreckienės, Janiūnienės (2010), mokyklos vadovo veiklos apima švietimo politikos vykdymą, vadovavimą ugdymo(si) procesui, vadovavimą žmonėms, išteklių valdymą, vadovavimo kaitą. Kiekviena mokyklos vadovo atliekama veikla remiasi vadovo nuostatomis, požiūriu į tam tikrus dalykus atliekant veiklas. Visose veiklose vadovas turi pasižymėti tam tikromis savybėmis - novatoriškumu, tolerantiškumu ir aktyvumu, kurių dėka galėtų savo vertybines nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą perduoti mokyklos bendruomenei.

Septintojo klausimo (*Kokius galėtumėte pateikti pasiūlymus bendrojo ugdymomokyklos vadovams ar švietimo skyriui dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymomokykloje?*) tikslas – atskleisti, kokius pasiūlymus pateikia ekspertai vadovams, dirbantiems bendrojo ugdymo mokyklose.

16 lentelė. Pasiūlymai bendrojo ugdymomokyklų vadovams ar švietimo institucijoms dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokyklose.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Pasiūlymai	Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas	<..visų pirma, reikėtų šviesti mokytojus – jiems reikėtų tobulintis žmogaus teisių temomis..> <..skatinti kolektyvą tobulėti tiek asmenine, tiek profesine prasme, siekiant tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje...>
	Papildomas finansavimas	<..stengtis dėl papildomo mokyklos finansavimo – tokiu būdu mokykloje būtų galima visapusiškai įgyvendinti žmogaus teises, pavyzdžiui, organizuojant daugiau renginių, keliant mokytojų kvalifikaciją ar pritaikant mokyklos aplinką neįgaliems mokiniams..> <..man apmaudu kaip pedagogai, kad mokyklai skiriamas per mažas finansavimas..>

Pedagogai išreiškė susirūpinimą mokytojų kvalifikacijos kėlimu. Jų nuomone, mokyklos bendruomenės pedagogai turi tobulėti tiek profesine, tiek ir asmenine prasmėmis. Be to, susirūpinta ir per mažu mokyklos finansavimu. Esant tinkamam finansavimui būtų galima <.. visapusiškai įgyvendinti žmogaus teises, pavyzdžiui, organizuojant daugiau renginių, keliant mokytojų kvalifikaciją ar pritaikant mokyklos aplinką neįgaliems mokiniams>.

Aštuntuoju klausimu (*Ar Jūsų mokykloje vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis? Jei taip, tai kaip jie prisideda prie įgyvendinimo?*) siekta nustatyti ar mokyklose vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis ir ar jie prisideda prie žmogaus teisių įgyvendinimo.

Respondentai šiuo klausimu pateikė skirtingas nuomones: keli teigė, kad renginiai apie žmogaus teises vyksta ir vienas – kad nevyksta. Paminėta Tolerancijos diena, AIDS diena. Tokių renginių reikšmę respondentai apibūdino kaip papildomos informacijos gavimo būdą ir saviraiškos galimybę. Renginių organizavimas žmogaus teisių tema traktuotinas kaip viena iš vadovų iniciatyvų, siekiant tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje. Respondentai pastebėjo, kad renginių metu <...apie žmogaus teises kalbama daugiau nei įprastai, todėl mokiniai gauna papildomos informacijos...>. Tai reiškia, kad renginių metu mokiniai ne tik gali save išreikšti kūrybinėmis priemonėmis<... mokiniai ne tik gauna informacijos, bet ir išreiškia save kūrybinėmis priemonėmis...> bet ir gauna papildomos informacijos žmogaus teisių tema, tailemia dar efektyvesnį vadovo vertybinių nuostatų užtikrinimą žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje atžvilgiu.

Devintuoju klausimu (*Kokių, Jūsų nuomone, mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų? Kaip į juos reaguojama?*) siekta nustatyti, ar mokyklose pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų ir kaip į juos reaguojama.

17 lentelė. Mokykloje pasitaikantys žmogaus teisių pažeidimai ir reakcija į juos.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Pažeidimai	Diskriminacija	<.dažniausiai pasitaiko diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, dėl lyties ir kiti...>
	Patyčios	<.manau, kad patyčių pasitaiko ne tik tarp mokinių, bet ir tarp mokytojų...>

Kaip vieną iš dažniausiai pasitaikančių pažeidimų respondentai įvardijo diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos bei patyčias ne tik tarp mokinių, bet ir tarp mokytojų. Tai reiškia, kad tiek vadovai, tiek ir mokytojai sutinka, kad mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų, ypač išsiskiria patyčios ir diskriminacija dėl asmens požiūrio, orientacijos ar etninės priklausomybės.

Dešimto klausimo (*Ar pats/pati asmeniškai esate savo mokykloje susidūręs su žmogaus teisių pažeidimais? Jei taip, kokiais? Kaip buvo sprendžiama?*) tikslas yra išsiaiškinti respondentų asmeninę patirtį susidūrus su žmogaus teisių pažeidimais mokykloje.

Du respondentai teigė, kad su tokiais pažeidimais per ilgametę patirtį nebuvo susidūrę. Atsižvelgiant į tai, kad darbo autorius apklausė ir vadovą, ir toje pačioje mokykloje dirbančius

pedagogus, galima daryti prielaidą, kad pedagogai nebuvo nuoširdūs, nepaisant fakto, kad darbo autorius garantavo anonimiškumą. Tokia prielaidą suponuoja ir kiekybinis mokinių tyrimas, kurio metu išsiaiškinta, jog daugiau nei pusė mokinių yra susidūrę su žmogaus teisių pažeidimais. Viena respondentė teigė, kad *<.. esu susidūrusi su diskriminacija, bet mūsų mokykloje dažniausiai apsiribojama trumpu mokytojo moralizuojančiu pokalbiu. Jokio kita pagalba neteikiama. Dažniausiai reaguojama į homofobinio pobūdžio patyčias, į kitas nėra beveik reaguojama>*.

Vienuolikto klausimo (***Kokiomis priemonėmis mokyklos mokytojai galėtų padėti vadovui įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?***) tikslas yra išsiaiškinti, kokias priemones mokytojai gali panaudoti, siekdami padėti vadovui įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

18 lentelė. Respondentų asmeninė patirtis padedant mokyklos vadovui, siekiančiam įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Patirtis	Renginiai	<.. Kaip jau minėjau, esu suorganizavusi keletą diskusijų žmogaus teisių tema..> <.. Skatinu mokinius dalyvauti mokyklos organizuojamuose renginiuose, taip pat juose dalyvauju pati..>
	Asmeninis indėlis tolerancijos link	<..stengiuosi pastebėjus žmogaus teisių pažeidimus informuoti vadovybę..> <..pradedu asmeniškai nuo savęs. Stengiuosi ramiai išspręsti iškilusius konfliktus ir tolerantiškai vertinti savo mokinius...> <...taip pat stengiuosi skatinti bendrą mokyklos atmosferą tolerancijos linkme...>

Respondentai teigė, kad, visų pirma, padėdami mokyklos vadovui įgyvendinti žmogaus teises mokykloje, stengiasi pirmiausia patys būti tolerantiški ir skatinti bendrą teigiamą atmosferą mokykloje link tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo. Pradėdami nuo savęs, mokytojai taip pat ir nepamiršta mokinių - respondentai teigė skatinantys reginių organizavimą bei mokinių dalyvavimą juose. Tolerantišką atmosferą mokykloje mokytojai nurodo kaip prioritetą siekiant padėti mokyklos vadovui tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus, galima teigti, kad, ekspertų nuomone, žmogaus teisės mokykloje yra įgyvendinamos tinkamai ir juda teigiama linkme. Vadovų nuostatos žmogaus teisių įgyvendinimo atžvilgiu vertinamos daugiau teigiamai tiek vadovų, tiek ir mokytojų nuomone. Tinkamam žmogaus teisių įgyvendinimui reikalinga tolerantiška mokyklos bendruomenė, motyvuoti pedagogai ir vadovas, kuris yra iniciatyvus, novatoriškas, reiklus, aktyvus ir pavyzdys visai mokyklos bendruomenei. Respondentų teigimu, žmogaus teisių pažeidimų mokyklose

pasitaiko nedaug: daugiausiai tai diskriminacinio pobūdžio komentarai arba patyčios. Į šiuos pažeidimus mokyklos vadovybė reaguoja operatyviai, pasitelkdama spec. pedagogus, psichologus ir Vaiko gerovės komisiją. Į šį procesą yra įtraukiami ir mokinio tėvai. Tačiau pažeidimų atžvilgiu galimi netikslumai. Šiuos netikslumus suponuoja kiekybinis mokinių tyrimas, kuriame teigiama, kad daugiau nei pusė mokinių yra susidūrę su žmogaus teisės pažeidimais mokykloje, tuo tarpu vadovai ir pedagogai teigia, kad tokių pažeidimų yra itin mažai ir jie pasitaiko retai.

3.3. Kiekybinio tyrimo rezultatų analizė

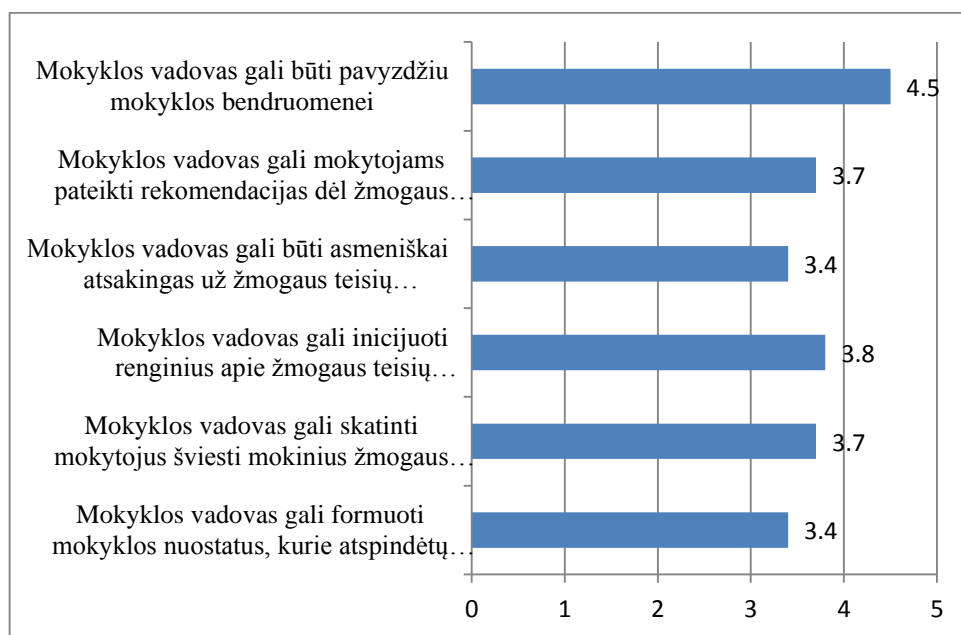
Tyrime dalyvavo trijų mokyklų mokiniai: 1 Kauno miesto bendrojo lavinimo mokyklos, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių mokinių, 1 Kauno paprastos bendrojo lavinio mokyklos su profesine pakraipa ir 1 Panevėžio progimnazijos (mokiniai iki 9 klasės). Tyrimui atlikti buvo naudojama anketinė apklausa. Anketinėje apklausoje dalyvavo trijų bendrojo lavinimo mokyklų atsitiktinai parinkti moksleiviai. Anketoje buvo panaudoti kelių tipų klausimai, t.y., atviri, uždari klausimai bei klausimai su Likerto skale. Anketoje (3 priedas) buvo pateikiami klausimai apie sąsają tarp mokyklos vadovų nuostatų ir žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje bei socialiniai klausimai (lytis, amžius, klasė). Iš 153 respondentų buvo 54 proc. (n = 82) moterų ir 46 proc. (n = 71) vyrų. Amžiaus spektras nuo 15 iki 19 metų, nuo 8 iki 12 klasės. Amžiaus vidurkis yra 17,4 metų. Analizuojant gautus kiekybinio mokinių tyrimo rezultatus, atkreiptas dėmesys į tai, kad nežinančių, kas yra žmogaus teisės, yra tik 19.6 proc., tuo tarpu žinančių buvo dauguma – 80,4 proc.

Respondentai daugiausia žinojo apie pamatines ir jiems aktualiausias žmogaus teises: teisę į nediskriminavimą (11.2 proc.), teisę į gyvybę ir laisvę (10,9 proc.), teisę į mokslą (10,8 proc.) ir teisę į asmens neliečiamybę (10,4 proc.). Tai rodo, jog respondentams aktualu ne tik jų asmuo, tačiau ir išsilavinimo svarba. Toliau atsidūrė teisė į nuosavybę (9,8 proc.), teisė į gyvenimo privatumą (9 proc.) ir teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę (8.3 proc.). Trečioje vietoje liko teisė į informaciją (6.5 proc.), teisė į darbo pasirinkimą ir tinkamas jo sąlygas (6.3 proc.) ir teisė dalyvauti valstybės valdyme (6.1 proc.). Mažiausiai svarbi respondentams pasirodė teisė į taikius susirinkimus ir asociacijų laisvę (5.2 proc.). Darytina išvada, jog mokiniams aktualiausias prigimtinių asmens teisių ir teisė į išsilavinimą, mažiau svarbios yra socialinės teisės, o mažiausiai svarbios – politinės teisės.

Paprašius pateikti nuomonę apie žmogaus teisių įgyvendinimą savo bendrojo ugdymo mokykloje skalėje nuo 1 iki 5, iš 153 respondentų vidutinis atsakymas buvo 3,5. Reiškia, mokinių nuomone, žmogaus teisės įgyvendinamos geriau nei vidutiniškai.

Aiškinantis, ar respondentų mokykloje skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui, buvo nustatyta, kad daugiausia respondentų mano, kad skiriamas santykiškai pakankamas dėmesys (35.2 proc.), 31.7 proc. respondentų mano, kad skiriamas nepakankamas dėmesys, o 24.1 proc. mano – kad pakankamas. Kad visiškai neskiriamas dėmesys, mano tik 9 proc. respondentų (žr. 3 pav.). Darytina išvada, kad mokyklose skiriamas vidutiniškas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui, o tai reiškia, kad mokyklos vadovui reikia dėti daugiau pastangų, kad būtų pagerinti žmogaus teisių įgyvendinimo rodikliai.

5 klausimas buvo formuluojamas, naudojant Likerto skalę, kur 1 – visiškai nesutinku, 2 – sutinku, 3 – neesu tikras, 4 – sutinku, 5 – visiškai sutinku.

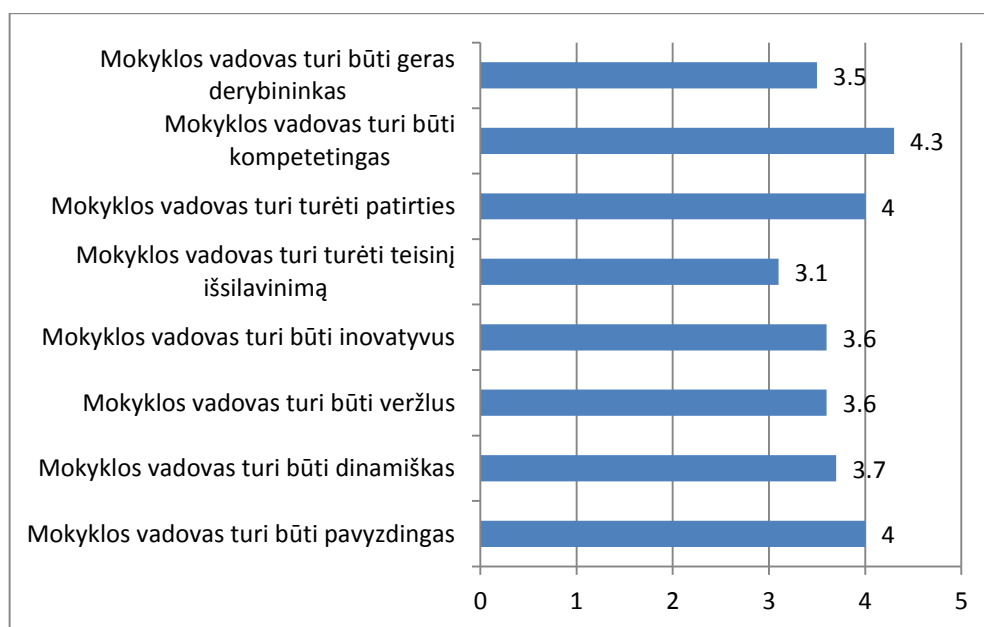
4 pav. Mokyklos vadovo tiesioginiai dalyvavimo žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje procese būdai

Analizuojant gautus duomenis matyti, kad mokiniai mano, kad svarbiausias faktorius yra tai, kad mokyklos vadovas gali būti pavyzdžiu mokyklos bendruomenei (vidurkis = 4,5). Kiti mokyklos vadovo tiesioginio prisidėjimo būdai pasiskirstė tolygiai: vadovas gali inicijuoti renginius apie žmogaus teisių įgyvendinimą (vidurkis = 3,8); vadovas gali skatinti mokytojus šviesti mokinius žmogaus teisių tema ir vadovas gali mokytojams pateikti rekomendacijas dėl žmogaus teisių įgyvendinimo jų pamokose (abiejų vidurkis = 3,7); vadovas gali formuoti

mokyklos nuostatus, kurie reflektuotų žmogaus teisių įgyvendinimą ir būti asmeniškai atsakingas už žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje (abiejų vidurkis = 3,4). Kadangi visi šie kriterijai yra daugiau kaip 3 (balai Likerto skalėje), teigtina, kad, mokinių požiūriu, vadovo tiesioginio indėlio į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje galimybės yra vertintinos teigiamai.

Nustatant mokyklos vadovo vertybinių nuostatų įtaką žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje, gauti tokie rezultatai: 48,3 proc. respondentų mano, kad mokyklos vadovo vertybinės nuostatos daro įtaką žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje, 35,2 proc. mano, kad santykiškai daro įtaką ir tik 15,2 proc. mano, kad daro mažą įtaką. Respondentų, manančių, kad mokyklos vadovo vertybinės nuostatos visiškai nedaro įtakos žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje, tebuvo 1,4 proc. Darytina išvada, kad mokiniai palankiai žiūri į vadovo vertybines nuostatas, kadangi jos daro teigiamą įtaką žmogaus teisių įgyvendinimui mokykloje. Tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad, nepaisant teigiamos įtakos, mokyklos vadovui, siekiančiam efektyvaus žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje, būtina stiprinti savo nuostatų poveikį mokyklos bendruomenei.

7 klausimas taip pat buvo formuluojamas, naudojant Likerto skalę, kur 1 – visiškai nesutinku, 2 – sutinku, 3 – nesu tikras, 4 – sutinku, 5 – visiškai sutinku.

5 pav. Mokyklos vadovo, siekiančio tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje, savybės

Analizuojant gautus duomenis matyti, kad mokiniai mano, kad, visų pirma, mokyklos vadovas turi būti kompetetingas (vidurkis = 4,3). Toliau mokyklos vadovas turi pasižymėti šiomis

savybėmis: pavyzdingumu ir patirtimi (abiejų vidurkis = 4), dinamiškumu (vidurkis = 3,7), inovatyvumu ir veržlumu (vidurkis = 3,6), derybiniais įgūdžiais (vidurkis = 3,5); teisiniu išsilavinimu (vidurkis = 3,1). Pažymėtina, kad mokiniai nurodė, jog mokyklos vadovas netgi turi turėti teisinį išsilavinimą. Tai rodo, jog mokyklos vadovui keliami itin aukšti reikalavimai, siekiant tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje.

Siekiant išsiaiškinti, ar bendrojo ugdymo mokyklose vyksta renginiai apie žmogaus teises, gauti tokie rezultatai: 32,4 proc. respondentų teigė, kad tokie renginiai nevyksta, 22,1 proc. respondentas teigė, kad vyksta. Vis dėlto daugiausia respondentų (34,5 proc.) teigė paprasčiausiai apie tokius renginius nesidomintys, o 11 proc. respondentų apie tokius renginius nežinojo. *Apibendrinant rezultatus teigtina, kad reikia daugiau mokyklos vadovo iniciatyvos, organizuojant renginius apie žmogaus teises bendrojo ugdymo mokykloje, kadangi daugiau nei penktadalis (22,1 proc.) respondentų teigia, kad tokie renginiai nevyksta, o daugiau vos mažiau nei pusė (45,5 proc.) respondentų tokiais renginiais nesidomi arba apie juos nežino.*

Respondentų nuomonė dėl mokykloje pasitaikančių žmogaus teisių pažeidimų nebuvo vieninga. Daugiausiai respondentų (43.1 proc.) teigė, kad mokykloje pasitaiko diskriminacinio pobūdžio pažeidimų. Kiek mažiau nei trečdalis respondentų (26.8 proc.) teigė, kad mokyklose skleidžiama privataus turinio informacija, tuo tarpu apie penktadalis (20.5 proc.) respondentų mano, kad mokykloje pažeidžiamas asmens neliečiamumas. 8.4 proc. respondentų mano, kad mokyklose ribojama teisė į informaciją. Apie 1,3 proc. respondentų nurodė kitus pažeidimus, tačiau jų nedetalizavo – grafoje „Kita“ įrašė tiesiog *vaiko arba mokytojų teisių pažeidimai*. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, daugiausia dėmesio mokykloje turi būti skiriama diskriminacinio pobūdžio pažeidimų prevencijai, todėl mokyklos vadovo vertybinės nuostatos pirmiausia turi būti orientuotos į mokinių ir mokytojų lygybę.

Teiraujantis respondentų nuomonės, ar jie asmeniškai yra susidūrę su žmogaus teisių pažeidimais, gauti apylygiai rezultatai: 56.1 proc. respondentų teigė susiduriantys su šiais pažeidimais, o 43.9 proc. respondentai teigė nesusiduriantys, lieka tikimybė, kad, galimai nepaisant anketos anonimiškumo, dalis respondentų galėjo nutylėti apie žmogaus teisių pažeidimus. Atsižvelgtina ir į tai, kad respondentai galėjo ir nežinoti apie mokykloje esamus pažeidimus, jeigu asmeniškai nebuvo su tuo susidūrę. Nepaisant to, faktas, kad daugiau nei pusė respondentų teigia susidūrę su pažeidimais, rodo, kad mokyklos vadovui reikia imtis priemonių, jog būtų užtikrinama šių pažeidimų prevencija.

Paprašyti konkrečiai nurodyti, su kokiais žmogaus teisių pažeidimais yra susidūrę, respondentai teigė, kad yra susidūrę su diskriminacija (40 proc.), smurtu (28.3 proc.), privačios informacijos pavišiniu (25,6 proc.) ir prieigos prie informacijos ribojimu (6.1 proc.). Kitų pažeidimų respondentai nenurodė. Faktas, jog mažiau nei pusė respondentų yra susidūrę su diskriminacija, o beveik trečdalis – su smurtu, rodo, jog mokyklos vadovui reikia formuoti tokias vertybines nuostatas, kuriomis mokyklos bendruomenė galėtų vadovautis kaip pavyzdžiu, siekiant, kad bendruomenėje visi nariai būtų traktuojami pagarbiai ir tolerantiškai.

Anketoje respondentams buvo pateiktas klausimas apie jų pasiūlymus bendrojo ugdymo mokyklos vadovams dėl žmogaus teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje. Iš 153 respondentų gauta 18 pasiūlymų, likę respondentai nuomonių nepateikė. Tarp mokinių siūlymų vadovui buvo siūlymai vadovui būti pavyzdžiu bendruomenei (3 pasiūlymai); daugiau bendrauti su mokytojais ir mokiniais (5 siūlymai), atidžiau rinktis darbuotojus (1 siūlymas), inicijuoti renginius ir pokalbius žmogaus teisių tema bei išvykas, susijusias su žmogaus teisių tema (8 siūlymai) bei bausmių griežtinimą žmogaus teisių pažeidėjams (1 siūlymas). *Apibendrinant galima teigti, jog Analizuojant gautus duomenis, pastebima, kad patys mokiniai pageidautų gauti daugiau informacijos, susijusios su žmogaus teisėmis, skirtingomis formomis: seminarais, renginiais, ekskursijomis, projektais ar paprasčiausiais pokalbiais. Taip pat mokiniai pageidautų matyti mokyklos vadovą kaip pavyzdį mokyklos bendruomenei. Jie norėtų ir daugiau kontaktiškumo tarp jų, mokytojų ir vadovo. Todėl darytina išvada, kad mokyklos vadovui reikia būti pavyzdžiu, savo vertybines nuostatas naudoti bendražmogiškos komunikacijos palaikymui ir puoselėjimui mokyklos bendruomenėje, taip pat informacijos žmogaus teisių tema sklaidai skirtingomis priemonėmis ir būdais.*

IŠVADOS

1. Mokyklos vadovų žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje ypatumai: vadovas pats formuoja savo nuostatas, atsižvelgdamas į teisės aktų reikalavimus, kuriomis remiantis vykdo savo darbinę veiklą – vadovauja mokyklos bendruomenei ir ugdymo procesui bei formuoja mokyklos kultūrą. Visapusiškas vaiko teisių užtikrinimas turi būti vienas iš svarbiausių mokyklos vadovų prioritetų, nes, kaip parodė teorinė analizė ir darbo metu atlikti tyrimai, tik puoselėdamas pagarbius mokyklos bendruomenės narių santykius, vadovaudamas kompetentingam mokyklos bendruomenės personalui, diegdamas inovacijas mokyklos vadovas perteikia savo vertybines nuostatas į vaiko teisių įgyvendinimą mokykloje kitiems bendruomenės nariams. Mokyklos vadovai, išsiskiriantys asmenine atsakomybe už žmogaus teisių įgyvendinimą, ją prisiima todėl, kad savo nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą jie vykdo per savo tiesiogines funkcijas bei teisės aktų priskirtas kompetencijas.

2. Žmogaus teisių pažeidimai yra skirtingai traktuojami vadovų, pedagogų ir mokinių, kadangi pastarųjų nuomone, vaiko teisių pažeidimų mokyklos aplinkoje yra daugiau negu teigia pedagogai ar vadovai. Tiek mokykliniu, tiek ir valstybiniu lygmeniu vaiko teisės dar nėra užtikrinamos. Todėl mokyklos vadovas vaiko teisių užtikrinimo mokykloje atveju atlieka reikšmingą vaidmenį - vaikas dėl savo fizinio ir socialinio nesubrendimo negali tinkamai pasinaudoti teisėmis ir apginti savo interesus, todėl mokyklos bendruomenė, o ypač jos vadovas, dažniausiai nustato pažeidimus ir, remiantis vadovautis galiojančiais teisės aktais ir savo vertybinėmis nuostatomis, skatina mokinius ir bendruomenę padėti užtikrinti vaikui galimybes tinkamai pasinaudoti savo teisėmis.

3. Darbe nagrinėti moksliniai tyrimai rodo, kad moksleivių ir pedagogų nuomonė dėl vaiko teisių integravimo mokykloje skiriasi. Analogiški rezultatai gauti ir atliekant šio darbo tyrimą. Apžvelgiant darbe atlikto vadovų, mokytojų ir mokinių tyrimo rezultatus teigtina, kad mokyklos vadovų tikrosios ir deklaruojamosios nuostatos žmogaus teisių klausimu nėra tos pačios. Tyrimo dalyviai vaiko teisių įgyvendinimo procesą vertina santykiškai teigiamai. Deklaruojamosios nuostatos ir situacija vadovų, mokytojų požiūriu yra geresnė nei mokinių požiūriu. Teigtina, kad mokinių tyrimo rezultatai aiškiau reflektuoja tikrąsias mokyklos vadovo nuostatas. Kadangi daugiau nei pusė respondentų (56.1 proc.) yra susidūrę su žmogaus teisės pažeidimais mokykloje, darytina išvada, jog tirtose mokyklose skiriamas vidutiniškas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui. Deklaruojamosios nuostatos tik iš dalies išreiškia tikrąją situaciją mokykloje žmogaus teisių įgyvendinimo atžvilgiu, tačiau žmogaus teisių mokykloje įgyvendinimas juda teigiama linkme. Tai, kad beveik pusė respondentų yra susidūrę su diskriminacija, o beveik

trečdalis – su smurtu, rodo, kad mokyklos vadovams svarbu formuoti tokias vertybines nuostatas: bendruomenėje visi nariai turi būti traktuojami pagarbiai ir tolerantiškai.

4. Kadangi respondentai nurodė norintys tokio mokyklos vadovo, kuris atitiktų itin aukštus reikalavimus. siekiant tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje: jis turi būti kompetetingas, turėti vadovavimo patirties bei pasižymėti šiomis savybėmis: pavyzdingumu ir patirtimi, dinamiškumu, inovatyvumu ir veržlumu, derybiniais įgūdžiais ir netgi turėti teisinį išsilavinimą. Tai reiškia, kad mokyklos vadovui reikia dėti daugiau pastangų, kad būtų pagerinti žmogaus teisių įgyvendinimo rodikliai. Atsižvelgiant į darbe išnagrinėtą mokslinę literatūrą ir tyrimų metu gautus duomenis, rekomenduotina mokyklose organizuoti daugiau ir įvairesnių, kūrybiškesnių, pageidautina ir tarpkultūrinių renginių žmogaus teisių tema: viktorinų, „Žmogaus teisių mugių“, jaunimo konferencijų, susitikimų su dažniau diskriminuojamų grupių atstovais, kad mokiniai mokytųsi pažinti ir atpažinti kitokį ir jį (ją) gerbti bei priimti tolerantiškai. Įvertinus personalo ir pedagogų kolektyvų ugdymo svarbą, rekomenduotina organizuoti susitikimus su teisininkais, už žmogaus teises kovojančių organizacijų, asociacijų ir pan. vadovais, nariais, inicijuoti bendrus edukacinius projektus, dažniau kviestis į mokyklą teisės studentus atlikti praktiką. Atsižvelgiant į tai, kad kaip dažniausiai pasitaikantis žmogaus, vaiko teisių pažeidimas buvo nurodytos patyčios, atskirai, netgi nepriklausomai nuo to, kad jau egzistuoja panašios nacionalinio masto programos, inicijuoti patyčių prevenciją kiekvienoje mokykloje, įskaitant ir kasdienį patyčių buvimo/nebuvimo atvejų aptarimą ir kuo skubesnį sprendimą, bendradarbiaujant su mokytojais, mokiniais, vietos bendruomenėmis.

SANTRAUKA

Darbo pavadinimas: „Mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje”

Darbo tikslas: Įvertinti mokyklos vadovų nuostatas į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje.

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo mokyklų vadovai, mokytojai bei mokiniai. Buvo apklausiami 6 tiriamieji ekspertai: 3 vadovai ir 3 mokytojai. Tyrime dalyvavo 153 minėtų mokyklų mokiniai, parinkti atsitiktine tvarka.

Tyrimo metodika. Atlikti du kokybiniai ir vienas kiekybinis tyrimai, siekiant nustatyti kokios yra tikrosios ir deklaruojamosios mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje vadovų, mokytojų ir mokinių požiūriu. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodu buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Kiekybiniam mokinių tyrimui atlikti buvo naudojama anketinės apklausos ir statistinė duomenų analizės metodas.

Darbo rezultatai ir išvados. Mokyklos vadovų tikrosios ir deklaruojamosios nuostatos žmogaus teisių klausimu nėra tapačios. Deklaruojamosios nuostatos ir situacija vadovų bei mokytojų požiūriu yra geresnė nei mokinių požiūriu, kuris labiau atspindi tikrąsias mokyklos vadovo nuostatas. Tyrimo dalyviai vaiko teisių įgyvendinimo procesą vertina santykinai teigiamai. Ekspertų nuomone, žmogaus teisės mokykloje yra įgyvendinamos tinkamai ir juda teigiama linkme, mokinių nuomone – teisės įgyvendinamos vidutiniškai. Tam reikalinga tolerantiška mokyklos bendruomenė, motyvuoti pedagogai ir vadovas, kuris yra iniciatyvus, novatoriškas, reiklus, aktyvus ir pavyzdys visai mokyklos bendruomenei. Mokyklos vadovui reikalinga dėti daugiau pastangų, kad būtų pagerinti žmogaus teisių įgyvendinimo rodikliai bei reikalinga formuoti tokias vertybines nuostatas, kuriomis mokyklos bendruomenė galėtų vadovautis kaip pavyzdžiu siekiant, kad bendruomenėje visi nariai būtų traktuojami su pagarba ir tolerancija.

Raktiniai žodžiai: mokyklos vadovas; nuostatos; žmogaus teisės; mokykla.

SUMMARY

Study title - School principals attitudes towards human right implementation in school.

Aim of study: to evaluate school principal's provisions to human right implementation in school.

Study target. This study included school principals, teachers and students. 6 experts were interviewed: three principals and three teachers. This study involved 153 students, selected randomly.

Methodology. Two qualitative and one quantitative research were carried out to determine true and declared school principals provisions to human right implementation in school in school principals, teachers and students point of view. Qualitative research method - semi-structured interview. Quantitative research method - questionnaire and statistical data analysis.

Results and findings. the declared and actual principal's attitudes towards human rights implementation are not identical. The declared situation in terms of principals and teachers is better than from the point of view of students, which better reflects the actual provisions of the school principal. The participants of the study rate the process of children's rights implementation relatively positive. Experts believe that human rights are properly implemented in school and are moving in the right direction and students believe that this implementation is average. This requires a tolerant school community, motivated educators and executives who are enterprising, innovative, demanding, active and an example of the whole school community. The school principal is required to step up efforts to improve the implementation of human rights indicators. He also needs to shape such values which the school community sees as a model and follows in order to make all members of the community to be treated with respect and tolerance.

Keywords: school principal; provisions; human rights; school.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Literatūra

1. Aksamit D., Morris M., & Leuenberger J. Preperation of student service professionals and faculty for serving learning disabled college students, 1987, *Journal of College Student Personnel*, 28 (1), 53-59.
2. Anciuvienė M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia, 2002.
3. Avramidis E., & Norwich B. Mainstream teachers' attitudes towards inclusion/integration: A review of the literature, 2002, *European Journal of Special Needs Education*, 17 (2), 129-147.
4. Avramidis E., Bayliss P., & Burden R. A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school in one local authority, 2000, *Educational Psychology*, 20 (2), 191-211.
5. Balčiūnaitė J. Probleminiai žmogaus teisių apsaugos aspektai Lietuvos Respublikos baudžiamosios justicijoje Europos žmogaus teisių konvencijos požiūriu. *Jurisprudencija*, 2008 4(106) - p. 42-49. ISSN 1392-6195
6. Barvydienė, V., Kasiulis, J. Vadovavimo psichologija. Kaunas: Technologija, 2003; p. 131-214
7. Bikauskienė M.N., Piliavecis A. Vaiko teisės Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos garantijos Baltijos šalių teisinėse sistemose: nepilnamečių justicija. Alternatyvos įkalinimui. 3-iosios konferencijos pranešimai. Vilnius: Baltijos kopija. 2001.
8. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2002.
9. Bubelienė, D., Toma Sakalauskaitė, T. Pedagogų požiūris į vaiko teises mokykloje. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga. IV. Šiauliai, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007. ISBN 9789986387800
10. Būdienė, V., Zabulionis, A., Želvys, R. Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas : tyrimo ataskaita. Vilnius : Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo m-jos Švietimo aprūpinimo centras, 2002. ISBN: 9986034957
11. Budreckienė V., Janiūnaitė B. Mokyklos vadovo inovacinės veiklos prielaidos: Lietuvos atvejis. *Socialiniai mokslai*, 2010. Nr.2 (68); p. 26-36. ISSN 1392 – 0758

12. Bulotas, R. Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje. Jonava : A. Kanajevo firma "Linotipas", 2003.
13. Collins W. A., et al. Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*. 2000.
14. Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 1996. – ISBN 9955-9821-2-8.
15. Dobranskienė, R. Mokyklos bendruomenės vadyba : monografija. Šilutė : Prūsija, 2002. ISBN: 9986798078
16. Dromantienė, L. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje : socialinių darbuotojų vaidmuo. *Socialinis darbas : mokslo darbai*. 2006, Nr. 5(1). ISSN 1648-4789.
17. Everard K.B., Morris G. *Efektyvus mokyklos valdymas*. Vilnius: Poligrafija ir
18. Flood J. *The Effectiveness of UN Human Rights Institutions*, Praeger Publishers, 1998.
19. Glebuviene, S. V. Vaiko teisės ir jų apsauga šeimoje bei ugdymo įstaigoje. *Ikimokyklinis.lt* [elektroninis išteklius] : [Europos socialinio fondo lėšomis Ugdymo plėtotės centro bei Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva sukurtas informacinis portalas]. 2010
20. Glebuviene, S. V., Tarasovienė, A. L. Darželio auklėtojų požiūris į vaiko teises. *Pedagogika : mokslo darbai*. Vilnius. 2003, [t.] 65. ISSN 1392-0340.
21. Hopkins D., Aisncow M., West M. *Kaita ir mokyklos tobulinimas*. Vilnius, 1998.
22. Indrašienė, V. Tėvų požiūris į socialinės pedagoginės pagalbos mokykloje organizavimą. *Socialinis ugdymas*. 2008,, Nr. 5 (16). ISSN 1392-9569.
23. Jočienė D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. *Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. Jurisprudencija*. 2007 7(97) - p. 17–27. ISSN 1392-6195.
24. Jočienė D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę *Jurisprudencija*. 2010, 3(121), p. 97–113. ISSN 1392–6195
25. Jonynienė Ž., Petrauskienė L. Teisinio švietimo vaidmuo ugdant moksleivių asmenines kompetencijas: 10-12 klasių moksleivių ir ugdymo institucijų darbuotojų sampratos. *Socialinis darbas*, 2013, 12(1), p. 93–108. ISSN 2029-2775
26. Jonynienė, Ž. Juodaitytė, A. Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose (lyginamasis tyrimas). *Mokytojų ugdymas=Teacher Education:mokslo darbai*. 2006, Nr.6. ISSN 1822-119X.

27. Jonynienė, Ž. Moksleivių, ugdymo veikėjų požiūris į vaiko teises, jų vykdymą šeimoje ir mokykloje :Disertacija. Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas, 2000
28. Jonynienė, Ž. Teisinio švietimo vaidmuo ugdant moksleivių asmenines kompetencijas : 10-12 klasių moksleivių ir ugdymo institucijų darbuotojų sampratos. Socialinis darbas : mokslo darbai Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, t. 12, Nr. 1. ISSN 1648-4789. 2013
29. Jonynienė, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimas : mokyklos demokratėjimo rodiklis. Socialinis darbas 2009,, t. 8, Nr. 2. . ISSN 1648-4789.
30. Jonynienė, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimas : mokyklos demokratėjimo rodiklis = Implementation of children's rights : the indicator of school democratization. Socialinis darbas : mokslo darbai. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas. 2009, Nr. 8(2). ISSN 1648-4789.
31. Jonynienė, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. Acta paedagogica Vilnensia. 2005., t. 15. ISSN 1392-5016.
32. Jonynienė, Ž., Černiauskienė, R. Nepilnamečių teisės pažeidėjų ir vidurinių mokyklų moksleivių požiūrio į vaiko teises lyginamoji analizė. Socialinis darbas : mokslo darbai. Vilnius, LTU Leidybos centras. 2004, Nr. 3(2). ISSN 1648-4789.
33. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. Filosofija. Sociologija. 2002, Nr. 3. ISSN 0235-7186.
34. Kairienė B. Vaiko teisių statusas: įgyvendinimo problemos. Socialinių mokslų studijos. 2012, 4(4): p. 1443–1455. ISSN 2029–2236
35. Kairienė, B. Dzindzaliėnė, G. Teisinis švietimas - vaiko teisių įgyvendinimo prielaida. Socialinis ugdymas. 2009,, Nr. 9 (20) ISSN 1392-9569.
36. Kuzmickas, B., Astra, L. Šiuolainė lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma, 1996.
37. Lawson E. (ed.) Encyclopedia of HumanRights. - NewYork: Taylor and Franci Inc., 1991.
38. Letukienė N., Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas (is) vidurinėje mokykloje. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
39. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Gero vadovavimo mokyklai ir sėkmingo mokinių mokymosi sąsajos. Švietimo problemos analizė, 2014, sausis Nr. 1 (106); p. 1-8. ISSN 1822-4156

40. Lindsey D.; Martin S.; Doh J. The failure of intensive case works ervices to reduce foster care placements: An examination of family preservation studies. *Children and Youth Services Review*. 2002, 24(9/10).
41. Lydeka A. Žmogaus teisių užtikrinimas Lietuvos Respublikos Seimo priimamuose teisės aktuose. *Jurisprudencija*. 2007 7(97); p. 51–54. ISSN 1392-6195
42. Margevičiūtė A. Konkretizuotų konstitucinių teisės normų suponuojama socialinė tikrovė, vaiko, kaip ginamos ir globojamo vertybės, atžvilgiu. 2008. *Mokslo darbai*. 4 (106).
43. Mečkauskienė R. Mokyklos valdymo kaitos veiksniai ir kryptys. *Pedagogika*, 2010. 99, p. 23-30. ISSN 1392-0340
44. Mečkauskienė R. Šiuolaikinės mokyklos valdymas. Vilnius, 2008. ISBN 978-9955-34-083-6
45. Miliauskaitė K. Žmogaus teisių dichotomija: universalija ar partikuliarizmas? *Jurisprudencija*. 2004, t. 54(46); p. 82–93
46. Neuman W.L. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon, 2003.
47. Paksas A. Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos. - Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 49.
48. Petkuvienė R. Žmogaus teisių samprata teisnumo ir subjektinės teisės požiūriu. *Jurisprudencija*. 2006 (6(84)); p. 85–91. ISSN 1392-6195
49. Ponelienė, R., Graisienė, R..Mokinių požiūris į vaiko teises ir pareigas mokykloje: žvalgomojo tyrimo duomenų analizė. Mokytojų rengimas XXI amžiuje: pokyčiai ir perspektyvos. VIII, IX tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga [elektroninis išteklius]. Šiauliai, VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010. ISBN 9786094300479.
50. Pumputis A., Paksas A., Vaišvila A. ir kiti. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Lietuvos teisės universitetas. 2003
51. Reingardė J., Vasiliauskaitė N., Erentaitė R. Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. Vilnius, Kaunas, 2010, Tolerantiško jaunimo asociacija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. ISBN 978-609-95133-1-7
52. Ropė, L. Rizikos grupės jaunesniųjų paauglių ir socialinio pedagogo požiūris į vaiko teisių pažeidimus vidurinėje mokykloje. Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dėmė [elektroninis išteklius]. 2012., [T.] 6, [d.] 1. ISSN 2029-4557.

53. Ruibienė, R. Mokyklos savivalda kaip nusikalstamumo prevencijos galimybė. Nepilnamečių justicija : užsienio patirtis : tarptautinė mokslinė konferencija [Elektroninis išteklius], Mykolo Romerio universitetas 2011.
54. Sagatys, G. Europos žmogaus teisių konvencija ir vaiko teisės. Žmogaus teisių užtikrinimas demokratinėje visuomenėje. Vilnius, Europos Tarybos informacijos biuras Vilniuje, 2006. ISBN 9789986656371.
55. Sagatys, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius, Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, T. 33(25). ISSN 1392-6195.
56. Sakalas, A. Personalo vadyba. Kaunas : Technologija, 2001. ISBN: 9986139155
57. Simonaitienė B. Besimokančios organizacijos veiklos bruožų raiška gimnazijoje. Disertacija. Kaunas. KTU, 2001.
58. Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje. Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. p.222
59. Strauss A. L., Corbin J. Basic of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. 1998. Sage 2nd ed., p. 312.
60. Šimenas D. Žmogaus teisių mokymas: pamokos klasėje bet kuriai amžiaus grupei. Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. Vilnius: Europos Taryba, 1996.
61. Teresevičienė M., Jonynienė, Ž. Lietuvos ir Švedijos mokinių požiūris į vaiko teises mokymosi procese. Acta paedagogica Vilnensia : mokslo darbai. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla 2003, T. 11. . ISSN 1392-5016.
62. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
63. Tumėnienė, V. Pedagogo inovacinės veiklos ypatumai Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2002.
64. Urmonas A. ir Pranevičienė B. Ombudsmeno instituto genezė ir raidos perspektyvos. Jurisprudencija. 2002. T. 24(16). P. 87-98
65. Uzdila, J. V. Lietuvių šeimotyra. Vilnius: Lietuvos mokslas, 2001.
66. Vidrinskaitė S. Ombudsmeno institucijų veikla Vakarų Europos valstybėse.// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius, Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003.

67. Želvys R. Švietimo organizacijų vadyba. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003; p. 14-20.
68. Žiobienė E. Nacionalinės žmogaus teisių institucijos perspektyvos Lietuvoje. Jurisprudencija.2008 9(111); p. 86–93. ISSN 1392-6195
69. Žvirdauskas D. Mokyklos vadovo lyderystės ypatumai švietimo subjektų interesų ir mokyklos efektyvumo raiškos aspektu. Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2006.
70. Žvirdauskas D., Jucevičienė, P. Researchon Dependence between Leadership Expression and Effectiveness of the School. Socialiniai mokslai, 2002, Nr. 5(37) p. 78-87. ISSN 1392-0758

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. , 1996, Nr. 64-1504,
3. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 23-593
4. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
5. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios, 1999 07 09. Nr. 60-1948.
6. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr.35-933.
7. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr.35-933.
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr.33-807.
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr.33-807.
10. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853
11. Mokyklos vadovo kompetencijos aprašas, patvirtintas Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-55 //Valstybės žinios. 2007, Nr. 9-362.
12. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999-2003 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 6 d. nutarimu Nr. 970 // Valstybės žinios, 1999, Nr. 76-970.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės Žinios. 2000.11.10 Nr.: 96, Publikacijos Nr.: 3016 // Valstybės Žinios, 2001.02.23, Nr.: 17
2. Europos tarybos statutas // Valstybės Žinios. 2002.02.06 Nr.: 13, Publikacijos Nr.: 481.
- 3.

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai

1. Jungtinių Tautų chartija // Valstybės Žinios. 2002, Nr.: 15;
2. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės Žinios. 1995, Nr. 60-1501
3. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966);
4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 77.
5. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracija // Valstybės Žinios. 2006, Nr. 68-2497
6. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr.11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000 Nr. 96-3016.

Elektroniniai leidiniai

1. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. [interaktyvus] 2002. 2-asis leidimas. Šiauliai. P. 103-104. [žiūrėta 2014-10-02 12:30]prieiga per internetą: <<http://www.scribd.com/doc/37948910/18/Interviu>>
2. Street Law programa [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-01 11:04] prieiga per internetą: <<http://www.streetlaw.org/en/home>>
3. Valstybinių (išskyrus aukštųjų ir aukštesniųjų) savivaldybių mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų kompetencijos ir vadybinės veiklos vertinimo kriterijai [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-01 12:35]prieiga per internetą <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/uzsienio_kvalifikacija_lt/1%20%20ir%20%20priedas%20vadovu%202010-05-27%20redakcija.pdf>
4. Žydzūnaitė V., Virbalienė A., Katiliūtė E. Grindžiamoji teorija – kokybinė edukologijos tyrimų metodologijos strategija.[žiūrėta 2014-10-02 13:04] prieiga per

internetą:<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2006/83/zydziunaitevirbalienekatiliute.pdf>

5. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas [interaktyvus] Vilnius, 2003.. [žiūrėta 2014-10-02 13:04] prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/programos.pdf>>

PRIEDAI

INTERVIU PROTOKOLAS

Vadovų tyrimas

1. Kokia Jūsų nuomonė apie žmogaus teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokykloje? Ar skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui? Kaip organizuojamos, įgyvendinamos žmogaus teisės Jūsų mokykloje? Pateikite pavyzdžių.

I. Ekspertas: Manau, kad vaiko teisių įgyvendinimas bendrojo ugdymo mokyklose vyksta sėkmingai, su sunkumais susiduriama, kuomet mokinių tarpe yra asmenų su negalia. Todėl žmogaus teisių įgyvendinimui turi būti skiriamas dėmesys. Mūsų mokykloje vedamos specialios paskaitos mokytojams kaip elgtis su tokiais mokiniais. Teisės organizuojamos neformaliojo ugdymo būdu: per renginius, užklasinę veiklą.

II Ekspertas: Jeigu konkrečiai apie mūsų mokyklą, tai žmogaus teisės įgyvendinamos pakankamai aktyviai. Žmogaus teisės įgyvendinamos neformaliojo ugdymo metu. Mokykloje 1-4 klasėms yra amerikiečių programa „Antras žingsnis“, o 5-7 klasėms skirta programa „Paauglystės kryžkėlės“. Šiose programose mokomi ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai. Taip pat mokykloje turime Tolerancijos centrą, kuris visai neseniai parengė naują mokinių etikos kodeksą – jame įtrauktos kai kurios žmogaus teisių nuostatos. Dar mokykloje veikia Pilietinės iniciatyvos centras, kuris prisideda prie pilietinių akcijų Panevėžio mieste. „Paauglystės kryžkėlės“ programą buvo siekta įtraukti į formalųjį ugdymą, tačiau nepavyko.

III. Ekspertas: Žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje vykdome vadovaudamiesi teisės aktais, todėl manau, kad joms skiriamas pakankamas dėmesys. Žmogaus teisės įgyvendinamos tiek per formalųjį, tiek per neformalųjį ugdymą.

2. Įvertinkite vaiko teisių įgyvendinimo galimybes šiuolaikinėje mokykloje. Kokie privalumai? Ko stinga?

I Ekspertas: Mokykla, visų pirma, turėtų būti pritaikyta neįgaliesiems ir tam turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas.

II Ekspertas. Kaip jau minėjau, mokykloje veikia du centrai ir dvi programos, tad galimybių įgyvendinti žmogaus teises yra nemažai. Manau, kad būtų naudinga „Paauglystės kryžkėlės“ programą paversti mokomuoju dalyku ir jis būtų įtrauktas į formalųjį ugdymą.

III. Ekspertas: Kiekvienas asmuo turi teisę į nemokamą mokslą, nepaisant jo asmenybės ir galimybių. Tokia teisė jam suteikiama mūsų mokykloje. Mūsų mokykla siūlo daugybę galimybių užtikrinti jaunuolio teisę į mokslą: tiek mokymosi laiką, tiek grupę, kurioje jis gali mokytis.

3. Kuriose, Jūsų manymu, klasėse, klasių centruose būtina aktyviau organizuoti vaiko teisių įgyvendinimą mokyklose? Kodėl?

I. Ekspertas: Manau, kad ugdymas šia tema turėtų būti pradedamas kuo anksčiau, siekiant išvengti galimų žmogaus teisių pažeidimų ateityje.

II Ekspertas: Manau, kad šis ugdymas turi būti vykdomas palaipsniui, bet labiau turėtų būti atkreipiamas dėmesys į 5-8 klasių mokslievius, kadangi tuo metu prasideda paauglystė ir atsiranda naujų problemų.

III. Ekspertas: Negalėčiau diferencijuoti, kuriose klasėse turėtų būti aktyviau organizuojamas žmogaus teisių įgyvendinimas. Manau, kad organizavimas turi būti vykdomas palaipsniui.

4. Kokią įtaką vaiko teisių įgyvendinimui turi mokyklos vadovas, jo atliekamos funkcijos?

I. Ekspertas: Vadovas turi rodyti pavyzdį ir būti absoliučiai tolerantiškas bei turi būti rodoma pagarba visai mokyklos bendruomenei.

II Ekspertas: Mokyklos vadovas yra asmeniškai atsakingas už žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje. Kaip vadovas, dedu kuo daugiau pastangų, kad mokyklos bendruomenė žinotų apie žmogaus teises. Mano dėka atsirado minėtos programos ir centrai.

III Ekspertas. Tėvai turi teisę reikalauti savo vaikams kokybiško išsilavinimo ir mano pareiga yra tą išsilavinimą užtikrinti. Todėl tėvams reikalaujant tam tikro specialisto, mano pareiga yra jį surasti, kad būtų užtikrinami vaikų mokslo poreikiai ar užklasinės veiklos poreikiai. Jaučiu dėl šių aspektų asmeninę atsakomybę. Mūsų mokykloje siūlomos netgi vakarinės klasės, jeigu asmuo nori baigti mokyklą būdamas jau vyresnis ir dirbantis. Taip pat turime daželį – pas mus vaikai mokosi nuo 3 metų.

5. Kokios vadovo kompetencijos ir kaip jos padeda įgyvendinti vaiko teises mokykloje? Įvardykite pavyzdžių iš savo darbo praktikos dėl vaiko teisių įgyvendinimo ir užtikrinimo.

I. Ekspertas: Manau, kad vadovai pirma turi turėti vadovavimo patirties ir netgi tam tikrų bendražmogiškų savybių tokių kaip gebėjimą sklandžiai spręsti konfliktus.

II Ekspertas: Pirmiausiai, tai vadovavimas kolektyvui, bendravimas su juo ir tinkamas kolektyvo informavimas. Manau, kad svarbu rūpintis mokytojų kvalifikacija.

III. Ekspertas:

6. Kokius galėtumėte pateikti pasiūlymus bendrojo ugdymo mokyklos vadovams ar švietimo skyriui dėl vaiko teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje?

I. Ekspertas: Be abejonės, turėtų būti skiriamas papildomas finansavimas, kad mokykla būtų pritaikyta neįgaliems asmenims. Taip pat manau, kad mokyklose turi būti sudarytos visos sąlygos mokytis ir socialiai remtiniems mokiniams. Pavyzdžiui, mūsų mokykla turi bendrabutį, kuriame gali gyventi iš kitų rajonų atvykę mokiniai.

II Ekspertas: Manau, kad reikėtų papildomos mokomosios metodinės medžiagos: plakatai, filmai ir panašiai. Jos niekada nebūna per daug.

III Ekspertas. Atsižvelgiant į Suomijos pavyzdį, norėčiau, kad Lietuvoje būtų galimybė turėti mokytojų padėjėjus, kad skirtingų gebėjimų vaikams vienoje klasėje būtų užtikrinamos vienodos galimybės mokytis. Šiuo metu vienas mokytojas fiziškai sunkiai spėja visiems mokiniams išaiškinti mokymosi medžiagą. Taip pat naudinga būtų keisti požiūrį, kad pirmiausia reikalinga vykdyti netinkamo elgesio prevenciją, o ne jau spręsti kilusias problemas.

7. Kuo turėtų pasižymėti mokyklos vadovas, siekiantis tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?

I Ekspertas: Pirmiausiai mokyklos vadovas turėtų pasižymėti išmintimi ir nepriimti skubotų bei iš anksto neapgalvotų sprendimų. Be abejonės, mokyklos vadovas turėtų būti pavyzdys visai mokyklai. Taip pat manyčiau, kad vadovas turėtų pasižymėti ir gerumu kitiems.

II Ekspertas. Vadovas turėtų būti iniciatyvus ir pavyzdingas, domėtis aktualijomis. Taip pat vadovas turėtų būti pilietiškas, komunikabilus, objektyvus, dalintis lyderystės pavyzdžiu ir būti neprastas diplomatas bei siekti įtraukti kolektyvą į visas veiklas.

III Ekspertas. Manau, kad turėtų pats vadovas būti labai tolerantiškas. Taip pat turėtų turėti šiuolaikišką požiūrį, domėtis naujovėmis švietime ir nebijoti pokyčių.

8. Ar Jūsų mokyklos mokytojai padeda Jums, kaip mokyklos vadovui, įgyvendinti žmogaus teises mokykloje? Jei taip, tai kaip? Pateikite pavyzdžių.

I. Ekspertas: Kuo daugiau skirtingų nuomonių padeda man priimti tinkamą sprendimą. Mokykloje darome susirinkimus, kurių metu mokytojų kolektyve aptariamos iškilusios problemos ir mokytojai gali siūlyti man kaip spręsti vienokią ar kitokią problemą. Taip skatinama tolerancija vienas kitam sugebėti išklaudyti vienas kito nuomone ir bendrai priimti reikalingą sprendimą.

II Ekspertas. Mokyklos vadovas motyvuoja kolektyvą. Jeigu vadovas sugeba įtikinti kolektyvą kas vadovui yra aktualu, tai kolektyvas neabejotinai jam padės. Kitas dalykas, visos vykdomos akcijos yra aptariamos prieš vykstant, tad man reikalingas mokytojų palaikymas.

III Ekspertas. Iškilusias problemas sprendžiame bendrai su pedagogų kolektyvu. Taip pat man aktualu, kad mokytojai keltų savo kvalifikaciją.

9. Ar Jūsų mokykloje vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis? Jei taip, tai kaip jie prisideda prie įgyvendinimo?

I. Ekspertas: Švenčiame Tolerancijos dieną, AIDS dieną, Raudono kaspino dieną bei vedama paskaitas apie mobing'ą. Prisimenami visuomenės skauduliai ir mokykla skleidžia apie tai informaciją ir savotiškai palaiko įvairias iniciatyvas.

II Ekspertas. Mokykloje švenčiama Tolerancijos diena. Taip pat švenčiama Konstitucijos diena, prie kurios organizavimo prisideda istorijos mokytojai. Prisidedame ir prie pilietinių akcijų, vysktančių mieste.

III Ekspertas. Renginiai vyksta tikrai. Lapkričio mėnesį švenčiame tarptautinę tolerancijos dieną ir mes esame buvę šios šventės centru mieste, kadangi mokykloje mokosi labai daug tautybių vaikų.

10. Kokių, Jūsų nuomone, mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų? Kaip į juos reaguojama?

I. Ekspertas: Manau, kad mokyklos vadovybė ne iš karto sužino apie įvykusį teisės pažeidimą, jie yra slepiami. Smurto atvejų pas mus nepasitaikė. Tačiau pasitaiko tylių patyčių – mobing'as.

II Ekspertas. Manau, kad pasitaiko diskriminacijos dėl tautybės, tačiau pas mus tokių nepasitaiko, nors mokosi keletas musulmonų tautybės vaikų. Galimos patyčios, tačiau pas mus mažai jų pasitaiko.

III Ekspertas. Pas mus tolerancijos yra daug daugiau, nes mokosi skirtingų tautybių vaikai. Visi jie mokosi nuo mažens kartu, todėl kai daug kultūrų kartu, tolerancija didesnė nei kitose mokyklose. Aišku, pažeidimų pasitaiko. Tokiu atveju imamės veiksmų. Mokykloje yra spec. pedagogas ir du psichologai bei mokykloje yra Vaiko gerovės komisija. Esant konfliktinei situacijai, pirmiausiai iniciatyvos imasi klasės auklėtojas. Esant nuolatinėms problemoms, mūsų mokyklose yra specialios klasės nemotyvuotiems ir elgesio problemų turintiems mokiniams. Tokį pasiūlymą pateikia mokinių tėvai, nes vaikų skaičius tose klasėse yra mažesnis ir tose klasėse dirba mokytojai vyrai.

11. Ar pats/pati asmeniškai esate savo mokykloje susidūręs su žmogaus teisių pažeidimais?

Jei taip, kokiais? Kaip buvo sprendžiama?

I. Ekspertas: Vienos pamokos metu teko susidurti, kuomet klasėje merginos ėmė engti vaikiną žodžiais. Visų pirma, reikia neapsimesti, kad mokytojas nemato problemos ir jos neignoruoti bei tokį elgesį sustabdyti ramiu elgesiu, tačiau šitas kelias nelengvas. Manau, kad nemažai patyčių pasitaiko dėl žmogaus socialinės padėties – jeigu mokinys neturi prabangaus telefono, jau gali patirti kitų mokinių patyčias. Mokykloje su tuo dirbama – su mokiniais kalbamasi, aiškinamas jų netinkamas elgesys.

II Ekspertas. Mokykloje yra 645 mokiniai, tačiau per pastaruosius 4 mėnesius pasitaikė gal trys patyčių atvejai. Turime dvi psichologes ir socialinį pedagogą bei mokykloje yra Vaiko gerovės komisija. Esant incidentui, pasitelkiamos visos pajėgos ir aiškinamasi situacija. Manau, kad pažeidimai kyla dėl vaikiškumo, o ne dėl norėjimo piktybiškai pakenkti.

III Ekspertas. Yra vykę muštynės tarp čečėnų ir ne čečėnų tautybės vaikų. Tačiau įsikišus administracijai buvo išsiaiškintos konflikto aplinkybės ir jis buvo numalšintas. Noriu pastebėti, kad dirbant su musulmonų tikėjimo vaikais, labai svarbu atsižvelgti į jų religinius papročius, siekiant efektyviai įgyvendinti žmogaus teises.

INTERVIU PROTOKOLAS

Mokytojų tyrimas

1. Kokia Jūsų nuomonė apie žmogaus teisių įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokykloje? Ar skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui? Jei taip, tai ką duoda tas dėmesys?

I Ekspertas. Manau, kad dėmesio turėtų būti skiriama daugiau, kadangi vaikai būtinai turi žinoti kas yra žmogaus teisės. Manau, kad skiriamas dėmesys didina mokinių bendrą sąmoningumą, ypatingai patyčių klausimu.

II Ekspertas. Manau, kad žmogaus teisių įgyvendinimas yra užtikrintas ir dėmesys yra santykinai patenkinamas. Diskriminacijos man netenka pastebėti mūsų mokykloje.

III Ekspertas. Manau, kad žmogaus teisės įgyvendinamos santykinai, tačiau dėmesys skiriamas pakankamas. Nevisada galima užtikrinti žmogaus teisių įgyvendinimą pilnai, kadangi ne visi žmonės yra linkę keistis. Tačiau manau, kad viskas juda teigiama linkme.

2. Įvertinkite žmogaus teisių įgyvendinimo galimybes bendrojo ugdymo mokykloje.

I Ekspertas. Manau, kad turėtų būti galimybė asmenims, dirbantiems žmogaus teisių srityje, ateiti į mokyklą ir papasakoti mokiniams apie žmogaus teisių koncepciją ir kas apskritai žmogaus teisės yra.

II Ekspertas. Manau, kad reikėtų skirti padidintą dėmesį mokiniams su negalia ir ši galimybė nėra išnaudojama tiek mūsų mokykloje, tiek kitose mokyklose. Manau, kad šios galimybės neišnaudojimo priežastis yra finansavimo trūkumas. Mokykloje taip pat vykdomas neformalusis ugdymas, kuris padeda mokiniams labiau suvokti žmogaus teisių koncepciją. Taip pat mokykla išnaudoja galimybę rengti renginius, susijusius su žmogaus teisėmis.

III Ekspertas. Norėčiau atkreipti dėmesį į mokinius, turinčius negalią. Dauguma mokyklų jiems nepritaikytos ir trūksta finansinės paramos šiam pritaikymui įgyvendinti bei taip užtikrinti šių asmenų teisę į mokslą.

3. Kuriose, Jūsų manymu, klasėse būtina aktyviau organizuoti žmogaus teisių įgyvendinimą mokyklose?

I Ekspertas. Manau, kad reikia aktyviau vyresnėse klasėse, bet realiai reikėtų organizavimą vykdyti palaipsniui. Turėtų jau nuo darželio būti kalbama apie žmogaus teises, kad vėlesnis auklėjimas būtų lengvesnis.

II Ekspertas. Mano nuomone, kad reikia pradėti nuo jaunesnių vaikų ir vykdyti palaipsniui. Intensyviau įgyvendinimą reikėtų organizuoti 11-12 klasėse, kadangi jaunimas jau pakankamai sąmoningas ir jiems tos žinios apie žmogaus teises naudingos.

III Ekspertas. Be abejonės, reiktų pradėti nuo darželio, t.y. nuo pačio jauniausio amžiaus. Jeigu jaunas asmuo žinias apie žmogaus teises gauna jau nuo ankstyvo amžiaus, tuomet jis tampa vis sąmoningesnis ir jam nereikalingas moralizavimas. Tačiau manau, kad žmogaus teisės turėtų būti organizuojamos palaipsniui.

4. Kaip, Jūsų nuomone, mokyklos vadovas gali tiesiogiai prisidėti prie žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje? Jei prisidėjo, pateikite pavyzdžių.

I Ekspertas. Mano nuomonė vadovų atžvilgiu gana skeptiška, manau, kad jie nelabai tiesiogiai prisideda prie vaikų ugdymo. Manau, kad jų nuostatos mažai įtakoja žmogaus teisių įgyvendinimą, greičiau tik motyvuoja kolektyvą. Kadangi mokyklos vadovė yra moteris, ji rodo pavyzdį jaunoms merginoms, kad ir mokyklos vadove gali būti moteris, ne tik vyras. Pats vadovas gali praveisti auklėjamuosius pokalbius mokiniams, tačiau tai daroma, kai jau yra problemų, o ne vykdoma prevencija. Vadovas kuria žmogišką santykį su mokiniais.

II Ekspertas. Mokyklos vadovas turėtų užtikrinti, kad mokykloje vyktų renginiai. Ir ne tik kad jie vyktų, o kad mokiniai būtų suinteresuoti dalyvauti renginiuose, jeigu būtų įdomesni prizai. Manau, kad būtent prizas gali vilioti domėtis renginiu ir jo pobūdžiu. Tai galėtų būti ugdymas svarbia tema per pramoginę prizmę. Taip vadovas turi būti pavyzdžiu, kad mokyklos bendruomenė gerbtų vieni kitus.

III Ekspertas. Manychiau, kad vadovas turi prisiimti didelę atsakomybę šiuo klausimu. Jis turėtų išmanyti teisės aktus, kad galėtų juos tinkamai taikyti. Taip pat, jis turėtų palaikyti bendravimą su pedagogų kolektyvu ir pačiais mokyklos mokiniais. Manau, kad mokiniams vadovas turėtų skirti daugiau dėmesio nei mokytojams.

5. Kaip mokyklos vadovo vertybinės nuostatos įtakoja žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje? Pateikite pavyzdžių.

I Ekspertas. Manau, kad tai būtų imlumas naujovėms. Tačiau jeigu kolektyvas nemotyvuotas, tai vadovui būtų sunku pasiekti pokyčių. Manau, kad ne vadovas suinteresuotas žmogaus teisių problematika, o mokytojai. Primiausia, vadovui reikėtų įkvėpti kolektyvą, kad jie siektų pokyčių. Galbūt reiktų siųsti mokytojus tobulintis kursuose. Mokinių sąmoningumo be mokytojų joks vadovas nepasieks.

II Ekspertas. Manau, kad vadovas turi mokėti suburti kolektyvą problemų sprendimui. Vadovas, būdamas autoritetu, kolektyvą motyvuoja ir skatina sprendimus priimti kartu, todėl manau, kad vadovas savo vertybines nuostatas perduoda mokyklos pedagogams.

III Ekspertas. Vadovas turi turėti tvirtą poziciją ir būti pakantus. Jeigu vadovas netoleruoja net menkiausių žodinių įžeidimų ir į viską reaguoja operatyviai, tuomet tikrai galimas teigiamas pokytis.

6. *Kuo turėtų pasižymėti mokyklos vadovas, siekiantis tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?*

I Ekspertas. Kaip jau minėjau, tai būti imlumas naujovėms, analitinis požiūris. Manau, kad teisinis išsilavinimas būtų pliusas, be ne rodiklis.

II Ekspertas. Visų pirma, vadovas pats turėtų būti tolerantiškas. Taip pat turėtų būti draugiškas, aktyvus, veiklus ir šiuolaikiškas. Bet vis tik, svarbiausiomis savybėmis laikyčiau tolerantiškumą ir aktyvumą.

III Ekspertas. Iš tokių savybių išskirčiau reiklumą, iniciatyvumą ir novatoriškumą. Vadovas turi moderniai žiūrėti į mokyklos bendruomenę.

7. *Kokius galėtumėte pateikti pasiūlymus bendrojo ugdymo mokyklos vadovams dėl žmogaus teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje?*

I Ekspertas. Visų pirma, reikėtų šviesti mokytojus – jiems reikėtų tobulintis žmogaus teisių temomis. Tačiau patys mokytojai turi būti tuo suinteresuoti, todėl vadovas turi motyvuoti kolektyvą.

II Ekspertas. Stengtis dėl papildomo mokyklos finansavimo – tokiu būdu mokykloje būtų galima visapusiškai įgyvendinti žmogaus teises, pavyzdžiui, organizuojant daugiau renginių, keliant mokytojų kvalifikaciją ar pritaikant mokyklos aplinką neįgaliems mokiniams.

III Ekspertas. Vadovas turėtų aktyviai prisidėti prie renginių organizavimo, skatinti diskusijas ir skatinti kolektyvą tobulėti tiek asmenine, tiek profesine prasme, siekiant tinkamai įgyvendinti

žmogaus teises mokykloje. Taip man apmaudu kaip pedagogei, kad mokyklai skiriamas per mažas finansavimas.

8. Ar Jūsų mokykloje vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis? Kokių apčiuopiamų rezultatų gavote?

I Ekspertas. Renginių tokiomis temomis nevyksta, aš esu asmeniškai pakvietusi keletą asmenų, kurie su mokiniais pakalbėjo apie žmogaus teises.

II Ekspertas. Mokykloje vyksta tokie renginiai: švenčiame Tolerancijos dieną, AIDS dieną. Jų metu apie žmogaus teises kalbama daugiau nei įprastai, todėl mokiniai gauna papildomos informacijos. Manau, kad renginių vyksta užtektinai.

III Ekspertas. Švenčiame Tolerancijos dieną, kurios metu mokiniai ne tik gauna informacijos, bet ir išreiškia save kūrybinėmis priemonėmis.

9. Kokių, Jūsų nuomone, mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų? Kaip į juos reaguojama?

I Ekspertas. Manau, kad pasitaiko netgi kai kurios mokymosi priemonės, kurios yra gana seksistinės. Dažniausiai pasitaiko diskriminacija dėl seksualinės orientacijos, dėl lyties ir kiti.

II Ekspertas. Mūsų mokykloje tokių pažeidimų nepasitaiko, tačiau esu girdėjusi apie kitose mokyklose pasitaikančius pažeidimus, kurie buvo aprašyti spaudoje.

III Ekspertas. Manau, kad patyčių pasitaiko ne tik tarp mokinių, bet ir tarp mokytojų. Šiuo metu pastebiu tolerancijos plėtimąsi, t.y. jaunuoliai tampa vienas kitam pakantesni.

10. Ar esate savo mokykloje susidūrę su žmogaus teisių pažeidimais? Jei taip, kokiais? Kas po to buvo daroma?

I Ekspertas. Esu susidūrusi su diskriminacija, bet mūsų mokykloje dažniausiai apsiribojama trumpu mokytojo moralizuojančiu pokalbiu. Jokia kita pagalba neteikiama. Dažniausiai reaguojama į homofobinio pobūdžio patyčias, į kitas beveik nėra reaguojama.

II Ekspertas. Neesu susidūrusi.

III Ekspertas. Neesu susidūrusi.

11. Kaip Jūs asmeniškai padedate mokyklos vadovui įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?

I Ekspertas. Kaip jau minėjau, esu suorganizavusi keletą diskusijų žmogaus teisių tema. Stengiuosi pastebėjus žmogaus teisių pažeidimus informuoti vadovybę.

II Ekspertas. Pradedu asmeniškai nuo savęs. Stengiuosi ramiai išspręsti iškilusius konfliktus ir tolerantiškai vertinti savo mokinius.

III Ekspertas. Skatinu mokinius dalyvauti mokyklos organizuojamuose renginiuose, taip pat juose dalyvauju pati. Taip pat stengiuosi skatinti bendrą mokyklos atmosferą tolerancijos linkme.

ANKETA

Gerbiamas respondente,

Aš esu Mykolo Romerio universiteto studentė ir atlieku tyrimą tema “Mokyklos vadovų nuostatos į žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje”. Norėčiau jog užpildytumėte mano paruoštą anketą. Prašyčiau atidžiai perskaityti ir sąžiningai atsakyti į kiekvieną klausimą, kadangi siekiu gauti kuo tikslesnius tyrimo rezultatus. Jums labiausiai priimtina atsakymo variantą pažymėkite kryžiuuku ☒. Jūsų anonimiškumas yra garantuojamas. Iš anksto dėkoju už jūsų atsakymus.

1. Jūsų lytis:

- Vyras
 Moteris

2. Jūsų amžius (įrašykite):_____

3. Klasė (įrašykite):_____

4. Ar žinote kas yra žmogaus teisės?

- Taip
 Ne

5. Jei taip, kokias teises žinote?

- Teisė į gyvybę ir laisvę
 Teisė į nediskriminavimą
 Teisė į asmens neliečiamybę
 Teisė į mokslą
 Teisė į nuosavybę
 Teisė į informaciją
 Teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę
 Teisė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją
 Teisė į gyvenimo privatumą
 Teisė dalyvauti valstybės valdyme
 Teisė į darbo pasirinkimą ir tinkamas jo sąlygas
 Teisė į taikius susirinkimus ir asociacijų laisvę

6. Kokia Jūsų nuomonė apie žmogaus teisių įgyvendinimą Jūsų bendrojo ugdymo mokykloje? Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5.

Žmogaus teisės įgyvendinamos netinkamai Žmogaus teisės įgyvendinamos tinkamai

7. Ar manote, kad Jūsų mokykloje skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui?

- Mokykloje skiriamas pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui.
- Mokykloje skiriamas santykinai pakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui.
- Mokykloje skiriamas nepakankamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui.
- Mokykloje visiškai neskiriamas dėmesys žmogaus teisių įgyvendinimui.

8. Kaip, Jūsų nuomone, mokyklos vadovas gali tiesiogiai prisidėti prie žmogaus teisių įgyvendinimo mokykloje?

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Neesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Mokyklos vadovas gali būti pavyzdžiu mokyklos bendruomenei	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas gali mokytojams pateikti rekomendacijas dėl žmogaus teisių įgyvendinimo jų pamokose	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas gali būti asmeniškai atsakingas už žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas gali inicijuoti renginius apie žmogaus teisių įgyvendinimą	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas gali skatinti mokytojus šviesti mokinius žmogaus teisių tema	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas gali formuoti mokyklos nuostatus, kurie atspindėtų žmogaus teisių įgyvendinimą	☐	☐	☐	☐	☐

9. Ar mokyklos vadovo vertybinės nuostatos įtakoja žmogaus teisių įgyvendinimą mokykloje?

- Įtakoja
- Santykinai įtakoja
- Mažai įtakoja
- Neįtakoja

10. Kokiomis savybėmis turėtų pasižymėti mokyklos vadovas, siekiantis tinkamai įgyvendinti žmogaus teises mokykloje?

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesu tikras	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Mokyklos vadovas turi būti kompetetingas	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi turėti patirties	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi turėti teisinį išsilavinimą	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi būti inovatyvus	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi būti veržlus	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi būti dinamiškas	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi būti pavyzdingas	☐	☐	☐	☐	☐
Mokyklos vadovas turi būti geras derybininkas	☐	☐	☐	☐	☐

11. Ar Jūsų mokykloje vyksta renginiai, susiję su žmogaus teisėmis?

- Vyksta
- Nevyksta
- Nesidomiu
- Nežinau

12. Kokių, Jūsų nuomone, mokykloje pasitaiko žmogaus teisių pažeidimų?

- Diskriminacija (dėl įsitikinimų, lyties, seksualinės orientacijos, rasės ar socialinės padėties)
- Privačios informacijos paskleidimas
- Asmens neliečiamumo pažeidimas
- Teisės į informacijos prieinamumą ribojimas
- Kita (įrašykite): _____

13. Ar esate savo mokykloje susidūręs su žmogaus teisių pažeidimais?

- Taip
- Ne

14. Jei taip, su kokiais žmogaus teisių pažeidimais esate susidūrę?

- Diskriminacija
- Smurtas
- Privačios informacijos atskleidimas
- Teisės į informaciją ribojimas
- Kita(įrašykite): _____

15. Kokius galėtumėte pateikti pasiūlymus bendrojo ugdymo mokyklos vadovams dėl žmogaus teisių įgyvendinimo bendrojo ugdymo mokykloje?

Ekspertų charakteristika

Ekspertas I. Moteris, 45 m., patirtis - 4 m., Kauno profesinio ugdymo mokyklos vadovė.

Ekspertas II. Vyras, 56 m., patirtis - 23 m., Panevėžio progimnazijos vadovas.

Ekspertas III. Vyras, 39 m, patirtis – 17 m., Kauno bendrojo ugdymo mokyklos, kurioje mokosi daug skirtingų tautybių vaikų, vadovas.

Ekspertas IV. Moteris, 25 m., patirtis – 3 m., mokytoja.

Ekspertas V. Moteris, 65 m., patirtis – 16 m., mokytoja.

Ekspertas VI. Moteris, 55 m. patirtis – 32 m., mokytoja.